

Rejtő Jenő

A pokol zsoldosai

TARTALOM

A TOULET-ÜGY

AD ACTA

A POKOL ZSOLDOSAI

ÖTMILLIÓ FONT!

MENNI VAGY MEGHALNI?

HELYŐRSÉG AZ ATLASZBAN

TOULET KAPITÁNY JEGYZETEI

DAVID, A KILENCEDIK

HELYŐRSÉG A SIVATAGBAN

A NYOM

A CASBA

SZÖKÉS

LORENZ

AMIRE NEM LEHETETT SZÁMÍTANI

COLOMB-BÉCHAR

LA CAFARD

AZ UTOLSÓ FELVONÁS

A BECSÜLETREND

A Toulet-ügy

I.

Az ügyről, aránylag nem sokan szereztek tudomást. A belügyminiszter kérésére a lapok hamar napirendre tértek fölötte, mintha az eset nem is a század egyik legnagyobb kémkedési botránya lenne. A jobboldaliak a francia hadsereg presztízsét féltették, a baloldaliak a közismerten liberális felfogású és szegény Toulet bűnösségét fájlalták, s így aránylag könnyen keresztülvitték a hadügyből és a belügyből kinyúló kezek, hogy a sajtó hamar elejtette a témát. Toulet kapitány esete sokban emlékeztetett a Dreyfus-ügyre. Felekezeti háttere nem volt a botránynak, de körülményeiben, lefolyásában, főszereplőjének zárkózottságában - ami nem emelte a népszerűségét kortársai között - sokban hasonlított a boldogtalan Dreyfus kálváriájára.

1930. november 6-án olyan lopás történt a hadügyminisztériumban, amilyenre eddig még nem volt példa. Eltűnt egy jegyzőkönyv, amely Franciaország és egy másik nagyhatalom tengerészeti szakértőinek tanácskozásáról készült, s a közös flotta felvonulási tervét tartalmazta egy földközi-tengeri háború esetére. Az okmány fontossága egyedülálló mindazon okiratok között, amelyek valaha kémek kezébe jutottak. Az a tény, hogy a szerződés tartalmáról mások is tudomást szerezhetnek, több év munkáját semmisítette meg. Nemzetközi bonyodalmak fenyegettek. Államtitkárokat nyugdíjaztak. A külügy- és hadügyminisztérium régen tisztában volt azzal, hogy valahol a gépezet legfontosabb alkatrészei között hiba van. Már két éve álltak tehetetlenül sorozatos kémkedésekkel szemben. Ellenséges nagyhatalmak a hadseregek legfélelmetesebb titkai közül tudtak meg egyet s mást. A kémnek ott kellett ülnie, szörnyű volt még a gondolat is, a hadügyminisztérium valamelyik magasabb pozíciójában. A kémelhárító csak annyit tudott az egyre sűrűbben és sürgősebben érkező jelentésekből, hogy „Gordon” fedőnévvel egy kém olyan eredményes munkát végez, amely a gyarmati hadsereg tevékenységét, esetleg létét fenyegeti. A francia kémeket külföldön úgy ismerték, mintha pontos névsor birtokában lennének. Ha pedig francia kémelhárító akart egy jelentősebb kémletartóztatni... legtöbbször már csak üres lakást talált, mintha valaki értesítené a kiszemelt egyéneket. Az ország minden rendőri szerve a „Gordon” nevű informátort nyomozta. Azután kipattant a Touloni Jegyzőkönyv ügye. És ez a szörnyű csapás egyben a felszabadulást jelentette, mert Lauyanel százados végre kinyomozta „Gordont”. Leon Toulet vezérkari kapitány volt a titokzatos „Gordon”!

Leon Toulet előkelő katonacsaládból származott. Apja, Toulet marsall mintaképe volt a bátor, eszes, kitűnő katonának. Toulet családja arról volt híres, hogy soha nem fordult elő közöttük gazdag ember. Szegény katonák voltak, a hivatásuknak és a hivatásukból éltek. Toulet nem volt népszerű bajtársai között. Komoly, zárkózott embernek ismerték, kissé talán gögösnek is. Nem voltak barátai, kivéve Donald századost, akivel még a katonai nevelőintézetben barátkoztak meg, és Du Garde századost, akinek a hűgával járt jegyben.

November 23-án, tehát több mint két héttel a lopás után, Lauyanel százados elment a hadügyminisztérium előtt éjjel egy órakor, és világosságot látott az egyik ablakban. Nem volt ritka eset, hogy valamelyik osztályon éjszaka dolgoztak, de a legutóbbi lopás idegessé tette az embereket, különösen Lauyanelt, aki a kémelhárító csoport nyomozó csoportjának a főnöke volt. És tanácstalanságában, vagy talán ösztönszerűen bement az épületbe. Hivatalos óra után minden belépő tiszt idő és dátum megjelölésével aláírta a nevét. Toulet dolgozott az egyik szobában. Sokszor járt be éjjel. Lauyanel kedvetlenül beszélgetett a tiszttel, azután elment. Mielőtt távozott volna az épületből, egypár kérdést intézett a portáshoz.

- Előfordult már, hogy valamelyik tiszt nem írta be a nevét, amikor éjjel jött dolgozni?
- Soha. A tiszt urak igazán tudják, mi a rend.

Erre nézve Lauyanel dűnnyögött valamit, amit a portás nem értett. Azután lapozgatott a könyvben. November 5-én nem lophatták el az okmányt, mert ketten is dolgoztak a 104-es szobában. November 4-én senki sem lépett be a kapun. Harmadikán Toulet. Másodikán még megvolt az okmány. Hatodikáig nem kereste senki. Ez idő alatt egy tiszt volt bent, akinek alkalma lehetett... aki egyedül volt... Eh! Ez igazán örülség! Toulet marsall fia!... Cigarettazott és elgondolkozva járkált a kihalt előcsarnok boltívei között. Nézzük csak... 2-án még megvolt... 5-én nem lophatták el... 4-én nem járt itt senki... 3-án csak egy tiszt volt... Toulet!... Ostobaság! - mondja újra magában.

Valaki jött le a lépcsőn. Toulet volt. Aktatáskával.

- Te még itt vagy? - kérdezte vidáman. - Vársz valakit?
- Tulajdonképpen senkit. A portástól kérdeztem egy-két dolgot. Mióta az a jegyzőkönyv eltűnt, nem tudok aludni. Itt valami nincs rendben.
- Én is azt hiszem. Jössz?

Együtt mentek a csípős, hideg éjszakában.

- Kérlek, gondold csak jól vissza. Nem emlékszel valamire, gyanús neszre vagy ilyesmire? Nem hívtak telefonhoz egy percre a lopás előtt valamelyik éjjel?
- Ezekre a napokra egészen pontosan emlékszem. Ötödikén a menyasszonyom telefonált éjjel... De akár hárman is voltunk bent...
- Na és 3-án?
- ...3-án egyáltalán nem voltam bent éjjel.
- Biztos vagy ebben, kérlek?
- Egészen biztos. Csúnya, havas eső volt.
- Igen, igen...

Két nap múlva Toulet-t letartóztatták.

II.

A többi könnyen ment. Miután Toulet-re terelődött a gyanú, jelentkezett egy százados, aki nyáron Cannes-ban látta egy feltűnően szép hölgygel pezsgőzni. Egy pincér fényképről felismerte Toulet kapitányt. Azután kiderült, hogy a látszólag zárkózott, szegény katona több helyen mulatott civilben, és sokszor egy-egy éjszaka havi jövedelmét meghaladó összegeket költött. Toulet kétségbeesetten tagadott. Nem fogadta el a diszkrétan felajánlott kivezető utat, midőn egy katonatársa a cellában hagyta revolverét. Minden esetben azt vallotta, hogy november 3-án nem volt bent a hadügyminisztériumban. A portás azt állította, hogy bent volt, és a könyvben ezen a napon este tíz órai megjelöléssel ott áll Toulet aláírása.

A főtárgyalás megrendítő volt. La Motte táborszernagy elnökölt. Vigé ezredes képviselte a vádat.

- Ön azt állítja, hogy november 3-án nem volt bent a hadügyminisztériumban. Továbbá mint alibit hangoztatja, hogy Du Garde százados úrral beszélt telefonon, megállapodtak, hogy együtt vacsoráznak, és a százados eljön magáért autójával a lakásához!

- Igen, így történt...

- Elrendelem Du Garde vezérkari százados kihallgatását.

Őszülő, szép, magas ember lépett a terembe. Szomorúan nézett a vádlottra.

- Du Garde százados úr! Beszélt ön november 3-án telefonon a vádlottal?

- Igen. Neullyben voltam, ott van a Du Garde-kastély anyámat látogattam meg. Délután öt vagy hat órakor Toulet kaptány telefonált, hogy nincs dolga este a hadügyben, és szeretne együtt vacsorázni a húgommal és velem.

- És miért nem vacsoráztak együtt?

- Visszafelé jövet a kocsit defektet kapott.

- Milyen természetű volt ez a defekt?

- Úgy tudom, elfogyott az olaj. Nagy köd volt, és feleúton Párizs felé a kocsit felmondta a szolgálatot. A sofőr elment a legközelebbi községbe, hogy garázst keressen, és bevontattuk a kocsit. Közben éjfél lett, úgyhogy egyenesen hazamentem a lakásomra, azonnal felhívtam a vádlottat, de nem felelt a telefonja.

- Milyen embernek ismerte Toulet-t?

- Én derék, jellemes, okos és jó embernek ismertem. Különben semmi esetre sem egyeztem volna bele abba, hogy eljegyezze a húgomat.

- Köszönöm. Következő tanú: Roger Duplineux sofőr!

Du Garde sofőrje lépett a terembe.

- November 3-án éjjel Du Garde százados autója defektet kapott az országúton. Milyen defekt volt ez?

- A legfurcsább. A carter csavarja meg volt lazulva, és lassan szivárgott ki az olaj.

- Mikor vette ezt észre?

- Sajnos későn. Csak akkor, mikor már besültek a dugattyúk. Ez annyit jelent, hogy az átmelegedett, kiszáradt motorrészek olaj híján nem tudnak működni.

- Lehet, hogy már odafelé kezdett az olaj szivárogni?

- Ki van zárva. Félúton besült volna a gép... Különben is később a garázsban megnéztem a cartert, és láttam, hogy összevissza van karcolva a csavar körül, mintha egy nem erre való nagy franciakulccsal lazították volna meg. Közvetlenül indulás előtt Neullyben, a garázsban kellett meglazulni az olajcsapnak ahhoz, hogy még negyven kilométert futhasson a kocsit, amíg az egész olaj kifolyik.

- Az nem lehet - kérdezte a védő -, hogy valaminek nekiütődött a kocsit alja, és ettől megnyílt a lefolyó?

- A csavar éppen csak hogy egy kissé volt meglazítva. A műhelyben megnéztem a tartályt. A carter alján, a szelep körül félkör alakú karcolások voltak.

- Vallomására megesketem.

Miután kiment a sofőr, az elnök Toulet-hez fordult.

- Ez az alibije összeomlott. Maga találkat beszélt meg Du Garde-dal, de közben gondoskodás történt, hogy a százados ne jöhessen el a randevúra. Maga a legnagyobb vétket követte el, amit csak ember elkövethet. Legalább feleljen érte mint férfi, és vallja be.

- Ártatlan vagyok - mondta csendesen és nyugodtan Toulet. - Tudom, hogy végem van. De nem vallhatom bűnösnek magam, mert ártatlan vagyok, és erről még a táborszernagy úr is meg fog győződni valamikor.

Toulet nagyon sápadt volt, de nyugodtan és határozottan beszélt.

- Elrendelem az írásszakértő kihallgatását.

Az írásszakértő nem vallott terhelően.

- Kétségtelen - mondta -, hogy a november 3-án bejegyzett aláírás a portás könyvében alig különbözik a többi Toulet-aláírástól. Nagyon könnyen lehetséges, hogy ő maga írta. De mégis egy-két csekélységben eltérő...

- Azt állítja, hogy az aláírás nem Toulet keze írása?

- Ezt nem állítom. Én csak konstátálom, hogy néhány apróságban ez az írás különbözik a többitől. De előfordulhat az is, hogy ugyanaz az ember más hangulatban, a toll vagy a papír rossz fekvése miatt nem pontosan úgy írja le a nevét, ahogy szokta.

Most az ügyész egy ívet tett az írásszakértő elé.

- Meg tudná mondani, írásszakértő úr, hogy az íven látható három aláírás közül melyik a vádlott keze írása és melyik hamisítvány?

Figyelmesen nézte az ügyész asztalára dőlve, azután rámutatott az egyik aláírásra.

- Ez a hamis kérem.

Az ügyész átnyújtotta a papírlapot az elnöknek:

- Mind a három aláírás Toulet keze írása. A papírost tanúk hitelesítették, megállapítom tehát, hogy e hipotézisekre épülő írásszakértői tudomány nem befolyásolhat komolyan egy elítéltet, amelynek alapját csak tárgyi bizonyítékok képezhetik.

- Amely tárgyi bizonyítékokat ebben az esetben a vád is nélkülözi - vetette közbe az ügyvéd.

- Toulet, lépjen ide - mondta az elnök, és átadta az ívet Toulet-nek. - Mind a három aláírás a magáé?

- Mind a három aláírás tőlem származik - mondta egy futó pillantás után, és újra átnyújtotta az elnöknek a papírost.

- Legjobb tudásom szerint vallottam - mondta az írásszakértő.

- És nem tévedett - szólt közbe Toulet. - A portásnál talált bejegyzés november 3-áról hamisítvány...

Az ügyész felállt.

- A védő úr szerint a vád nem alapult tárgyi bizonyítékokon. A tárgyi bizonyítékokat azonban helyettesítheti a koronatanú. Ezt elismeri, ügyvéd úr, nem?

- Úgy van.

- Kérem Joseph Larnac lakáj kihallgatását.

Toulet lakája lépett be. Reszketeg, ősz ember volt. Ötven éve áll a család szolgálatában.

- Toulet! - mondta az ügyész. - Maga azt állítja, hogy november 3-án éjszaka nem volt kint a lakásból. Fenntartja ezt?

- Fenntartom, miután ez az igazság.

- Joseph Larnac, mit szól maga ehhez? - kérdezte az elnök.

Az öreg lakájnak a szája széle rángatózott, és elcsukló hangon mondta:

- Nem igaz! Az én ablakom a kapu mellett nyílik az utcára... Hajnalban jött haza a kapitány úr!... Valamit keresett a zsebében... és az utcai lámpa alá állt... Éppen az ablakom előtt... Az aktatáska is a hóna alatt volt... Ó, istenem!... Hogyan is tehette!... - És zokogás rázta. Toulet falfehéren állt. Szeme kimeredt, mintha kísértetet látna, és úgy suttozta:

- Joseph... öreg Joseph... te engem... engem láttál?

- Igen. A lámpa fénye éppen az arcára esett. Ó, istenem! Hogy is tehette!... Egy Toulet!... Egy Toulet elárulta a hazáját!... - A döbönt csendben csak a lakáj görcsös zokogása hallatszott. Azután az elnök krárogott egyet és enuniciálta:

- Vallomásra megesketem. - Az öreg kitámolygott a teremből.

- Vádlott! Lehetett valami oka ennek a lakájnak arra, hogy hamisan valljon maga ellen?

- Nem... Joseph Larnac a legtisztességesebb ember, akit valaha ismertem... Születésemtől fogva mellettem van, mindig hűséges, ragaszkodó és becsületes volt. - Újra nyugodt lett, és leült a vádlottak padjára.

- Kíván valamit mondani az utolsó szó jogán?

- Kérem, ne ítéljenek halálra. Nem a haláltól félek, de nem halhatok meg addig, amíg ez a gyalázat tapad a nevemhez.

Életfogytig tartó szigorított fegyházra ítélték, amit hazájától távol, rangjától megfosztva, a hadseregből kicsapva, Cayenne poklában kell eltöltenie.

- Köszönöm - mondta a vádlott.

Ad acta

I.

Egyetlen ember volt, aki a kétségtelen bizonyítékok dacára mint egy mániákus - mert ésszerű alapja igazán nem volt erre -, úgy hitt Toulet ártatlanságában. Ez az ember Donald százados volt. Az ítélet estéjén együtt ültek Du Garde lakásán. Valamennyien Toulet egykori barátai. A hangulat komor volt. Claire, Toulet menyasszonya idegösszeroppanással feküdt egy szanatóriumban. A főtárgyalás napján még hitt valami csodában, csökönnyösen és félőrülten. Az ítélet után csak annyit mondott: „ártatlan volt”, azután valami merevgörccszerű állapotba esett.

Együtt volt a szűk baráti kör, amelyből csak Toulet hiányzott. Du Garde, Donald és Lauyanel százados, Desposlin ügyvéd gyönyörű leányával, Emmyvel. Emmy Desposlin telt, asszonyos idomú nő volt, már a harminc év körül, híres zongoraművész. Köztudott dolog volt, hogy Du Garde kapitány és a leány között van valami. Egyesek szerint a kapitány feleségül akarja venni. Du Garde, úgy látszik, még nem jött tisztába az érzelmeivel és társaságon kívül csak nagyon ritkán mutatkozott Emmy Desposlinnel. A lány kitartó udvarlói közé tartozott doktor Ranat Zelim, egy arab származású, jó nevű orvos, mesés vagyonú emír fia, aki jelenleg a Pasteur-intézetben volt segédtanár. Az orvos, aki gyermekkorától élt Párizsban, elfranciásodott, sőt európaiasodott. Nyájas, finom kozőr lett, amellet komoly tudós. Emmy doktor Ranat udvarlását szívesen fogadta, bár úgy látszott, hogy Du Garde, ez az okos imponáló katona még jobban tetszett neki.

- Én éppen eleget foglalkoztam az esettel, hiszen jóformán egyedül az én érdemem volt Toulet leleplezése - mondta Lauyanel -, sajnos kétségtelen, hogy ő a bűnös. Különb minek hazudott volna annyit. Miért tagadta volna, hogy 3-án bent volt a minisztériumban. És az a nevetséges állítás, hogy egész éjjel otthon volt... Mikor azon az estén elárulta magát és kijelentette, hogy nem járt a minisztériumban 3-án; azt hittem, elájulok a meglepetéstől...

- Toulet ártatlan volt - mondta Donald. - Gyermekkorától fogva ismerem. A legbecsületesebb férfi a világon. Nem tudom, mi történt, nem értem, hogy történt, kétségtelenül a világ legrejtélyesebb ügye, de Toulet becsületességében úgy hiszek, mint a magaméban.

- Csak ne nagyon hangoztasd... - mormogta Lauyanel.

- Sőt ellenkezőleg. Ítélet után felmentem a hadügyminiszterhez. Ott volt La Motte táborszer-nagy is. Határozottan kijelentettem, hogy meggyőződésem szerint Toulet ártatlan.

- És mi lett az eredmény - kérdezte Desposlin.

- Gyors eredménye volt. Délután parancsot kaptam, hogy tíz napon belül jelentkezzem sivatagi hadosztályunknál, a szpáhiknál. Váratlanul rájöttek, hogy képességeimnek Afrikában tágabb tere nyílik. Ez azonban nem változtat azon, hogy fenntartom és hangoztatni fogom: Toulet ártatlan!

- Én nem értek hozzá - mondta az orvos -, de az bizonyos, hogy a kapitányt a legkülönb embernek hittem, és szó nélkül rá mertem volna bízni a vagyonomat. Még ma is megfoghatatlan előttem.

- Én azt hiszem, valami hipnotikus hatás alatt állhatott - szólt közbe Du Garde -, csak így tudom magyarázni. Hipnotikus álomban cselekedett. Van ilyen doktor?

- Hogyne - mondta megfontoltan az orvos -, a ponyvaregényekben. Még ha feltételezném is, hogy van poszthipnotikus szuggeszció, ilyen hosszú lefolyással és visszaemlékezésnek ilyen teljes hiányával nem lehetséges.

Hosszasan hallgattak. Úgy ültek együtt, mint akik egy kedves, elhunyt hozzátartozóra gondolnak vissza.

- Nem lehetett valami nő a dologban? - kérdezte Emmy, de azonnal megbánta, mert eszébe jutott, hogy a beteg Claire, Du Garde húga jegyben járt Toulet-vel.

- Amit a legkevésbé értek - terelte ügyesen másra a szót Ranat -, az a pincérek tanúvallomása. Nem tudok elképzelni egy pezsgőspoharat Toulet kapitány kezében. Olyan puritán embernek ismertem... Még most sem tudom elhinni, hogy valaki így tudjon komédiázni.

- De azt csak senki nem állítja, hogy ez a hűséges öreg inas hamisan vallott a gazdája ellen? Maga Toulet erősítette meg a vallomását - mondta Lauyanel.

- Igen! Ez ő volt! - mondta Donald. - Megerősítette a koronatanú vallomásának a hitelét, nem törődött azzal, ha halálra ítélik is, mert tudta, hogy az öreg inas tévedhet, vizionálhat, de feltétlenül becsületes ember.

- Kétségtelen - szólt most Desposlin ügyvéd -, hogy nincs a világon polgári vagy katonai törvényszék, amely felmenthette volna. Sőt. Szerintem a legenyhébb ítéletet hozták, amit ilyen bűnre ki lehet mondani ennyi súlyosbító körülmény után.

- Ez igaz - mondta Donald. - Én is azt hittem, hogy halálra fogják ítélni a szerencsétlent. De az elnök két hadjáratot verekedett végig mint Toulet marsall bajtársa. Azt hiszem, azért tette meg, amit tehetett, bár nem tudom, hogy jobb-e a halálnál a kiszabott büntetés.

- Csak azt csodálom - mondta Lauyanel -, hogy nem fogadta el a felajánlott revolvért...

- Gyáva lett volna, ha megteszi! - dörögte Donald. - Ezzel csak azoknak tett volna szívességet, akik vele fedezték aljas bűneiket! Én mondom nektek, hogy a Toulet-ügy még nincs befejezve.

A jelenlévők közül senki sem bízott ebben, de nem szálltak vitába a fanatikus Donalddal. Nem maradtak sokáig együtt. Nyomott hangulatban váltak el, és Donald hazament csomagolni, hogy elutazzon új állomáshelyére.

II.

...Egy század katonaság állt a hatalmas udvaron. Félárbocra eresztették a trikolórt. Távolról tompa dobpergés hallatszott. Közeledett... Toulet kapitány jelent meg. Két szuronyos őr kísérte és egy káplár. Mögötte tompán peregtek a dobok. Lassan lépett el a század előtt. Fegyverek a lábnál. Tisztelgés nincs, ahogy napiparancsban jött: „Reggel nyolc órakor csuklógyakorlatok helyett Toulet kapitány lefokozása. A legénység tudtára adandó, hogy a régi rangjelzésének birtokában ellépő kapitánynak tisztelgéssel ne szolgáljon.” Tram... tram... szólnak a dobok, és halálsápadtan, de egyenes testtartással haladt a kapitány őrei között. „Állj!” A dobok elhallgatnak. Duhamel ezredes felolvassa az ítéletet. A kaszárnya kapuja előtt csöndület. Megperdülnek a dobok. Trombita recseg, most már hosszan, végig az egész szégyenteljes gyászszertartáson. A káplár egy kis ollóval jön, és lehullanak a rangjelzések, sapkarózsa, époulettek, egyetlen gomb kivételével valamennyi koppanva esik a földre. Mint szemét hever a kapitány lábánál egy család százesztendő katonai becsületének minden jelképe, és bemocskolja az apró szemű, híg párizsi eső. De Toulet ezt talán nem is tudja, szoborszerű merevségben,

messze bámuló szemekkel áll ott, holtfehéren, mozdulatlanul, csak egy reccsenésre figyel fel. A kardja kettétörve hullik a sárba.

„Toulet közlegényt, a hazaárulót, a francia hadsereg kiteszította magából! Így jár minden áruló!” - hallotta valahonnan harsogni... Igen... ez Duhamel hangja... De érdekes, mintha sokkal messzebből jönne a hang, mint ahol most az ezredest megpillantotta... úgy érezte, ezen nevetni kellene... Valami csiklandozta belülről... Megint a dobok!... Egy gombbal összefogott kabátjában, ronggyá vagdosott sapkában, üresen fityegő kardtokjával mint egy tuskó indult visszafelé mereven, leesett állal és ámult szemmel...

De egyszer csak visszafordult, lesöpörte a sapkát a fejről, és ökölbe szorított kézzel szemben állt a merev falanxszal. Döbönt csend lett. Megőrült? Hirtelen mosolyogva, lelkesen felkiáltott: „Éljen Franciaország!” Azután nyugodtan ment, pörgő dobok előtt, szuronyos őreivel vissza a cellája felé...

...Philippe kapitány, a fegyencszállító hajó parancsnoka rövid jelentéssel zárta le a Toulet-ügyet: „A nyílt tengeren, pillanatnyi elmezavarában, száz mérföldnyire a legközelebbi szárazföldtől a Leon Toulet nevezetű százhetes számú fogoly a korláton át a tengerbe vetette magát, és Lacrenelle őrszem által közvetlen közlőről fejbe löve elmerült...”

Az aktát egy óriás csomóhoz kötötték, amelyre az iktatószám mellé ez volt írva: „Toulet-ügy.” Két hatalmas kéz erősen megrántotta a zsineget, a nagy köteg írás egy szusszanással összelapult, durva kezek vitték, vitték sok-sok lépcsőn le a pincébe, a hatalmas irattárba és belökték az egészet az iktatószámmal megegyező jelzésű szekrénybe, azután becsapódott az ajtó.

A Toulet-ügyet ad acta tették.

A pokol zsoldosai

I.

Nyomban Taurirt mögött, a Nagy-Atlaszt keresztülvágó Guiri út két részre ágazódik. Az egyik ág Tarudanton keresztül Agadirig ér, miközben a Siruák keresztezi, amelynek hegyei szörnyű szakadékokkal, furcsa, gigantikus tömbökkel olyanok, mint a történelem előtti korszak katasztrófáinak kőbe írt, félelmetes naplója. Egy keskeny ösvény vezet az óriási sziklák között, szakadékok és előredőlő bazaltkolosszusok mellett, amit hihetetlen erőfeszítéssel, hosszú-hosszú évek alatt vájtak ki ezen a lakhatatlan, járhatatlan vidéken a katonák. Az egyik több száz méteres szakadék felett egy ember lógott le, kékülő, görcsös ujjakkal kapaszkodva a kiálló szikladarabokba, és még hallotta maga alatt a lezuhanó öszvér vésznyerítését. Arca eltorzult a kikerülhetetlen, halálos esés tudatában, az ujjai már érzéketlenné váltak.

Fent, a keskeny ösvényen két légionista állt elhúzódva a meredély szélétől. Egy harmadik társuk volt a szerencsétlen, akit lerántott az öszvér, és most ott függött egy lépésnyire tőlük, a szakadék felett. A két légionista, ha letérdel és egy-egy kezénél megfogja a pórul jártat, könnyűszerrel megszabadíthatná. De ezek csak álltak, és nem vették le egymásról a szemüket. A szakadék felől egy nyögő, gyenge hang hallatszott: - Jerome... Jerome, segítetek! Lemon-dok mindenről! Nektek adok mindent! Esküszöm!... Nem bírom már! Húzzatok fel! - A két ember közül az egyik cigarettára gyújtott. Hallgatólag megállapodtak valamiben és bólintottak. - Jerome! Krisztus szent sebére... Nem bírom! Ne hagyjatok!... - A Jerome nevezetű megszólalt: - Ne légy csökönnyös, Pat. Nem segíthetünk rajtad... Nemcsak a részed miatt... Ha én föléd hajolnék, hogy megmentselek, csak azt érném el, hogy Lucas letaszítana engem is. Halj meg békében... - A szakadék felől már csak elhalóan érkezett a hang: - Ne hagyjatok nem bírom... - Azután zuhanó törmelékek zöreje hallatszott és rekedt, borzalmas férfisikoly. Másodpercek múlva egy puffanásszerű zaj... Az ember leért. A két légionista csendesen elindult visszafelé az ösvényen.

*

A „báró” kis viaszdarabkát nyomkodott rá a gyufa végére. A viaszdarabkát egy másik gyufa lángjánál épphogy megmelegítette, azután a nedvedző viasszal, nagy gonddal finoman bekente az asztalon heverő bőrhalmikat, hogy olyan állapotba hozza a felszerelését, amely a világ legszigorúbb szolgálati szabályzatának megfelel. Hogy egy közönséges bőrdarab a kívánt állapotba kerüljön, ahhoz olyan komplikált segédeszközök, olyan türelmes, nyugodt, hosszan tartó munkálatok voltak szükségesek, amire a légionista szabadidejének nagyrészét kellett rááldoznia, hacsak a legszigorúbb büntetést nem kockáztatta meg. Ezek a gombok, szíjak, csatok úgy ragyogtak, csillogtak, világítottak és feszültek, állandóan olyan parádés felkészültséggel, gögös előkelőséggel, hogy az udvaron felsorakozó helyőrséget a nap bármely órájában mintegy permanenciában találhatta a legfelsőbb díszszemle is.

A „báró” a katonák között is a legkatonásabb volt. Valahonnan az északi szélesség hatvanadik fokáról jött, finn vagy dán lehetett, senki sem tudta biztosan. Jól beszélt franciául, és a légió számos nációja között nem akadt honfitársa. Barátja sem. Azt suttozták róla, hogy mágnás. Ez a légió örök legendája. Nem egy ilyen mágnásról derült már ki, hogy zsebtolvaj. A „báró” neve Laverborg volt, egy éve szolgált már itt Sidi-bel-Abbesben. Eleinte franciául sem tudott jól. Nehezen ment a kiképzése, mert a finn nyelvre nem találtak tolmácsot. Az egyik emeleti

teremben lakott, és körülötte már régen megalakultak a két-három tagból álló baráti csoportok, csak neki nem volt barátja. Szíves és szolgálatkész volt, de nem barátkozott. Nem gyűlölték éppen, de népszerű sem volt. Citrom, a kis feleszű szabó azt mondta rá, hogy herceg. A káplár, aki ott aludt szakaszával a szobájában, úgy vélte, pincér lehetett vagy parkett-táncos, mert szerinte ezek „jobb emberek voltak”. David, a sovány, vörös lengyel zsidó, aki a romantika híve volt, gárdakapitányt sejtett a báróban. Minthogy megszokták ezen a helyen a különös embereket, a joggal titkolózókat, az okkal zárkózottakat, a báró ügyét sem nagyon fessegették. Nem is lett volna semmi baj, ha Hufeisennek nem lopják el a derékszíját. Ez tulajdonképpen nem is számít lopásnak. Úgy nevezik a légióban, hogy „ellátja magát”. Ha az embernek nincs valamije - hát ellátja magát vele. Meddő dolog lenne a katonai raktárból tartalék felszerelési cikket kérni. Mert elsősorban a kért cikk helyett 14 nap *salle de police*-t adnak. Az ember tehát nem is folyamodik zord feletteseihez, hanem „ellátja magát”. Mondjuk, a szomszéd ágyon alszik valaki, és kint fekszik mellette a szappana. Erre ellopom, és ha nekem történetesen a kapcám hiányzik, akkor a szappant olyan emberrel cserélem ki, akinek van egy felesleges kapcája. Lehet, hogy éppen az enyém. A néhai szappan tulajdonosa erre szintén ellátja magát. Persze, ha derékszíj vagy sapka tűnik el, akkor már komolyabb az ügy. Az ilyesmit ugyanis eladják. Dacára annak, hogy mind az áruba bocsátó, mind a vevő haditörvényszék elé kerül, ha rajtacsípi. Ha puska tűnik el, akkor a károsult is. Szóval Hufeisennek eltűnt a derékszíja.

Hufeisen bajor volt. Két méter magas, szeplős, szőke és rendkívül brutális. Sokszor produkálta magát azzal, hogy meghajlította a vasat. A légió híres és rettenthetetlen verekedői közé tartozott. Miután a reggeli gyakorlatig volt csak ideje ellátni magát, a forró délutánon jórészt meztelenül heverő katonák valamennyien felcsatolták derékszíjaikat. Nagyon furcsa látványt nyújtottak így, pőren, testükön a „*ceinture bleu*”-vel.

A bárót valamiért hívatta a káplár. Öt perc múlva jött vissza. A derékszíja, amelyet éppen tisztított, nem volt már az asztalon. Némelyik bajtársa látszólag olvasott, volt, aki félig lehunyta a szemét, de valójában mindenki figyelt. A báró egy csajka forró feketét hozott egyúttal a kantinból. Csodálkozva nézett az asztalra, ahol az előbb a derékszíja volt. Azután lassan körüljárt a szeme az ágyakon. Hufeseinnél megállt. A szobában egy szű sercegése hallatszott. Odament a bajorhoz és udvariasan de nagyon halkán és hidegen így szólt:

- Vegye le, kérem a derékszíjamat.

Hufeisen felült és végignézte.

- Megbolondult?! Honnan veszi, hogy ez a maga derékszíja?

- Ott a rézlap aljába bekarcoltam a nevem kezdőbetűit. Nézze csak meg.

A bajor most már kiegyenesedett és a nyakát előregömbítve ordított:

- Hát akkor az én derékszíjamba karcolta a nevét! Érti?!

- Nem értem. Hogy gondolja ezt? - mondta a finn csodálkozva és udvariasan.

- Úgy értem, hogy lopta! Az én derékszíjamat ellopta!

Mikor a bajor másodszor mondta ezt a szót, hogy „lopta”, a báró a forró kávéval telt csajkát az arcába vágta. Hufeisen elvakultan, leforrázva, kínjában üvöltve zuhant hátra. A báró letérdelt és villámgyorsan elvette a derékszíját. A kávé már hűlt valamit a kantintól a kaszárnyáig, de még mindig nagyon forró volt, és a bajor, aki azt hitte, hogy megvakult, úgy üvöltött, mint egy félig nyúzott bika, amíg be nem rohant az őrmester, aki egyáltalán nem volt leforrázva és nem fájt semmije, de üvöltésben messze túlszárnyalta Hufeisen teljesítményét.

- Mi van itt? Verekedtek, disznók! Na megálljatok! Megálljatok, rohadt patkányok! Barmok fiainak a fiai!...

Tizennégy nap pelottot kaptak mind a ketten.

II.

Hátul az udvar mélyén tornácot alkotó oszlopsorok mögött volt a légió gyönyörű börtönintézménye. Kisebb-nagyobb cellák, sötétek, hidegek, fergesek és koszosak. Takaró, párnák, köpeny nélkül kellett itt tartózkodniuk az elítélteknek. Sem pad, sem szék, négy fal és a padló képezték a berendezést is. A rabok az úgynevezett munkaruhában, fehér durva vászonuniformisban, szigorú vizsgálat után, amely megfosztotta őket minden külön fehérműdarabtól, vagy becsempészendő rongytól; ebben a mészfalú, kőpadlós helyiségben állhattak vagy fekhettek a padlóra dőlve vagy a falnak támaszkodva, úri tetszésük szerint. Nem mondom, hogy a falnak támaszkodás pokoli kényelmét jó szemmel nézték a sarzsik, de miután a falakat nem lehetett eltávolítani, tehát ezek a piszok barmok fiainak a fiai keleti kényelemmel nekitámaszkodtak. Mon Dieu! és még azt mondják, hogy a légióban szigor van! A piszkos, bagónyállal teleköpött, ragadós padlón fekvő és dideregve lehetett eltölteni a hideg afrikai éjszakát. Egy nap múlva mindenki ugatásig berekedt, mindenhol ragadt, összetapadtak a hajcsomók a fején. Megjegyzem, ennél enyhébb büntetés nincs a légiónál. Meg is szokják a katonák, csak az újoncok szenvednek tőle, és néhányan tüdőgyulladással és huruttal kerülnek a szpáhikaszárnya mellett elterülő hősök temetőjébe. No, szép kis hősök! Van is róluk egy káromkodása az őrmesternek, amelyben az ilyen újonc bleu-k tulajdonképpen rossz erkölcsű anyabékák leszármazottainak korcs békaivadékai. Az elmondott intézmény tulajdonképpen csak a „cellule”. A „pelott”, az egy akrobata-mutatványokkal súlyosított áristombüntetés. Ugyanis reggel, midőn a rabok elszibbadt tagokkal, kékre fagyva, kínos álomban gubbasztanak a padlón, beordít a káplár harsány, vidám baritonja: „aux apéritif!” Az aperitif nagyon kellemes francia népszokás. Éhgyomorra, reggeli vagy ebéd előtt felhajtanak egy-két pohárka mentolos italt. Mondanom sem kell hogy a légióban az aperitif nem azt jelenti, hogy az elgémberedett cellalakók mentolos italokat kapnak. A hasonlóság csak abban áll, hogy ez az aperitif is éhgyomorra történik, és szintén élvezet. A káplárnak. A káplár ugyanis kiáll az udvar közepére, és megvárja, amíg a kutyák ivadéainak az ivadékaik felveszik magukra a „pelott” nevezetű hátizsákot, pontosan tizennégy kiló homokkal és kővel. A csontjaik fáznak a kemény padlótól, a szemük leragad az álmoságtól, gyengék a rossz táplálkozástól, ami kenyérből és vízből állt. Időközben kisütött a forró, reggeli nap, és most a tizennégy kilós pelottal megterhelve, egy teljes órán keresztül körbe kell futni az udvar egy árnyékmentes helyén. Középen áll a káplár mint egy cirkuszi istálló-mester, és időnként taktusra recsegi: à droit... à droit... à droit... - Zörögnek a kövek, fűjtatnak a tüdők, csattognak a bakancsok, és az elcsigázott emberek a forróságban rohannak körbe, kínban és szédelegve az egyre súlyosabb pelottal a hátukon. A káplár később, miután a látványban kimerült, leül egy ládára és pinárd nevű olcsó vörösbort hozat a kantinból. Minden korty után jóindulatú serkentéssel szól: - à droit... à droit, az istenit a pofátoknak!

Ezután haldokolva a szomjúságtól, felsöprik az udvart, az áristomot, kihordják az almot az istállóból, és csak délben kapnak kenyeret és vizet. Ebéd után megint egy óra pelott, ez már a legsúlyosabban tűző, gyilkos afrikai napsugár alatt. Egyre többen esnek össze. Természetesen az ájulási idő nem számít bele az órába, és ha valaki tizenöt-ször esett össze, akkor másnapig is szaladgálhat az udvaron, de a napi háromszor egy órát le kell futni. Eközben szoktak hirtelen meghalni a békák ivadékaik azon ivadékaik, akik egy vagy két éjszaka folyamán vesemence-gyulladást vagy gyomorhurutot kaptak. De ez ritkán fordul elő, és kizárólag nyavalyás

„kékekkel”, akik az őrmester szerint abban a tévhitben jelentkeztek a légiónál, hogy a tulajdonképpen pihenni vágyó csirkefogók nyugdíjintézménye, ahol az ilyen rühes kutyák reggeltől estig függőágyakban heverészhetnek, és ha a kincstár költségére kiválóan bezabáltak, akkor feslett hölgyek szórakoztató táncát szemlélik. No, az őrmester azután kellő alaposággal oszlatja el ezt a tévhitüket...

III.

A fiatalember ott feküdt a piszkos padlón lehunyt szemmel. Három és fél óra alatt futotta le az egy óra pelottot. Nyolcszor esett össze. Gyerekarcú, diákos fiú volt, fehér bőrén látszott, hogy jól táplált, ápolt ember, legfeljebb húsz-huszonkét éves. Valami úri gyerekszobából kerülhetett ide a légióba. Öt nap előtt érkezett meg az újoncszállítmánnyal. Egy öreg légionista „ellátta magát” a fiatalember munkanadrágjával. A szerencsétlen „bleu” nem tudta, hogy neki is lopnia kell, hogy ez tulajdonképpen nem is lopás, hanem tradíció. Egyszerű ésszel jelentette a dolgot az őrmesternek, aki erre rendkívül közvetlen formában emlékezett meg a fiatalember egész családjáról, felmenően az ősök ősének az őséig, aki egy kikapós természetű varangyos béka anyjának az anyjától származott! Ennyit a nadrágról. A továbbiakban, hogy némi fogalma legyen a légióról, ahol nem lehet függőágyakban heverészve stb. stb., nyolc nap pelottot kap, és ha ezután sem kerül elő a nadrág, akkor az őrmester istenére mondva, nagyon meg fogja siratni azt a pillanatot, amikor volt pofája becsületes, vitéz és remek katonák közé jelentkezni! Rompez!

...Most ott feküdt a padlón ájultan, harminckilenc fokos lázzal, reszkető tagokkal, kimarjult vállal, lihegve. Hufeisen összefonta maga mögött a karjait és a falnak dőlve állt. A báró ott térdelt a fiú mellett és a pulzusát fogta. Jott, az amerikai felhúzott térdrel, összegömbülve, mintegy a saját testének melegét koncentrálna, hortyogva aludt. Ahmed, az óriási török guggolva ült, és a falnak támaszkodva, hátracsúszott fejjel, leesett állal hortyogott. Ez a harsonázó hortyogás jól jött a raboknak, mert távol tartotta a patkányokat. Sajnos a hangyák, svábbogarak és a százlábúak vagy bátrak voltak, vagy süketek, de egyáltalán nem zavartatták magukat, sőt akadt egy elszánt százlábú, amelyik egyenesen befutott Ahmed nyitott szájának kráterébe. Vége lett.

A báró levette kabátját és betakarta vele a fiút. Azután letekerte a kapcát és odatette a rongyokat a beteg feje és a padló közé. A vízadagját már megitta vele, és az újonc még mindig víz után hörgött lázalmában. A báró elkeseredve, tehetetlenül ült mellette.

Hufeisen eddig némán nézte, amit csinált. A szája és a halántéka között egy hosszú sebtapasz volt.

- Odaadhatja az én vízadagomat is - mondta, és állt tovább mozdulatlanul.

A báró mormogott valamit, elvette Hufeisen korsóját, egy keveset a zsebkendőjére öntött belőle, és lemosta a beteg arcát, a többit megitta vele. A fiú elaludt. A báró ingujjban ült és fázott.

- Nem fogja kibírni a nyolc napot - mondta a báró.

- Azt hiszem, már nem tart nyolc napig ez a mocskos élet - mondta Hufeisen. - Már egy éve vagyunk ide zárva. Szeptember van. Nemsokára megindulnak az offenzívák. De ez a nagy, egyéves pihenő azt jelenti, hogy valami rendkívüli lesz. Három éve szolgálom, de ilyen hosszú csend még nem volt.

A magas, rácsos ablakon egy kis holdfény lopakodott be. Az éjszaka percről percre hült.

- Olyan titokzatosak - monologizált tovább Hufeisen. - Pedig minden újonc tudja, hogy mire készültek egy évig... a Tafilatet akarják. Irtózatossá lesz. Meglátja. Soha ilyen nagy szállítmányban nem jöttek újoncok. Tegnap a szpáhilaktanyába egy egész szenegál ezred érkezett. És mennyi repülőgép... Azt hiszik, hogy mindenki hülye. Ez lesz a gyarmatosítás utolsó felvonása. Verdammt! Micsoda vérfürdő lesz! Tegye rá az én kabátomat is...

Ahmed hortyogott. A hideg éjszakában kísértetiesen hallatszott a távolban üvöltő, gurgulázó tenor. „Allah il Allah Mohamed rasul Allah!”

Ötmillió font!

I.

Hufeisennek csodálatosan igaza volt! Másnap reggel aperitif helyett az udvarra vezényelték őket. Ott állt az egész század. Újabb kékek is érkeztek, félig még civilben ácsorogtak. A kürt megszólalt, a káplárok végigrohantak a sorok előtt, és kürtszó után elhangzott az őrmester kiáltása: „fixe!” Megjelent egy kapitány és egy hadnagy is. Valamelyikük intett az őrmesternek, aki egy papírlapról felolvasta: „Napiparancs: a második század legénysége és altisztjei előre felvehetik kétheti zsoldjukat. Az ezredes úr minden ember számára további parancsig napi öt óra szabadságot ad, takarodóig. Akik tizennégy napnál rövidebb időre vagy akik hosszabb időre, de csak a szolgálati szabályzat megsértéséért vannak büntetés alatt, azoknak a hátralevő időt elengedik.”

Nyomban utána felhangzott egy kiáltás: „Prêt!” és mindenki rohant a századirodába, hogy felvegye a zsoldját. Egy óra múlva a káplán zsúfolásig tömve volt, ájult részeg emberekkel. A külvárost, ahol citeráslebujok, kávéházak, csodadoktorok és jószok találhatók, nagy számban özönlötték el a légionisták. A kőfallal körülvett városrészt ahol a kőfal mögött mindenféle színű nők élnek kiközösítve, elzárva és megvetve, ócska, több száz éves épületekben, megtöltötték a vörös kepik. Estig kétszer vonult ki az őrszék, számos súlyos sebesült, nyolc arab és három légionista halott. A Place Sidi Carnot, ahol a légionista Clique szolgáltatja a térzenét, ma csupa kacagás, kurjantás, és körül a bisztrók telve vannak a pult előtt türelmetlenül tolongó katonákkal. Mindenki siet! Mindenki részeg! Mindenki boldog akar lenni!

Mert kétheti zsold előre, ez azt jelenti, hogy órákon belül hadba vonulnak. Kétheti zsold előre és öt óra általános kimaradási engedély azt jelenti, hogy most hosszú-hosszú hónapokig menetelni kell iszonyú melegben, verekedni kell idegen országban pocakos kereskedőkért, részvényesekért, akik most itt ülnek a Sidi Carnot-n, és itt is fognak ülni, míg a légionisták, szerintük csupa canaille, ott pusztulnak szomjan a sivatagban. Tehát most sürgősen és félőrülten, mintegy komprimáltan élni kell! A békés polgárok lassan visszahúzódnak lakásaikba. A várost uralják a vörös kepik, mindenütt megerősített járőrök cirkálnak, ordító csöndületek képződnek, pofonok csattannak, borizú dalok vegyülnek össze, lövés dörren, szurony csillan, üveg csörömpöl... Egy véres fejű pincér fehér kötényben segítségért sikoltva rohan az úton, helybeli lányok és légionisták egymás nyakát átkarolva dalolnak egy világos ablakból... Azután felharsan a takarodó, és a kihalt füledt, mocskos utcákra leszáll a súlyos afrikai éj.

Laverborg, a báró hanyatt feküdt az ágyán, egy hatalmas, szürke fedelű iratcsomót tanulmányozott, és ceruzával időnként jegyzett valamit. A légióban mindenkinek van bogara, és így a szobatársai hamar belenyugodtak Laverborg furcsa szokásába, szürke fedelű iratcsomójával, ami még angomániasabb ízt adott zárkózott előkelő viselkedésének. A báró szobatársai jórészt egy furcsa század tagjaiból maradtak meg. Ez volt a hírhedt harmadik század, mely majdnem teljesen megsemmisült egy ütközetben. Babonás dolgokat suttogtak erről a századról, amelynek megmaradt embereit végül beolvasztották az ötödik század egyik pelottjába. Ezek az emberek furcsa viszonyban voltak egymással. Összetartottak és mégis kerülték egymást. Nem látszottak barátoknak, és mégis együtt maradtak. Ezek közé tartozott Hufeisen is, valamint David, a zsidó, az óriás Ahmed, Citrom, a féleszű szabó, Jott, az amerikai, aki állítólag gengszter volt, és még egypáran.

Ide osztották be egy év előtt Laverborgot, a finn küldöncöt és hozzájuk került most Berg, a lányos arcú fiatalember, akin az előre látható hadba vonulás miatt megesett az a valami, amit az őrmester szívének lehetne nevezni, és raporra küldte a főorvoshoz. Berg alapjában véve nem is volt gyenge, csak nem ismerte még az élet szörnyűségeit. A kórházban gyorsan nyerte vissza régi erejét.

Laverborg elzárta az írásokat és bement a városba. Hufeisen összenézett Citrommal. Rajtuk kívül csak Jott tartózkodott a szobában.

- Meg kellene tudni, mit böngészik ez az ember - mondta Hufeisen és az amerikaiira nézett. Jott vállat vont:

- Ha akarod, kinyitom a ládát, de azt megmondom, hogy nem lopom el a holmiját. És nem lopok katonaládából.

Odament Laverborg polcához. De hátrafelé. Egy pillanatig sem fordult el a két embertől. A néhai század életben maradt tagjai sohasem fordítottak hátat egymásnak. Jott leemelte a ládát, és a kabáthajtókájából kis tűt vett elő. Egy másodperc múlva nyitva volt a láda. Azután újra bezárta, és visszazállította a helyére. De a szürke fedelű iratcsomó ekkor már Hufeisen kezeiben volt. Az iratcsomó tetején egy vörös körpecsét látszott.

A lépcsőház felől közeledő lárma hangzott. Hufeisen az írásokat elrejtette. Kolseff, a köpcös, harcsabajuszú orosz jött be és Ringelein. Mind a ketten az elátkozott századhoz tartoztak. Ringelein artista volt. Vándorcirkusz-tulajdonos. Egy kisebb német városkában nem kapott játsszási engedélyt, és nyomorában, kétségbeesésében felgyújtotta a vándorcirkuszt, elkergette a családját és a két kiéhezett oroszánt szabadon bocsátotta. A vadállatok több embert szétmarcangoltak. A kopasz negyven év körüli berlini artista két nap múlva jelentkezett Belfortban és felvétette magát a légióba.

Öten voltak együtt a régiek közül. Komoran nézték egymást.

- Az idej offenzíva a Tafilalet ellen megy.

Csend lett. Ennek különös jelentősége volt számukra.

- Kezdődik újra a tánc...

- Nem! - kiáltotta az orosz. - Most már elég volt! Most már alig vagyunk egypáran! Elegendő volt! - és körülnézett, mert tulajdonképpen nem is tudta, hogy kihez beszél. A láthatatlan gyilkoshoz beszélt, akit nem ismertek, aki közöttük volt.

- Lehet, hogy novemberre már bevonulunk a Tafilaletbe - mondta Jott, és felcsillant a szeme. Azután mások jöttek, nem tartoztak a régi századhoz, és Jott erre fütyörészni kezdett, Hufeisen hangosan kacagott, és az orosz a térdeit csapkodva kiáltotta jókedvűen:

- Úgy kellett annak a nőnek!

A kantinból részeg kórus hallatszott fel.

Néhányan hozzáfogtak a paqetage-nak elnevezett türelemjátékhoz gyufaszálakkal és viaszdarabokkal, hogy a szíjak és táskák ragyogjanak a reggeli gyakorlathoz, esetleg az éjszakai riadóhoz. Citrom még mindig fütyörészett, és Tirone, a legöregebb baka, aki már tizenkettedik évet szolgálta és megjárta Madagaszkárt, kapcára való tekerceset hasogatott egy vastag ruhadarabból, amely női alsós szoknya lehetett, mielőtt Tirone ellopta. A káplár és az őrmester jött be, mögöttük egy tiszt.

- Halt! Fixe!

Mindenki azon a helyen és azonmód, ahogyan éppen volt, mereven megállt. Tirone kifogástalan zubbonyal, de alsónadrágban.

- Valamennyien nyissák ki a ládájukat - harsogta az őrmester -, és további parancsig gyülekezzenek az udvaron. Részeges disznók, bemehetnek a kantineba. Rompez!

Mindenki serényen magára kapkodta a ruháját, kizárták a katonaládákat, és egy perc múlva csak a két altiszt és a tiszt maradtak a teremben. A hadnagy az orrát fintorgatta, és lovaglóbottjával mutogatta a gyanúsabb ládákat vagy csomagokat.

- Semmiféle szabálytalansággal ne törődjék, csempészett vagy lopott vackokkal ne bíbelődjön, büntetendő hanyagságokat ne vegyen figyelembe, kizárólag könyv és írás után kutasson. De ne pizsmogjon, maga ló! - mondta udvarias hangsúllyal a tiszt.

Egy félóra múlva a hadnagy eltávozott, és aktatáskájában vitte magával a szürke fedelű iratesomót a vörös folttal.

II.

A lány és a férfi, mind a ketten arabok, mozdulatlanul álltak és figyelték a kapitányt. Pokoli volt a hőség itt a szpáhilaktanyában, amely vastag, várszerű falaival mint egy gyűjtőlencse, úgy fogta össze a forró napsugarakat, de nem bocsátotta ki őket magából, hanem kemencévé lett tőlük, szinte forrt a levegő benne. Még a szenegáli ezred trópuson született bakái is alétan heverték szalmazsákjaikon. A lovakat félóránként mosták hideg vízzel, Gilles kapitány hátat fordított a bennszülött párnak, az ablakhoz lépett. Sivár kaszárnyairodában voltak. Fehérre meszelt falak katonai térképpel és Foch marsall sokszorosított portréja. Két három bagószagú bútor: kopott citromfa íróasztal, piszkos ripsszel bevont székek és egy hosszú pad. Az íróasztal szutykos készletén kívül ott voltak még: a kapitány kardja, szolgálati revolvère, ezüst cigarettatárcája, egy nagy üveg pálinka, amelynek dugótlan nyílása körül hatalmas, fáradt dongó telepedett le és szállt el minduntalan. Egy nemrég elfogyasztott sonkás zsemlye morzsái feküdtek a félig megírt jegyzőkönyvön. A kapitány nem látott ki az ablakon, mert le volt eresztve a redőny. Csak állt, és nézte a könnyű redőny közein a nap fehér csíkjaait. Ezek a csíkok most az arcára és ruhájára vontak párhuzamos, keskeny árnyakat. Ingujiban volt. A zubbonya az ajtóba vert fogason lógott. Kihajtott inge alatt, amelyet még ki is gombolt végig, medalion csüngött vékony aranyláncon. A kezében lovaglóbottot tartott. A pálca ezüst lófejben végződött. Az ingujja fel volt gyűrve, az arca sárga volt és nyirkos, a vére időnként zúgva szállt le a fejéből, és egy halvány ér lüktetett a homlokán. Nehezen állta a meleget. Hideg fürdő, európai klíma után sóvárgott, és utálattal érezte a saját szájából párologó alkoholgőzt. E pillanatban a következőket gondolta: megőrülök a hőségtől... ha a káplár nem szerez jeget az anisetthez, akkor holnap megtanulja az Úristen nevét!... Ezek itt tagadnak... Na és? Mi közöm az egész bandához! Mit kell vallatnia?!... Mi közöm ehhez a ronda, undok sírveremhez és ahhoz a felfordult szakaszvezetőhöz?... Párizsban ilyenkor az ember kilovagol a Bois-ba... És Mária! Eh! Mária pusztuljon el... Tulajdonképpen miatta keveredett abba a piszkos részvényügybe... Igen! Istenem, hogy ette a pénzt az a nő! De hol van még a világon olyan nyak... olyan hófehér kis gödrös térd?... Megérte? Fenét! Van nő, akiért érdemes volt ide kerülni a mocsokba, a forróságba, az unalomba és az elbutulásba?... Nincs!... És ha nem helyezik át a szenegáliakhoz, két hónap múlva előlépett volna. Így örülhet, hogy csak degradálták... Istenem! Már egy éve. Csak Mária láthatná! A fehér lovaglónadrág zsebéből kis kölniflakont vett elő, megnedvesítette a zsebkendőjét, végighúzta a homlokán és az orra alatt. Mély lélegzetet vett. A dörömbölő, vergődő szív percenként kívánt egy ilyen sóhaj tetetlen légszomjában. Megfordult az ablaktól, és a nyugodt tekintetű bennszülött férfit nézte:

- Na, most mondj el mindent... De ide figyelj! Ha továbbra is tagadni mersz, visszasírod magad a kezemből az őrségre. Arról biztosíthatlak. Hogy is hívnak?...

- Muhat a nevem, uram.

- Hát ide hallgass, Muhat, bizonyára hallottál már arról, hogy embereknek néha betömik sóval a száját és kifektetik a napra. És hallottál már arról is... hogy valakit összekötözve belöknek a krumpliverembe, ahol reggelre lezabálják a bőrét a százlábúak... és van még ilyen sok... Érted?!... Szóval Ladrún örvezető meg akarta csókolni ezt a lányt... - A lányhoz fordult: - Így volt?

- Így volt uram - mondta nyugodtan a lány. - Közvetlenül zárás előtt egyedül voltam a söntésben, és akkor az örvezető dulakodni kezdett velem, már majdnem elájultam, mert letepert a polcra, a hátamat szorította a vízcsap, és akkor...

- És akkor te lelőtted! - kiáltott a férfira. - Felelj, kutya! Mond, hogy lelőtted, mert hangyabolyra köttetlek!

- Nem én tettem, uram!

A kapitány minden nyomasztó kínjával, kirúgottságával és veszetten a forróságtól belevágott az előtte álló férfi arcába, pontosan az orrcsontját találva, amely most egy kissé elvált az egyik porctól, és a nyíláson át lassan folydogált a vér. Annak a szeme sem rebtent. Gilles kapitány ismét felsóhajtott, és megállt az ablaknál háttal a két kihallgatottnak, akik a levegőbe bámultak. Elmozdította kissé a redőnyt, de mintha az előbbi ütést kapta volna vissza, úgy csapott égetően az elbírhatatlan délutáni nap az arcába. Visszahullajtotta... Mária bizonyára azzal a fiatal márkival... Na! Köpök rájuk!... Banda!... Persze, itt nincs nő, aki költeni magát... Istenem, ha még egyszer Párizsban lehetne... Ablakai a Vendôme-ra néztek... Ásított, a szeme előtt zúgott valami, és kis pontok jelentek meg... Egyik kezével az asztalra támaszkodott és pálinkát töltött... Azután végigmustrálta a vérző arcú embert.

- Sajnálom, hogy megütöttelek, na... Csúnyán bántak itt veled. Ez a Simon őrmester egy barom. Egy pimasz barom. Ez azt hiszi, hogy ő itt az úr, és összetörhet mindenkit. De csak bízd rám azt a kutyát! Az a Colomb-Bécharba megy. Kezeskedem. Odakerül a Zephirekhez utat építeni. - Felkattintotta a tárcát, kivett belőle egy cigarettát és odatartotta a kihallgatottnak is az etuit. - Gyújts rá, kérlek. - Tüzet is adott neki. A bennszülött mintegy vezényszóra, dohányzott. - Nézd, Muhat, most őszintén beszélek veled, az a Ladrún egy rühes gazember volt. Ezzel az egész vidék tisztában van. A legkoszosabb örvezető volt. Meg akarta csókolni a szeretődöt, és te lelőtted. Mi, franciák az ilyesmit nagyon is megértjük. Én is lelőttem volna. Egyáltalán legfőbb ideje volt már, hogy valaki ezt a frátert lelője. Senki sem hagyja a szeretőjét. Ha őszintén bevallod, hogy te voltál, a haditörvényszék bírái nyájasan bólogatnak majd, és elküldenek esetleg egypár évig a sivatagi vasúthoz dolgozni. Füttyülj rá. Semmi az egész. Beszéljünk egymással mint úriemberek...

Az arcán viaszos fényben csillogott a verejték, és tétován végigsimította a homlokát, azután nagy sóhajjal széthúzta a mellén az inget, mintha legszívesebben letépné magáról. A pillája egy másodpercre bágyadtan behunyódott, és sárga villanások cikáztak a szemhéja mögött. - Ez a helyes kifejezés... beszéljünk mint úriemberek... Persze hogy lelőtted azt a parasztot... ugye lelőtted?

- Nem lőttem le, uram.

- Nem lőtted le? - Előrehajolt, összeszűkült a szembogara, megrezdült az orrcimpája, és újra kérdezte, nagyon tagolva: - Nem lőtted le? - Hirtelen háromszor lendült a bot. Az elsónél sziporkázva felrepült a cigaretta az egykedvűen álló bennszülött szájából, a másik két ütés

keresztbe csapódott az arc teljes hosszán, egyetlen égő, kékesvörös szorzójelet hagyva maga után. - Hát ennyit ér a barátságom, te átkozott?... Hát te itt továbbra is hazudozol? Hát te kiröhögöd a lovagiasságot?!

Sípolva lihegett, és a bot darabokra tört a kezében. Sem a férfi, sem a lány nem mozdult. - Most öt percig még itt vagy. Azután átadlak újra Simonnak. Tudod, mit jelent ez?

- Tudom uram.

- Bevallod?

- Nem én tettem, uram.

Pálinkát töltött magának és felsóhajtott... Istenem, micsoda szörnyűség ez az egész, és micsoda undok vadállat lett ő itt. A bagószagú hőség mint egy meleg fürdő fogta körül a testét feje búbjáig. Az alkohol kellemes bódulatba hozta az agyát, de a szíve még nehezebben dolgozott, és a szempillái egyre súlyosabbak lettek. Egy régi párizsi melódia jutott az eszébe, azt füttyö-részte, csücsörített szájjal, de hangtalanul. Megtántorodott, csuklott egyet, azután zsebébe mélyesztette a kezét, és megállt a leány előtt. Az egyik térdét rázta, tettetett közömbösséggel. - Neked látnod kellett, hogy ki lőtt.

- Nem láthattam, uram, háttal álltam az ajtónak - mondta a lány.

- Ha te háttal álltál az ajtónak, mikor az őrzetű megölelt, akkor téged kellett volna találnia a lövésnek. Most megfogtalak!

- Én éppen ellöktem az őrzetűt, ő hátralépett, hogy újra nekem ugorjon, akkor dördült el a lövés, és én elájultam a kimerültségtől. Így volt, uram.

Mialatt a lány beszélt, egy kissé fölé hajolt, és hirtelen finom kölniszagot érzett, ismerős, kellemes illatot, amely a leány testéből áradt. Egy pillanatig behunyta a szemét és minden vére az arcába tódult. Nem is hallotta, amit a leány mond. Máriának volt ilyen illata! Párizsnak!... A Luxembourg-kertnek ősz felé, mikor lehullott, nagy falevelek vastag szeméjébe süppedt a csizmája...

- Te kölnivizet használasz?

- Igen, uram... - Most először látszott a lányon ijedtség.

A kapitány visszament az asztalhoz és pálinkát ivott. Lebiggyesztett szájjal mosolygott. Sárga arcáról patakzott a víz, az inge kerek foltokban tapadt hozzá, és az agyán nagy morajlással csaptak át az alkoholmámor hullámai... Újabb cigarettára gyújtott és barátságosan rámosolygott Muhatra...

- Nagyon okos voltál, hogy nem vallottál semmit. Most már elárulhatom neked... Nem volt bizonyítékunk... A törvényes rendelkezések értelmében huszonnégy órán belül vagy le kell tartóztatni, vagy szabadon kell bocsátani az olyan gyanúsítottat, aki nem tartozik a fegyveres erők kötelékébe... Örülhetsz, hogy nem puhítottunk meg. - Máris írt valamit egy lapra, odaadta az előtte álló férfinak. - Elmehetsz. - Nem mozdult. - Nem érted? Elmehetsz!

- Nem megyek, uram.

Fenyegetően és csodálkozva állt oda a bennszülött elé, olyan közel, hogy összeért a testük.

- Te nem mész? Te ki akarod próbálni, milyen az, mikor Simon őrmester fejjel lefelé a napra köttet, és két égő gyertyát erősít a meztelen talpadra, amíg tövig ég mind a kettő.

- A menyasszonyom nélkül nem megyek - mondta csendesen.

A tiszt hátrahőkölt. Így átlátott rajta ez a fickó!

- Ő természetesen őrizetben marad, elsősorban mert valószínű, hogy bűntársa volt az ismeretlen tettesnek, másodsorban a koronatanút a főtárgyalásig nemcsak jogunk, de kötelességünk őrizetben tartani. - Az arca fenyegetővé torzult. - Te talán nem mersz egy védtelen nőt a francia hadsereg becsületére bízni?...

- A francia hadseregére igen.

Nagy csend lett. A kapitány felcsatolta a kardját, azután kivonta a pengét a hüvelyéből, és a bennszülött elé állt.

- Hogy értetted ezt?

Az váratlanul így szólt:

- Megkérhetem önt uram, hogy fáradjon velem a másik szobába, ahol senki sem hallgathatja ki a beszélgetésünket? Fontos bejelentést óhajtok tenni.

- Miféle bejelentést?!

Kissé megtántorodott, és kardhegyével végigkarcolta a csizmája orrát.

- Ötmillió font értékű platináról, amit Abd el Krim leveretése után rejtettek el. Ha én és Emisha egy félórán belül innen eltávozunk, megmondom önnek, hol van elrejtve a platina. Bizonyítékokkal is szolgállok.

Ötmillió! És ha hazudik ez a fickó?... Nem kockáztat semmit. Neki végre is kötelessége meghallgatni a vallomást... És nem kötelessége azonnal jegyzőkönyvet felvenni... Persze hogy nem kötelessége...

- Gyere! - Átvezette a másik szobába.

...Egy félóra múlva az összevert bennszülött és a leány eltávoztak a szpáhilaktanyából.

III.

...Nem vett fel jegyzőkönyvet. Egy tervrajz volt előtte és egy teleírt lap. Ebben a pillanatban kürtjel harsant fel az udvaron. Gilles jól ismerte ezt a jelet. Feljebbvaló érkezik! Nagyot sóhajtott, gyorsan elrakta az írásokat, felvette a zubbonyát. Hatalmas túrakocsi siklott be a szélesre kitért kapun. A helyőrség fegyverben állt. A vezérkari százados kiszállt a kocsiból, és kétszer idegesen legyintett, jelezve, hogy hagyják abba az egészet... Hála istennek, nem inspiciálni jön - sóhajtottak fel megkönnyebbülten az altisztek.

- Menjünk az irodába, kapitány úr - mondta Gillesnek, aki az egész parádé élén állt. Becsukták a szárnyas kapukat, a félálomban díszelgő szenegáli gyalogosokat és festői szpáhikat harsány vezényszavak oszlatták szét.

Gilles hellyel kínálta a századost.

- Du Garde vezérkari százados vagyok - mondta az érkezett. Önkénytelenül is megrándult az orratöve a pállott bagó- és pálinkaszagtól. - Kapitány úr már megkapta bizonyára a parancsát, hogy milyen pozíciót foglaljon el a Tafilalet ellen meginduló hadműveletekben.

- Egy hónap előtt, százados úr.

- A hadművelet megkezdése előtt a hadügy tisztázni szeretne egy misztikumot. Ezért vagyok itt. Ebben a kérdésben az északi haderő tisztikarával kell együttműködnöm.

- Megmondhatná, százados úr, hogy miről van szó?

- Ötmillió font értékű elrejtett platináról.

Gilles-nek hirtelen felkavarodott a gyomra, és elsápadt.

Menni vagy meghalni?

I.

Estefelé annyira lehűlt a levegő, hogy az európaiak végre kikászálódhattak ágyaikból, fürdőkádjaikból, a kiskereskedők, egyéb híján, teknőikből, és a papírvékony pizsamák helyett polgári ruhát ölthettek magukra.

Du Garde százados a kertek között fekvő, európai külvárosban bérelt egy szép villát. A századosnál szigorúan bizalmas katonai megbeszélés folyt. Ezt még csak nem is sejthette senki. Du Garde estélyt adott néhány barátja tiszteletére, húga, Claire volt a háziasszony. A vendégek között volt néhány magas rangú sivatagi vezérkar tábornok intendánsa, de ezek, még néhány magas rangú katonával együtt elvegyültek a nagy társaságban, táncoltak és adomáztak, csak úgy éjfél tájban vonultak be a könyvtárszobába, amelynek kettős, párnázott ajtaja volt. Itt azután komoly tanácskozás folyt. A könyvtárszoba ablaka alatt egy óriási szpáhi e szokatlan órában az angolkertet ápolta. Igazán nem látszott rajta, hogy őrségen áll. A hat vezérkari tiszt és a kormányzó helyettese egy térkép körül ültek.

- Összefüggően és röviden, megbízhatatlan értesülésünk a következő - kezdte a tábornok. - Miután Abd el Krim megadta magát, már nem lehetett visszaindítani azt a döntő jelentőségű anyagi segítséget, amit, hála istennek, elég későn küldött el egy velünk ellenséges nagyhatalom. Ha Abd el Krim idejében kapja meg az ötmillió fontot, akkor Franciaország pénzügyi helyzetére nézve végzetesen hosszú hadjáratban folytatódott volna a felkelés. Abd el Krim három embere a könnyen kezelhető kis ládát, amely ötmillió font értékű platinarudat tartalmazott, valahol elrejtette. A három embert később megölték. Tipikus keleti história. Erről az ötmillió fontról a legkülönbélebb hírek terjedtek el. Hírszolgálatunk szerint a Tafilalet ellenállását Yacub El Mansur állítólagos közvetlen leszármazottja, a hammadai caid szervezi. Nagyon veszélyes ember. Nem sokat tudunk róla. Hónapokra eltűnik a pusztában vagy az Atlasz járhatatlan útjain bolyongva. Azután órákra újból megjelenik. A vallási babona a legjobb takaró, és az arabok, különösen a főembereik, nemcsak nagy hadvezérnek, hanem jövőlátó prófétának is tartják. Nem is kell talán mondanom, milyen katasztrófális lenne e pillanatban, ha egy felkelést kapnánk itt a nyakunkba. A nagyhatalmak így sem nézik jó szemmel itteni mozgolódásunkat. De nem érdekel bennünket a véleményük. Mindenesetre óvatosan kell eljárnunk. Ha az ötmillió font meséje igaz, és ez a caid, Barud el Mansur hozzájut a pénzhez, akkor olyan katasztrófára lehetünk elkészülve, ami évekre visszaveti a Tafilalet, a Tuat, a Tadla és a számunkra értékes többi terület megszállását. Lehet, hogy ez az ötmillió csak egyike a titokzatos meséknek, amit a Tafilalet évtizedek óta kitermel magából, de erre nem bízhatjuk magunkat. A hammadai caiddal nem lehet tárgyalni. Fanatikus. A megelőző támadást már a jövő héten megkezdjük. És ezzel a misztikummal a fejünk felett indulunk harcba. Nagyon kellemetlen. Hozzátartozik a meséhez a 3-ik század története. Ez az úgynevezett elátkozott század. Részt vettek a Tadla környéki tragédiákban. Ott voltak Ait Yacubnál, ahol a második századunkat teljesen megsemmisítették a Tafilalet egységei. Jelentést kaptunk, hogy azóta a 3-ik században, amelynek hatvan embere maradt életben, nagyon sokan haltak meg természetellenes halállal. Hatvan légionista közül tizenkettő él, és negyvennyolc merényletnek esett áldozatul. Valamelyik két év előtt jelentkezett egy ezredesnél, hogy fontos jelentést akar tenni. Amíg az előszobában várt, ismeretlen tettes leszúrta. A seb egészen olyan volt, mintha vékony francia bajonettől származna.

Keményen, de döbbenetesen pattogtak a szavai. Minden egyes adata dermesztően hatott. Negyvennyolc ember halt meg erőszakos halállal.

- Semmiféle nyomozás nem vezetett eredményre. Az esetet hírszolgálatunk összefüggésbe hozza az ötmillió font legendájával. Sajnos, mindössze ennyi az értesülésünk. Ha a platina valóban létezik, akkor olyan helyen van, ahol a caid hozzá tud jutni.

- Lehet, hogy nem - mondta a tábornok és a térképre mutatott. - Ha itt van a Tadla környékén, valamelyik előretolt helyőrség közelében, akkor nem közelíthetik meg, mert az egész vonalat géppuskatűz alatt tarthatjuk a legkisebb megmozdulásra.

- A tábornok úr véleményén vagyok. Ha ez a platina létezik, akkor csak olyan helyen lehet elrejtve, amelyet mind a két oldalról egyformán blokádnak tarthatnak, különben vagy a titkot ismerő légionisták, vagy Barud el Mansur emberei elvitték volna. A 3. század ügyében elrendeltem a legénységi szoba átvizsgálását, és minden írást elkoboztattam. Ez a szolgálati szabályzat szerint úgyis jogos, és remélem, hogy talán valami nyomra vezetőt is találhatunk.

- A vizsgálatot már lefolytatták? - kérdezte Gilles kapitány, aki szintén jelen volt a megbeszélésen. Nagyon bágyadtnak érezte magát, mint általában az alkoholisták, ha a szervezetük nincs ellátva a kielégítő mennyiségű méreggel.

- Egypár füzetet, mappát hoztak az előbb. Még nem volt időm átnézni - mondta Du Garde.

...Miután Emmy Desposlin Du Garde-ék vendége volt, természetes, hogy Ranat doktor is szabadságot kért a kórházban, és Marokkóba jött pihenni. Az öreg Desposlint egy bukott bank felszámolása Párizsban tartotta, és így Emmy csak egyedül érkezett meg. Claire teljesen kiheverte a betegséget. Igaz, hogy fiatal lánynál két év nagy idő, és már második esztendeje volt, hogy vőlegényét leleplezték, de sokan mégis idegenkedve nézték a viruló, jókedvű, egészséges leányt, aki nem is olyan régen még menyasszonya volt a tragikus véget ért Toulet-nek. Különösen a néhai kapitány barátainak nem tetszett ez. De Claire nem sokat törődött velük. Emmy énekelt, és a vendégek jól érezték magukat. Hajnal felé járt, mikor az autók minden irányba elindultak a villa elől, és a szpáhi a könyvtárterem ablaka alatt megelégette a La France rózsák ápolását. A könyvtárszobában most a házigazda legszűkebb köre volt csak együtt és Baujol hadnagy, Du Garde titkára. A lányok ásitottak.

- Az élet itt semmiben sem áll Párizs mögött - mondta Ranat doktor. - Nem találják?

- No, én beszéltem valakivel - nevetett Du Garde -, akinek nem ez a véleménye. Gilles, Blatt'd'Aff kapitány nem valami jól érzi magát itt. Úgy látszik, nem bírja a klímát. Kérem, Baujol. Mutassa meg végre nekem a legénységtől elkobzott írásokat. - Baujol kiment. - Ugyanis valami szabálytalanság ügyében átkutattuk a Bel-Abbes-i kaszárnyát, és elkoboztunk minden könyvet és írást. Katonák ne firkáljanak.

- Szörnyűség lehet katonának lenni - mondta Emmy. - Fegyelemben, szigorban, parancsnak élni.

- De ez a közlegénytől ezredesig egyformán ér minden katonát. A parancsokat nekem is röviden osztogatják, választ tőlem sem tőrnek, éppúgy alá vagyok rendelve a feletteseimnek, mint amilyen alárendeltjeim azok, akiknél magasabb rangom van - mondta Du Garde. - A katonaelet nem valami mulatságos, de gyönyörű és fontos hivatás.

- Szegény Toulet sokra vitte volna, ha nem vétkezik - mondta Emmy. - Azt hiszem, jó katona volt.

Du Garde elszomorodott.

- Született katona volt, az biztos. Azonban a katona első kelleke mégiscsak a becsülete. De ne beszéljünk róla...

- Igaz! Ezt az ügyet betemette az idő - mondta Ranat -, és az emberek gyorsan felejtnek. Már nem is emlékeznek a Toulet-ügyre.

Du Garde sóhajtott. Mintha nem tudná elfelejteni szerencsétlenül elpusztult bűnös barátját. Claire is komoran nézett maga elé. Azután a százados csak ennyit mondott:

- Toulet-ügy nincs!

A hadnagy behozott egy iratcsomót. Legfelül egy szürke mappa volt, piros folttal a tetején. Vörösbőr lehetett. A százados szórakozottan maga elé tette, kinyitotta a fedelét, és a fedél alatt egy nagy, fehér lapra hatalmas betűkkel ez volt írva:

„A TOULET-ÜGY!”

II.

Minden szem ezt a három szót olvasta. Kísértet jelent meg közöttük. Du Garde hirtelen felállt, és becsapta a táblát.

- Jó éjszakát. Azt hiszem, legfőbb ideje, hogy aludni menjünk.

Egy kedves pillantásával megkereste Emmyt, azután a mappát bezárta a katonai iratokat őrző pánccs szekrénybe és bement a hálószobájába. A többiek is elkészöntek egymástól és a szobáikba mentek.

Du Garde egy félóra múlva teljesen felöltözve visszajött a könyvtárszobába, kinyitotta a pánccs szekrényt és felnyitotta a mappát. Csodálkozva látta, hogy a kivonatos újságközleményeken kívül a Toulet-ügy tárgyalásának teljes jegyzőkönyve ott volt másolatban. Hogyan szerezhette meg egy légionista a hadügyminisztériumtól az akták másolatát?

Az aktákat valaki széljegyzetekkel látta el. Azután kezébe akadt egy ív kérdőpontokkal. Ilyenek álltak feljegyezve:

1. „Miért mondta Toulet, hogy harmadikán nem volt a hadügyminisztériumban, ha tudta, hogy az aláírása erről a dátumról a portás könyvében van?”
2. „Kiterjeszkedett-e a vizsgálat annak a személynek a kinyomozására, aki Du Garde százados autóját megrongálta a garázsban?”
3. „Milyen ruhában látta Joseph lakáj a hazatérő Toulet-t az ablaka előtt?”
4. „Folytattak-e vizsgálatot az irányban, hogy kik voltak Toulet szülei? Toulet marsall az elítéltet csak hároméves korában adoptálta.”
5. „Hová tűnt el a marsall végrendelete? Nem volt kétséges, hogy örökbe fogadott, egyetlen fia örököl mindent, de Toulet marsallnak mégis volt végrendelete!”
6. „Toulet kapitány elítélésével megszűntek-e a »Gordonnak« nevezett hírszerző kémkedései?...”

Nem volt nagyon érthető a sok kérdőpont. Becsukta a mappát, visszatette a pénzszekrénybe, és bement a hálószobájába. Sokáig maradt még fent töprengve, már világos volt, mikor elaludt.

Délelőtt Gilles kapitánnyal folytatott megbeszéléseket, azután Baujol referált.

- Parancsára átkutattuk a megjelölt század hálótermét. Nem találtunk mást, csak néhány regényt, Európából érkezett leveleket és a mappát.

- Kinél találták a mappát?

- Max Hufeisen bajor származású közlegénynél, a körön megjelölt tizenkét ember egyike.

Du Garde feljegyezte a nevet és az adatokat.

- Most hívja fel, Baujol, Párizst, a hadüggyel akarok beszélni. Lauyonel századost kérem. Sürgős.

Párizs jelentkezett.

- Du Garde vezérkari százados beszél... Nincs ott? Kérek sürgős információt, hogy ki kapott engedélyt a Toulet-pör aktáinak lemásolására, vagy kinek a számára íratta le a tárgyalás jegyzőkönyveit a legfelsőbb katonai törvényszék. - Átadta Baujolnak a kagylót. - Tartsa a vonalat. - Tovább írta a bizalmas jelentést Hufeisenről és a mappáról.

- Tessék - mondta Baujol és átadta a hallgatót. Egy hivatalos hang hallatszott: „Az akták lemásolására nem kértek engedélyt, az aktákról másolatot 101.430/193. szám alatt a vezérkar kért és kapott.”

- Ki van aláírva a vezérkar részéről a megkeresésben?

- Du Garde százados! - hangzott a válasz.

Du Garde letette a kagylót, és csodálkozva állt fel. Valaki az ő nevében kérte... Hamis pecséttel, hamisított aláírással... És véletlenül éppen az ő kezébe kerültek a másolatok!

- Hufeisen azonnal előállítandó!

- Hufeisen a századdal együtt útban van a Tadla bázisa felé...

- Legszigorúbb őrizet alatt, leggyorsabban Oranba szállítandó, a haditörvényszék fogházába. Gépkocsi menjen utána.

Baujol elsietett. Du Garde nyugtalanul járt fel és alá. Bezárta az ajtót, és elhatározta, hogy tüzetesen átnézi a sötét mappát. Kinyitotta a pénzszekrényt.

A sötét mappa eltűnt!

III.

Így támadt fel a Toulet-ügy. Nem lehetett ellenőrizni, hogy mikor, hol. Az igazság lassan, de biztosan ható maró sava rágta, rágta magát keresztül valamin, ellenőrizhetetlenül... Toulet már nem él, és mégis a hadügyben, az Atlasz hegység járhatatlan útjai között tagadhatatlanul bonyolódott a Toulet-ügy...

A holdvilágos afrikai éjszakában finom porfátylak szálltak. A rácsos kapu kis nyílása előtt egy őr állt. A mecset felől elhangzott az utolsó fohász Allahhoz. A dohos szobákban mély, ólmos alvásban feküdtek a szolgálattól, a melegtől és a paqetage-től kimerült emberi testek. Tirone már elkészült a fél alsószoknyával, és két pár kitűnő kapca feküdt a polcán. Az alsószoknya másik fele a csomagjában volt. David Moschkowitz hortyogott, és Kolseff, a köpcös orosz úgy vakarózott, hogy tíz körme sercegett a testén.

Sikoltva harsant fel a kürt, hosszan szaporán. A szokatlan és félelmes melódiát rikoltotta: Alarm!

Éjfél elmúlt.

A kihaltak látszó épület egyetlen perc alatt sorban világosodó ablakokkal, csörgéssel, zajjal, vezényszavakkal élénkült meg, és a kaszányaudvaron nappali fényben villantak fel a szénszálas lámpák. Perceken belül a legtokéletesebb rendben, csatok, szíjak, gombok és bakancsok legpéldásabb ragyogásában, sorban állt a század az udvaron. A káplárok lepecsételt ládikókból töltényt osztogattak. Mindenkinek kétszázhusz darabot. Egy-két vezényszó, puska csattan, koppan; átforduló testek alatt egyetlen zörrenéssel ér le az összes bal láb a köveztetre, a kis ajtónyílás helyett a teljes rácsos kapu kitarul, a kapitány az élre lovagolva megáll, kardja a magasba lendül, és rikolt:

- A mon commandement! Légion!

Indulás előtt mozdulatlanul, feszesen, kemény profilokkal állnak a sorok. Ez a légió. Derekon a híres kék öv, amely megkülönbözteti őket a világ minden más katonájától. Az öv szorosra fogja a mustárszínű kabátot, fejükön a vörös és kék színű kepik, a tarkó fölött lengő, fehér vászon ágyhuzattal, ellenzője felett a légió jelvénye, minden kabátgombba is belepréselve: egy szétrobbanó, hét lángnyelvű gránát. Hátizsák, borjú nincs. Ezt helyettesíti a barda. A táborhelyeken leverhető sátorlap, most praktikusán felszíjazva a két vállra, benne két kötött ing, két alsónadrág, három zsebkendő, egy szappan, egy munkauniformis. Az egyik csípőn kulacs, bal kéznél csákány és ásó, vállon a világ legtokéletesebb gyorstüzelő fegyvere: a Lebel karabély. A francia zászlóra írva ez áll: „Haza és becsület!” A légióén csak ez: „Becsület és hűség.” Hazájuk nincs. A nagy, rácsos kapu fölé De Negrier generális ezt íratta fel: „Ti, légionisták olyan katonák vagytok, akik szépen tudnak meghalni. Én oda küldelek titeket, ahol szépen lehet meghalni!”

- Én avant! March!

A tiszta elindul, és a felirat alatt egyenként áthalad a század. És kezdődik a menetelés. Kemény, szöges bakancsok taktusai róják a kihalt utakat, mögöttük poroszkálnak az öszvérek fényszórókkal és gépfegyverekkel. Leghátul az utánpótlás, s a konyha és a vöröskeresztes szekér. Ahogy a szőlődombok közé érnek, elrikkantja magát a káplár, és utána mindnyájan rázendítenek a légió indulójára:

Tin! T' auras du boudin!
Tin! T' auras do boudin!

Énekelnek...

IV.

Laverborg, a báró megbarátkozott a fiatal, szinte diáknak látszó Berggel. Ez nem is annyira barátság volt, inkább atyai pártfogás. A fiú Tirone és a báró között masírozott, negyedik volt a sorban az óriási Ahmed. Ahmed állandóan vigyorgott. Különleges képessége volt, hogy menetelés közben is tudott aludni.

A hatalmas kiegészített lapályon egy fűszál sem élhetett. Közben mégiscsak megtudták, valahogy kiszivárgott, kapitánytól őrmesterhez, káplártól őrzetőhöz hogy hatszáz kilométert kell menniük. Legkésőbb tizenhét nap alatt. Mindenki tudta, hogy ez mit jelent: a tizenhatodik napon célnál lesznek. Egy úgynevezett légionista-menetelésről volt szó, amit kizárólag ezzel a katonai alakulattal lehet csak megtenni ilyen terepen. A légionista legelső, legfőbb kötelessége és erénye: menni! Érthető. A szekerek csak egy-két embert vehetnek fel, falvak, depók erre

nem léteznek. Aki nem tud menni, az meghal. Igaz, hogy legtöbbször még a kiképzés közben, mikor hetekig napi negyven kilométert kell menetelni teljes felszereléssel óránként öt perc megállással, délelőttől alkonyatig a legteljesebb napsütés alatt, szóval átlagosan negyvenöt fok melegben. Közben tízperces futólépésszériák, délelőtt és este testgyakorlatok. Ezenfelül félig holtan a szent paqetage-t is el kell végezni, viasszal, rongyokkal és gyufaszálakkal. Azután jött egy ilyen offenzíva, és a légionista ráébred, hogy eddig csak kellemes tréfában volt része, csak előkészítették, kíméletesen a menetelésre.

Minden órában éles fütty hallatszik a sor elejéről, és a század megállt. Öt percig álltak. Aki leül, vagy leteszi a puskáját, az kidől. Nincs ugyan tiltva, de az öreg kamerádok minden újoncot megakadályoznak ebben. És meg kell tanulni kortyolás nélkül inni. A kulacs nyakát szorosán a nyelvhez szorítani, újra elvenni; és a nedvességet elosztani a szájban. Aki iszik, az rövidesen víz nélkül marad. A napi adag felét táborozáskor be kell szolgáltatni a konyhába. Ebből készül a szupé. Aki nem szolgáltatja be, az nem kap enni.

Öt perc után kettős fütty hallatszott, és a sor megindult. Berg nagyot botlott, majdnem elesett. Abban az állapotban volt, midőn egy kavicsból felbukik az ember. Alig látott. A nyakerei, a torka érezhetően lüktettek, és a halántékát mintha egy kis kalapáccsal ütnék... A testét szúrta a por, a fejébe másodpercenként görcs nyilallt bele, és a combjai fájdalmasan megmerevedtek. A szíve, a tüdeje, az izmai felmondták a szolgálatot. Már nem énekelt senki, az emberek átalakultak taposógépekké, arcuk, ruhájuk, sapkájuk egyszínű lett a portól, amely vastagon belepte valamennyiüket. A légióban nem fejlődhet odáig a bajtársi szellem, hogy támogassák egymást, hogy az összeroskadótól átvegyenek valami terhet. A perzselő hőségben, délután, mikor harminc-harmincöt kilométer van mögöttük, saját sapkáját sem bírja már senki. A báró mégis megpróbálta karon fogni Berget. Elviselhetetlen volt. A fiú egyszer előbbre lépett, egyszer elmaradt, egyszer Ahmed felé dőlt. Ilyenkor mindig egy durva lökést kapott...

A káplár néha végigment a sor mentén, és ráordított:

- Gyerünk, piszok bleu! Gyerünk, az istenfáját! Vagy menj, vagy dögölj meg! Hé! Maga úri csirkefogó! Ne fogja karon! Nincs a korzón! Hallja! Ha nem elég a terhe, magára sózhatok egy tűzérési binoklit! Az egyik öszvér már úgyis kidőlt! Az istenfáját a nyavalyásoknak! Miért jönnek el a munkájuktól... - Azután ordított: - Hát tegyen egy zsebkendőt a puskaszíja alá, maga szerencsétlen teve! Nom de Dieu!...

Mikor a káplár továbbment, Laverborg odatett egy zsebkendőt Berg vállára, a puskaszíj alá. De az édeskeveset jelentett. A többiek már jól ismerték a szimptomákat. A sapkája hátracsúszott, az orra és a szája oroszlánszerű grimaszba torzult és megmerevedett, két fogsora keményen összeszorult, belégzésnél ijesztően hörgött, kilégzésnél rövideket sípolt a tüdő. - Fini - motyogta Tirone. A báró kétségbeesetten ordított a fülébe:

- Igyon! Igyon ki mindent a kulacsából! Hallja?! Ne törődjön semmivel, igya meg az egész adagját! - De a fiú már nem hallott. Az agyában pattanásig feszültek a hajszálerek, a tüdejébe levegő helyett egy-egy hosszú tör döfött be a légzőcsövén át és vergődve táguló szívmizmai vonakodtak újra összehúzódni.

- Segítsen szétfeszíteni a száját! - ordította Laverborg. - A fogait szét kell feszíteni! - Most már hárman húzták, Tirone, Ahmed és a báró. A sapkája leesett, azt felvette mögötte Jott. Késsel feszítették szét a fogát, végre felengedett... Hörgött, és a báró az összes poshadt vizet, ami még a kulacsban volt, a szájába töltötte. Közben vonszolni kellett megállás nélkül, és már nem bírták! A víz úgy látszik, használt, Berg vánszorogva megindult, Jott hátulról a fejébe nyomta a sapkáját.

- Most mit fog csinálni a fiú, ha a szupéhoz vizet kell adni?

- Ne törődjön vele - mondta Laverborg, és saját kulacsából a nagyobb részt áttöltötte a fiatal-emberébe.

- Miért ne törődjek vele? - mondta Tirone, és ő is töltött hozzá. Ahmed egy tábla bagóért vagy öt percig, mialatt a káplár elől járt, vállára dobta Berg puskáját, és Laverborg, bár ő is az ájulással küzdött, néha pillanatokra megemelte a fiú hátán a bardát.

Végre! Végre! Szokatlanul hosszú fütty hasított a levegőbe, és a tiszt aránylag még éles hangja megállást vezényelt. Az emberkígyó megtorpant, de most már nem mozdulatlanul. Vonaglott. Alig bírták kivárni a megváltó kommandót: „Formez les faisceaux! Sac à terre!”

A fegyverek olyan pontosan kerültek gúlába, mintha egyébre se lenne gondja senkinek. Azután, mint egy pihent reggelen a gyakorlótéren, praktikusán, csendben, gyorsan a bardák már szabályos közőkkel, tetszetős sorokban ott álltak sátorra verve. Minden mozdulat célszerű, gyors és éppolyan előírással, mint a kaszárnyaudvaron. A káplár végigmegy a háromszögbe formálódott század előtt, kijelöli az őrséget, „építőket” nevez ki, ezek köveket hordanak össze, hogy előírás szerint félméteres barikáddal vegyék körül a tábor. Itt már lecsaphat rájuk egy-egy mór „barka” vagy egy arab „goum”. Közben a konyhát „leverték” a kijelölt helyen, már ég a tűz forr a víz, és hullik belé a zöldség és a hús. Mire a leves elkészül, áll az arcvonala előtt felépített fél méter magas háromszög sarkaiban egy gépfegyver és egy fényszóró. Félóra múlva ájultan alszik minden ember, kivéve az őrséget, akik óránként pásztázzák reflektorral a pusztát. A hiénák és a sakálók marakodva gyülekeznek a tábor köré, de hátborzongató kacagásuk és vonításuk ezt az álmat, amiben itt hevernek mozdulatlanul az emberek, nem zavarhatja. Megpróbálnak a falakra ugrani, és a lazán egymásra rakott kövek zörögve hullanak. Az egyik ór közébük lö. Erre sem mozdul senki... Pontosan négy és fél óráig alszanak. Mikor a hold a legmagasabban áll, megreccsen az ébresztő trombitahang, és tíz percen belül a barda ismét hátizsák lett. A sor mereven áll, és a füttyre megindulnak a bakancsok. Kezdődik újra: menni vagy meghalni.

Helyőrség az Atlaszban

Szerencsés napjuk volt. A hegygerincekről visszaverődő felhők esővel áldották meg őket. A talaj is sziklásabb lett, és délelőtt itt is, ott is felcsendült a tréfás dal:

*Quand on est dans le désert
et qu' on n' pas de chameau
on monte sur sa belle-mère
c' est kif-kif bourricot...*

Délre egy megáradt wadihoz kerültek. A tiszt úgy vélte, hogy nem tanácsos a századnak átkelni a kis hídon, amit a megdagadt víz alulról súrolt és lökött. Sokáig tanakodtak az őrmesterrel, nézték a legénységet, a kocsikat és az öszvéreket, tanulmányozták a térképet és végül elhatározták, hogy letérnek a domb mögött a khenifrai karavánútra. Ez az út ugyan nem szerepelt a parancsban, de tiszt és altiszt nem vállalták a felelősséget a hídon való átkelésért. Letértek tehát a karavánútra, és a hosszú vonal eltűnt a domb mögött...

Fél óra sem telt el, és egy őrség páncélautón, a legsebesebb iramban zúgott át a kis hídon, hogy letartóztassa Hufeisent. Az őrség este üres kézzel robogott haza. Nem értették. A térképen megjelölt útvonalon nem találták a századot. Elnyelte őket a föld?...

...A hegység lapos, sima, vulkanikus ösvényein haladtak. Az induláskor vadonatúj bakancsok, talán a legjobbak, mivel valaha hadsereget felszereltek, teljesen rongyos állapotban voltak. Óránként a fűttyjelre megállhattak néhány percre. Napi negyven kilométeres teljesítmény után négy óra alvással tovább. Ilyen menetelésről a világ többi katonai alakulatainak fogalmuk sincs. Három ember, akik az öszvéreket kísérték, Lucas, Jerome és Patt szintén az elátkozott század megmaradt katonáihoz tartoztak. Egy helyen, ahol hosszú spirálisban kanyarodott a hegyi út, Patt az egyik öszvérrel lezuhant. Hosszú fűtty! Lucas jelentette a hadnagynak is: Mentek a kanyarban, leghátul Patt. Egyszer csak zörgést hallottak, rémült nyerítést, és Patt az öszvérrel együtt a mélybe zuhant. Mire megfordultak, nem volt sehol. - Tizenegy... - motyogta Kolseff. Egy rögtönzött bizottság visszament a fordulóig. A katonák örültek a soron kívüli pihenőnek. Az őrmester, a hadnagy és a kapitány komoran tanácskoztak, végül visszatértek: a fényszóró menthetetlen. Ezerkétszáz méter mélységbe zuhant. Fűtty hallatszott és távoli, vékony kiáltás. Az emberkígyó megmozdult, a cipők, bakancsok egyetlen zörrenéssel folytatták állandó, melódiátlan zenéjük a sziklás úton. „Tizenegy”, motyogta Moschkowitz David Ringelein, a hajdani artista, aki két kiéhezett oroszlánját részvétlen polgártársaira bocsátotta, köpött egyet, és így szólt Hufeisenhez: - Kezdődik újra.

Tizenegyen maradtak az elátkozott századból. Abból a hatvan emberből, aki Ait Yacubnál megmaradt. Ahmed, az óriás török, Hufeisen, Jott, aki állítólag gengszter volt Chicagóban, David Moschkowitz, Kolseff, az orosz, Citrom, a féleszű szabó, Ringelein, az állatszeliidítő, Jerome, Lucas és akik eddig még nem szerepelnek, a csendes, zárkózott Burger fivérek, Johan és Kurt, két svájci. Johan magas, hatalmas szál, paraszt, a fivére sokkal alacsonyabb és széles vállú. Őket békében hagyták. Nem értették a tréfát, rendesen elvégezték a dolgukat, beszélgetni nem tudtak. Az eke szarvához született emberek voltak, a hegyvidék nehéz felfogású, vontatott szavú, magányos parasztjai. Az út utolsó, nehéz szakasza következett, a sziklába vágott óriási ösvénynek legmagasabb pontja, Taurirt del Uarzazt fennsíkja felé. Innen könnyű, lejtős terep vezet a Ziz völgye mentén a Tadla-vidékhez. Ez az utolsó szakasz, amely kétezer méter magasságban végződik, olyan meredek, hogy csak a legnagyobb nehézségekkel halad-

hattak rajta. Estefelé már vékony hóréteg tünedezett fel a nyomasztóan ható, csenevész növényzet aljában, kihalt bokrok, rosszul fejlődött, nagy ritkán következő kopár fák között, és mire feltűnt a Taurirt gigantikus csúcsa, halott kráteröblével, bokáig hóban járt a század. Minden kanyarnál ostopufogás, kiáltozás, szitkozódás. Elgémberedett tagokkal, szikláktól leszaggatott ruhákkal haladt ez a rettenthetetlen csapat lakatlan vidéken, egy bazaltba vágott apró ösvényen, és kínos fáradozással hurcolta magával teljes felszerelését is. Éjszaka hatalmas tábortüzeket raktak hótól megtisztított területeken. Reggel mint egy hosszú hadjáratból visszatérő, tönkrevert utóhad haladtak tovább, és a hegy gerincén kétezerhatszáz méter magasból végre lefelé vezetett az út.

Délre elérték a Ziz folyót, és estére a Dshebel Sagro szirtjeit megkerülve, a keleti lejtő alatt feltűnt a beláthatatlan Szahara alattuk. Egyre derültebb, egyre szebb lett a vidék. A klíma akár egy csodálatos olasz tavaszé. Pálmák, kaktuszok és gazdag növényzet. A hegyoldalokban mindenfelé a hosszú, sovány hegyi lakók fehér casbái és mélyen alattuk a végtelen sivatag.

Most már mindenki tudta az út célját: leváltják Bu Malem helyőrségét. Bu Malem úgy épült a nagy hegység délnyugati oldalán, hogy a Tafilalet és az északi sivatag között elhúzódó, bizonytalan Tadla-környéket ellenőrizhesse. Fehér kis vályogból készült váracska volt, de katonai szempontból rendkívüli fontosságú, mert a Tafilalet ellen kiinduló hadműveletek operációs bázisát képezte.

Messze lent, a sivatagban egy tevés karaván haladt. Hosszú, sovány berberék jelentek meg fekete burnuszaikban a tábor környékén, hogy kuszkuszt és datolyát adjanak el a katonáknak. Forrtak az üstök.

Azután éjszaka lett. A kijelölt örökön kívül mindenki mélyen aludt. Itt, a hegyvidékben otthonos állat a leopárd, ezért a kikötött öszvéreket rövid pányvára fogták, és őrt állítottak melléjük az élelmiszer- és konyhakocsikhoz kiállított örökön kívül. Szabály ugyan nem volt róla, de ide szívesen állítottak két embert, különösen a dohányt és a vörösbort tartalmazó szekerek mellé, hogy a kiállított örre is vigyázzon valaki. Az óvintézkedések dacára ritkán fordult elő, hogy a kocsi mellé állított öröknek másnap elfogyott volna az innivalójuk vagy a dohányuk. Holott kincstári holmik eltulajdonításáért a depóból haditörvényszék jár, és a legkisebb büntetés nyolc hónap, travaux a Biribiben. Biribi volt a büntetőtábor, ahol a kényszermunkát végezték.

Éles, tiszta holdfény ragyogott, amely a lapály felszínétől néhány méterig olyannak világította meg a sivatagot, mintha gőzpárák szállonganának. Pedig csak por volt. A sivatag állandóan vándorló, finom pora, amelyhez nem kell szellő sem, a legellenőrizhetlenebb légáramlások is sodorják áttetsző fellegeiket, és ezeket a fellegeket nem látja az, aki bennük van. Számára tiszta a levegő a horizontig. Csak aki az óriás hegység gerincéről néz a sivatagba, az veszi észre ezt az állandó, egyenletes, finom fátylat, amely örökké ott pihen az óriási Bled felett. Sivatagról csak az európaiak tudnak. Az afrikai bennszülöttek és a légionisták számára a Bled létezik. A nagy Bled, a sivatag. És Bled az a sík, vakító, forró terület is, amely a Khenifra karavánúthoz vezet, Bled a halálos, kiégett, poros, hosszú, sík, terméketlen humusz, és amit az őslakók éppolyan szent ragaszkodással szeretnek, mint akármelyik nyugdíjazott angol postás a sussexi grófság lágy vonalú szőlődombjait és gyönyörű erdősegeit.

A huszadik sor négy katonáját állították őrnök. Ahmed került a tábor északi végébe, Tirone a délre, Laverborgot a fiatal Berggel a depóhoz és az öszvérekhez osztották be. A serpentinút hajlatánál egy előremeredő, roppant bazalt védelmében helyezték el a depót. A két katona kiült a serpentinút szélére, ahonnan gyönyörű, holdfényes panoráma tárult eléjük. Csend volt. Cigarettaztak. Jobbra a hófehér casbák vonultak egymás fölé építve a hegy aljáiig, balra, a

sivatag szegélyén sötét folt és sírkőszerű tömbök: Colomb-Béchar... A sötét folt az oázis pálmátömegét jelezte, az apró sírkövek fehérre meszelt vályogházak. Az oázis háttérében, mint egyetlen kolosszális márvány emlékmű, hófehér, várszerű építmény emelkedett: a Compagnie-Discipline, a rettegett szaharai büntetőtábor, a colomb-béchari garnizon, a pokol földi jelképe, ahol kényszermunkában, minimális ételmezeztől, öldöklő szigortól pusztultak el naponta, többen az elítélt légionisták közül.

Az éjszaka gyönyörű volt. Mozdulatlan pálmák és tamariszkuszfák, messze a fehér fényben izzó sivatag, körülük a nagy, zsíros fényű sziklakölöncök, és fent, több ezer méter magasságban egy békés kráter öbléből rózsaszínű derengésben füstpárák rezegtek... Cigarettaztak.

- Ostobaság lenne, ha megköszönném, amit tett, Laverborg. Vannak dolgok, amelyekhez a legszebb szavak is csak nevetségesen aránylanak. Amit ön értem tett, az ezek közül való.

- Ne legyen gyerek. Bajtársak vagyunk, katonák, és csak természetes, hogy nem hagyjuk cserben egymást. Ma én segítek magának, holnap talán maga menti meg az életemet. Szót nem érdemel az egész. A légionisták külön dolgokat is tettek már egymásért.

- Látja, ez az... Én éppen azt vettem észre, hogy a bajtársi szellem nincs túlságosan kifejlődve a légióban.

- Téved, fiam. Sok tekintetben nyersek. Sőt tudok eseteket, mikor csekélységekért esetleg megölik egymást, de a nagy pillanatokban, súlyos helyzetekben a halálba is követik egymást.

...Egy mély, csodálkozó hörgés hallatszott. Leopárd. Laverborg az öszvérhez sietett. Az állatok kapáltak, nyerítettek, és dühödten ráncigálták pányváikat. A báró szorosabbra kötötte őket, és súlyban tartva a fegyverét, körülnézett. A lejtő bokrai között széttörő gallyak recsegése hallatszott, és apró kövek hullottak le. Úgy látszik, a leopárd megcsúszott. Távolodott a zörgés...

Visszaültek egymás mellé, fegyvereiket egy fának támasztották. Jobbra fent, a szerpentinút emelkedésénél, a táboron túl, mint egy lombtalan, hatalmas faóriás, mozdulatlanul állt Ahmed árnya. A feje fölött vékony szuronyának fekete csíkjá meredt fel.

- Maga még egészen gyerek - monda Laverborg. - Miféle szörnyűség kergethette ide a légióba?

A fiatalember komoran nézett le a sivatagra.

- Igaza van. Egy szörnyűség kergetett ide... Meg akartam halni. Gyáva voltam ahhoz is, hogy tovább éljek... Ezt választottam.

Elhallgatott. A báró nem szólt semmit. A légió íratlan törvényeihez tartozik a bajtárs múltjának, inkognitójának érinthetlensége.

- Laverborg! - mondta hirtelen nagy felindulástól elpirultan és csillogó szemekkel a fiatal Berg.
- Én érzem, hogy maga más, mint a többi. Maga tisztességes ember. Nem tudom, milyen tragédia juttatta ide, de érzem, hogy maga soha életében nem volt becsstelen, hogy maga a legkülönb ember mindazok között, akikkel valaha találkoztam... ide hallgasson, Laverborg! Az én titkom sok ember becsületével áll összefüggésben, nem mondhattam el senkinek, nem beszélhettem róla senkinek, de úgy érzem, maga meg fogja őrizni. El kell mondanom valakinek. Beszélnem kell, mielőtt megfulladok... ugye, elmondhatom magának?

Laverborg némán megszorította a kezét.

- Én... én egy olyan ember miatt kerültem a légióba, akit sohasem láttam. Akit nem is ismerem. Lehet, hogy maga már hallotta a nevét. Ez az ember Leon Toulet kapitány...

Lent a síkon szellő támadhatott, mert a mozdulatlanul álló porfátyol egy helyen srófszerűen megsűrűsödött és a magasba lebbent. A tamariszkuszfa lombjai is megrezdültek.

- Az én apám a legfelsőbb katonai törvényszék elnöke, La Motte tábornagy. Meghitt kapcsolat volt közöttünk, amely csaknem megszünteti apa és fia között a korkülönbséget. Nemcsak szerettem és tiszteltem, hanem csodáltam is az apámat. Az anyámat még egészen kisgyermek koromban vesztettem el. Egyedül maradtunk. Az apám zárkózott ember, nekem sem voltak pajtásaim, de nem is volt szükségünk senkire. Gyermekkoromban tüdőcsúcshurutom volt, s ezért apám nem mert a katonai pályára engedni. Ügyvédnek készültem. Talán másfél éve, nem emlékszem pontosan az időre, apámat egy rendkívüli eset foglalkoztatta. A jóformán már feledésbe ment Toulet-ügy. Ezekben a napokban nagyon sajnáltam őt. Megtörte ez az árulás. Senki sem láthatta rajta, csak én. A világ előtt szigorú katona és tárgyilagos bíró volt. De otthon, otthon órákig ült szomorúan, elgondolkozva, alig evett. Fájt neki, hogy legjobb barátjának, Toulet marsallnak a fia áruló. Ő fanatikusa a francia hadseregnek, és úgy érezte, a Toulet-ügy ennek a szent ideálnak az arcára vet árnyékot. Meg tudtam érteni őt. A Toulet-ügy már elmúlt. De mintha az apám régi magabiztos kedve is elmúlt volna. Azt hiszem, szerette személy szerint is azt a szerencsétlen kapitányt. Néha megfordult a házukban apám bizalmasa, Lauyanel százados, a kémelhárító egyik legkitűnőbb embere. Feltűnt nekem, hogy ez idő óta sokkal többször látogat el hozzánk, mint ahogy ő szokta. Ilyenkor bevonultak a dolgozószobába. Néha indulatosan jöttek ki, mint akik hevesen vitatkoztak, és úgy látszott, a régi jó viszony sem zavartalan közöttük. Januárban történt hogy az egyetem előtt megszólított egy leány. Nagyon elegáns ruhában volt, szemmel láthatóan az úri osztályhoz tartozó hölgy volt. Bemutatkozott: Du Garde vezérkari százados húga. Fontos ügyben akar velem beszélni. Természetesen készséggel rendelkezésére álltam. Bementünk egy bisztróba Du Garde századost látásból ismertem. Emlékeztem még a perből, hogy a húga Leon Toulet menyasszonya volt. Clairenek hívják.

- La Motte úr, ön fiatal ember, nemcsak gondolkozni tud, hanem érezni is. Segítségét kérem. Az én vőlegényemet, Leon Toulet kapitányt ártatlanul ítélték el. Bizonyítani tudom.

- Akkor talán leghelyesebb lenne, ha az édesapámhoz fordulna.

- Már megtettem. A tábornagy úr mereven elzárkózik a perújrafelvételtől.

- Úgy tudom, hogy Toulet kapitány nem él már.

- De a gyalázata igen. Ha ártatlan volt, akkor adják vissza a becsületét legalább! Ha már az életét elvették!

Valami furcsa érzés markolt össze belülről... Azt kellett volna mondanom, hogy semmi közöm, hogy nem áll módomban édesapám hivatali ügyeibe... De nem ezt mondtam.

- Mi a bizonyítéka arra hogy Toulet ártatlan volt?

És a leány elmondta. Tudnia kell, hogy Toulet-t egy ellentmondása miatt tartóztatták le. Azt állította, hogy november 3-án nem volt bent a hadügyminisztériumban. Az aláírása viszont ezzel a dátummal szerepelt a portás könyvében. Nos, az aláírásról nemcsak azt állapították meg, hogy nyilvánvalóan hamis, hanem azt is megállapították, hogy nem Toulet töltőtollával írták. Még a tinta is más árnyalatú, mint a többi Toulet-aláírásnál. A leány felmutatott egy iratot, amelyben a koronatanú, az inas, Joseph megváltoztatta a vallomását. Az az ember, akit ő Touletnek képzelt, és aki a mondott éjjelen, a vádlott vallomásával ellentétben későn jött haza, a kapukulcsot keresgélte egy kulcsosomón. Viszont a kapitány négy kulcsa közül évek óta minden keresgélés nélkül megtalálta a kapukulcsot. A keresgélő kézen nem volt rajta a családi gyűrű. Az inas nem hallotta, hogy ez az ember aki a kapu előtt a kulcsot kereste és

hasonmása volt Touletnek, bejött volna a kapun. Az inas még nem aludt, és azt állítja vallomásaiban amire nem is gondolt a tárgyaláson, hogy elmenni sem hallotta előzőleg a kapitányt, pedig a súlyos kapu sohasem csukódik zajtalanul. Szóval a perdöntő tanú csak azt tudja, hogy az a civil, aki az utcán az ablaka előtt megállt, arcban semmiben sem különbözött Toulet-től. Szintén perdöntő vallomás volt egy mulatóhely főpincérének a tanúskodása, aki augusztus tizenkettedikén Toulet-t egy előkelő mulatóban pezsgőzni látta. Vallomása szerint a vádlott két hölgyet vendéglát meg, és a számlája meghaladta egyhavi tisztii fizetését. Most utólag ez a vallomás is megdőlt. Véletlenül egy jelentésben meglátták Toulet nevét, és ebből az okiratból kétségtelenül kiténik, hogy a vádlott augusztus tizenkettedikén egy hadicélokot szolgáló találmány bemutatóján vett részt Le Havre-ban. Ezt legalább negyven tiszttel lehet bizonyítani. Úgy látszik, a dátumra Toulet nem emlékezett a tárgyaláson. Mindez még nem bizonyítja Toulet ártatlanságát, de az bizonyos, hogy a legterhelőbb tanúvallomások és az egyetlen tárgyi bizonyíték, az aláírás vádjai megdőlték. Én jogász vagyok. Tudom, hogy az elmondottak alapján az ítélet justizmord. Túlságosan biztosak voltak Toulet bűnösségében. Különböző néhány kérdés tisztázása, egy szélesebb körű vizsgálat megsemmisítette volna a vádat. Megígértem Claire Du Garde-nak, hogy beszélni fogok az apámmal. Mikor hazamentem egyenesen a szobája felé tartottam, de nem nyitottam be, mert hallottam, hogy hangosan vitatkozik valakivel. Megütötte a filmet a Toulet szó. Nem bírtam elmozdulni. Lauyanel hangját hallottam: „...Ma újra faggattam az inast. Eszébe jutott, az a civil, akiről azt hitte, Toulet, csokornyakkendőt hordott. Toulet gyűlölte a csokornyakkendőt, ilyen nem is volt neki, a házában minden úgy van még mint a letartóztatás napján, újra átkutattam; csokornyakkendő nincs. Szürke ruha nincs. És ha ki fogom kutatni azt a személyt, aki megrongálta Du Garde autóját a garázsban, akkor biztos nyomon leszek. És ki fogom nyomozni!...” „Újra figyelmeztetem önt százados úr, hogy a francia hadsereg érdekei és egy ember becsületénél sokkalta magasabb etikai szempontok nem teszik kívánatosá ezt a nyomozást!” „És én legalázatosabban megismétlem excellenciádnak, hogy a lelkiismeretem nem tud belenyugodni Toulet kapitány sorsába. Hiszem, hogy ártatlan volt! Megfontolás nélkül tartóztattam le a barátomat, mikor a kötelességem így diktálta... De most...” „Ha mindaz igaz, amit ön mond, az sem bizonyítja Toulet ártatlanságát...” „Ha más nem - mondta lehalkított hangon Layuanel -, bizonyítja Gordon. Excellenciád is tudja, hogy sajnos Gordon tevékenysége nem szűnt meg Toulet halálával. Tehát a megdöntött tényeken kívül mi fent, a hadügyben még egy nagyon szomorú bizonyítékot tudunk Toulet mellett: Gordon a világ legügyesebb kéme nem ő volt...” „Százados úr! Figyelmeztetem, hogy ebből nem lesz Dreyfus-ügy! Nem engedem a küszöbön álló hadműveletek előtt amikor a fél világ firkászai támadnak bennünket, hogy rablőháborút folytatunk. Ellenségeink kezébe egy ilyen hatásos propagandaeszközt adjunk? Ha Toulet ártatlan volt és vérbeli katona, akkor most nekem adna igazat, ha jelen lehetne. A hadsereg érdekénél szentebb ügy nincs.” „Excellenciás uram, én nem tudok belenyugodni...” „Ön katona - hallottam kissé keményen az apám hangját - és kötelessége belenyugodni minden felsőbb utasításba. A felsőbb utasítást most nyíltan megkapja: Toulet-ügy nincs. Minden további nyomozást megtiltok, és megparancsolom önnek, hogy a tudomására jutott adatokat katonai titokként kezelje.” Layuanel nagyon határozott hangját hallottam: „Még holnap kérni fogom a nyugdíjaztatásomat.” Ugyanolyan határozott választ kapott: „Én pártolni fogom kérelmét a hadügyminiszternél”. Halk koppanást hallottam, mint amikor valaki összeüti a bokáját, és Lauyanel kilépett a szobából. Észre sem vett engem, elsietett...

...Colomb-Béchar sötét föltja mögöl egy hosszú karaván léptetett elő lassan, úgy látszik, a gyilkos nap felkelte előtt nagyobb utat akartak megtenni. Siettek. Burnuszos mókók és néhány parafa kalapos európai; ügettek a tevéken, és szinte teljesen mezítelen négerek kötőféken vezették a málhás állatokat. A hosszú karavánnal lassan teleszóródott a sivatag mozdulatlan lapja... Eltűntek és megint felbukkantak a selymes vonalú, beláthatatlan homokdűnék hullámai

között. Laverbog egyik cigarettát a másik után szívta, és valahová a messzeség egy láthatatlan pontja felé bámult. La Motte, illetve Berg folytatta:

- Mikor beléptem a szobába, apám az íróasztalnál ült, könyökölt, és a homlokát a tenyerébe hajtotta mintha sírna vagy imádkozna. Kissé felderült, ahogy megpillantott engem. Kezet nyújtott. A keze forró volt, mintha láza lenne. „Hogy vagy?” - kérdezte mosolyogva. „Apám” - kezdtem nyugodtan, de valami furcsa idegen határozottsággal, mintha egy eddig nem ismert hangomat hallanám. Most már tudom: az igazság hangja volt, amellyel egy szerencsétlen ember sorsa szólalt meg bennem. Eszköz voltam az isteni hatalom kezében. „Véletlenül hallottam a beszélgetés végét, amely közötted és Lauyanel között történt.” „És mi a véleményed?” „Lauyanelnek igaza van. A Toulet-ügyet újra kell tárgyalni. Vissza kell adni egy ártatlanul meghalt ember becsületét.” Az apám felemelkedett, lassan előrejött az íróasztal mögül és hosszan nézett engem. „Egy ember élete, halála, becsülete vagy becstelensége semmiféle súllyal nem bír a hadsereg érdekével szemben. Ha Franciaország érdekei úgy kívánnák, alávetném magam, hogy elítéljenek, mint kémet. - A mellére ütött. - Én! La Motte táborszernagy. Érted? Az egész világ sajtóját ellenünk uszították az afrikai hadműveletek miatt. Azt mondom neked, amit Lauyanelnek: ha Toulet kapitány igazi katona volt, nemcsak uniformisba bújtatott civil, és most a szelleme itt jelen lehetne, akkor, ha ártatlan lett volna is, azt mondaná neked: fiatal-ember, az ön apjának, a táborszernagnak igaza van!... Toulet-ügy nincs és nem lesz.” Meg tudja ezt érteni? Én nemcsak szeretem, én csodáltam is az apámat. És most úgy éreztem, hogy nincs igaza. Határozottan éreztem, hogy nincs olyan magasabb érdek, olyan fenséges etikai szempont, amiért egy mártírhálált halt ember becsületét oda lehetne dobni. És éreztem, hogy Toulet kapitány szelleme nem szólna hozzám így: „Fiatalember, az ön apjának igaza van.” És az ő szelleme helyett én magam mondtam az apámnak, hogy nincs igaza. Nem veszünk össze. Egymásra néztünk. Elfordult tőlem és kiment a szobából. Én is kimentem a házból. A név, amit viselek, kötelez. Nem vegyülhettem el szegényen és kopottan a polgárok közé. Nem akartam visszatérni soha többé abba a háza, ahol úgy éreztem, örökre elveszítettem minden kapcsolatot az apámmal, mert amit tett, helytelen, igazságtalan. Élni sem tudtam, meghalni nem tudtam... valami megsemmisült bennem, ami nélkül nem élhettem. Így kerültem ide.

Ahmed árnya megmozdult és két lépést tett. A hold most éppen a szuronya felett világított, mintha rá lenne tűzve. Hallgattak...

- Nem mondott semmit - szólt Berg -, pedig szeretném tudni a véleményét.

- Fiatalember, az apjának igaza van - mondta Laverborg, és sóhajtott. A másik különösen nézett rá.

- És maga, Laverborg - szólalt meg Berg -, maga hogy került ide? Kicsoda?

- Leon Toulet, volt kapitány vagyok.

...A karaván utolsó málhás állatai is eltűntek valahol a legtávolabbi homokpadok vonalain túl, amerről egy sápadt csík kezdett fokozatosan tágulni a látóhatár peremén.

Kegyetlen recsegéssel harsant fel a trombita ébresztője.

Toulet kapitány jegyzetei

I.

Nem vezettem soha naplót. Sem alkalmam, sem helyem most már nincs arra, hogy pontosan leírjak mindent úgy, ahogy egy naplóban kellene. Nem vagyok író. Katona vagyok. Nem tudom leírni, amit érzek, de azt hiszem, erre az írók közül is csak a legkiválóbbak képesek. Hevenyészve és nagy vonalakban mégis megpróbálom a legfontosabbakat feljegyezni, hogy halálom esetén, ha jó kezekbe kerül, megvédhesse valaki a Toulet nevet a ráhullott gyalázattól.

A törvény szerint nem vagyok Toulet marsall fia. Csak örökbe fogadott. Anyámra nem emlékszem. Tudom, hogy angol nő volt, és Laura Duncannek hívták. Az is bizonyos, hogy Toulet marsallnak édes gyermeke vagyok. Ezt kétségtelenné teszi a rendkívüli hasonlóság külsőben, lélekben és gesztusokban. Hároméves voltam, mikor apám örökbe fogadott, elhozott Angliából, és anyám leánykori neve helyett az ő becsületes, jó hangzású nevét viselhettem. Mostohaanyám, apám felesége a legjobb asszony volt, akit valaha ismertem. Tudta, hogy apám azért fogadott örökbe, mert az ő gyermeke vagyok. Bizonyos vagyok benne, hogy Toulet marsall ezt elsősorban a feleségével közölte. Ne ítélje meg senki apám jellemét ebből a látszólagos férfitoblásból. Gyermekeket akart, a Toulet család nevét és kardját akarta ráhagyni valakire. És a feleségétől nem lehetett gyermeke. Valószínűleg sokáig szerencsétlen volt emiatt. Így hozta össze a sors Laura Duncannel, akitől gyermeke lett.

Már a katonaiskolában szomorúan éreztem, hogy nincs pajtásom, és nem is lesz. Nem tudtam barátkozni. Nem voltak közlési vágyaim, nem szerettem játszani, nem volt bizalmasom, és ezért a többi fiú elhúzódott tőlem. Ez a távolság közöttem és pályatársaim között mindvégig megmaradt zárkózottságom miatt. Tulajdonképpen a tragédiám kezdetéig semmi sem történt velem, amit érdemes lenne leírni, kivéve talán szerelmemet, amellyel a világ legtisztább, legjobb és legokosabb teremtménye iránt viseltem. Claire volt az egyetlen ember az életemben, aki elől nem burkolóztam el az udvarias érintkezés semmitmondásai közé. Miután atyám meghalt, a gondolataim és az érzéseim megoszlottak Claire és a hivatásom között.

E mappában mellékelve van a per anyaga, tehát nem térek ki a részletes leírására. Másfél esztendő óta a nap minden órájának kétharmad részét mint vizsgálóbíró töltöm el a peremmel. Kétségtelen, hogy a túlságosan ellenem szóló látszat könnyelművé tette a nyomozást. Különböben nem lenne annyi gyenge pont az ítélet indoklásában. Megfejtene nem tudom, másfél év alatt egy fokkal sem jutottam közelebb a megoldáshoz. A nyomozás gyenge pontjait meg tudtam találni, a bizonyítékok erejét gyöngíteni tudtam, de az ellenem szóló tények magyarázatát nem találtam. De tudom, olyan biztosan tudom, mint azt, hogy élek, ki fog pattanni a titok. Az én ügyem mint egy titokzatos betegség ásta be magát a hadügybe. Ezt a betegséget nem lehet azzal meggyógyítani, ha letagadjuk, hogy létezik. La Motte táborszernagy, a fanatikus, derék katona téved. Az igazság, ha elfojtják, lassan ható mérég. Már vastag börtönfalakon, ránehezdedő évszázadokon is keresztülrágtatta magát. Ha felfakad a Toulet-ügy, az csak egy megtisztulást jelent majd valami súlyos kórokozótól. E mappában feljegyeztem mindazt, amiről feltételezhettem, hogy alapja lehet egy erélyesebb nyomozásnak és ügyem újrafelvételének.

E pillanatban a háború teremtette feszült helyzet miatt semmiképpen sem kérhetném ügyem újrafelvételét. Most tehát várok. Nem tehetek mást...

II.

...Két hónapig ültem börtönben. Mint vizsgálati fogoly. Még így is iszonyatos volt. Sok mindenre rávezetett a cella négy fala, amit azelőtt nem hittem, nem éreztem. Bölcsebb lettem néhány egyszerű gondolattal és néhány ősz hajszállal. Hét lépés előre, hét lépés vissza. Újra hét lépés és megint hét... Próbáltam rövidebbeket lépni, mert nem bírtam cipőim koppanásának egyhangú ritmusát. De az ember csak úgy tud másképpen lépni ha figyeli a járását. És egész nap a lépéseimmel foglalkozzam? Meg kell örülni! Ó, nagyon sokszor úgy éreztem, hogy percekben belül elborul az elmém. Azután más metódust próbáltam. Élnem kell! Birtokában kell maradnom szellemi képességeimnek!... Az apám hangja mondta ezt álmatlan éjszakákon... Ha meghalok vagy megőrülök, ezzel feladtam a reményt... Kényszerítettem magam, hogy ne foglalkozzam az ügyemmel. Hogy ez sikerült, azt Claire-nek köszönhetem. Ha rá gondoltam, vele foglalkoztattam a képzeletemet, meg tudtam szabadulni az örületbe taszító problémától.

A tárgyalásról nincs mit mondanom. E jegyzetek között más helyen dolgoztam fel az anyagot. Hogy mit jelenthetett a lefokozás, az a reggel a kaszárnyaudvaron, dobpergésben, mialatt lábaimhoz hullottak rangjelzéseim, erről nem tudok írni!

Egy barátom és tisztársam meglátogatott a cellámban és otthagya a revolverét. Nem nyúltam hozzá. Pedig mennyivel könnyebb meghalni!... De nekem nemcsak élnem kell, hanem az egészségemre, a józan eszemre is szükségem van. Különben sírba száll velem a Toulet család évszázados katonai becsülete. Nemcsak a revolvert utasítottam vissza, hanem gondosan vigyáztam az egészségemre. Rendszeresen igyekeztem magamat hozzászoktatni a sovány fegyházi koszthoz még mint vizsgálati fogoly, amikor behozathattam az ellátásomat. Ha egyszerre kell megszoknom a tápérték nélküli étrendet, ez megrázkódtatná a szervezetemet. És az egészségemmel most nemcsak magamnak tartozom. Főzeléket és kenyeret hozattam be ebédre és vacsorára. Ha valaki látja valószínűleg kinevet. De én tudtam, hogy az életemmel együtt az utolsó reményem is elpusztulna. Később már annyira vittem a gyakorlatot, hogy az ügyemen kívül nemcsak Claire-re tudtam gondolni, hanem mindenféle régi emlékre, sőt egészen, elvont természettudományi dolgokra is. Azután, mintha parancsot kaptam volna rá hozzáfogtam fejben egy részletes haditerv kidolgozásához. Tudtam, hogy az ügyemmel valahol máshol lehiggadtabban és nyugodtabban kell foglalkoznom... Nem lehetett kétséges, hogy elítélnek.

III.

Párás, hideg, téli reggel volt. Katonai pályafutásom véget ért, mint közlegény sem, mint fegyenc sem maradhattam a hadseregben. Civil ruhában, egy kis batyuban a legszükségesebbekkel, átkísértek a polgári fegyházba. Vagy harmincan álltunk a fegyházudvar lapos aszfaltsíkján. Rablók, gyilkosok, betörők és én. Kinyílt a kapu. A rendőrök, mintha gyermekjátékba kezdenének, megfogták egymás kezét, és az udvartól a nyitott kapun át egy autóbejáratig láncot képeztek körülöttünk. A fegyencek lába két másodpercig érintette az utca aszfaltját, azután egy vaslépcsőn át a hatalmas autóba léptek. A rácsos ajtó becsapódott, két szuronyos őr ült le mellettünk. Kívülről lakatot és vasakat tettek fel. Kattanás, csörömpölés, zörgés és elindultunk.

...Kinyílt az ajtó, és megint eszterláncot játszó rendőrök keskeny sorfala között mentünk egy hajóhídig. Szitált az eső, ázott láncok és daruk álltak siváran mindenfelé. Alacsonyra vert kéményfüst, égett szénpor szagában mentünk fel egy lucskos hajóhídon. Sötét, raktárszerű helyiségben voltunk, ránk csapódott az ajtó, megint zörgés, kattogás, csörömpölés. Azután egy

dübörgő, guruló zaj: felvonták a hidat!... Kavargó lapátok harsogása, szirénabúgás, a felhúzott horgony zörög, és éreztük, ahogy meginog a szoba, amelyben tartózkodtunk. Elindultunk Cayenne felé...

IV.

...Fölböncölve, hullaszagúan ott feküdt előttem az élet nyitott belseje. A csarnoki árus, aki megfojtotta a szeretőjét hetven frank miatt. A szénhordó aki betört éjjel a telepre, ahol dolgozott, és verekedés közben megölte az éjjeliőrt... A bankdirektor fia, aki a táncosnő hálójába került, és mikor mindenét elköltötte, még sikkasztott is. Kitagadva tengődött egy kártyaklubban mint pénzváltó. Valamelyik reggel hazament, és megbicskázta az apját, mert az nem akart neki pénzt adni... A féltékeny sofőr, aki szeretőjéhez vágta a petróleumlámpát és a nő lángolva rohant a Chatteau-Rouge környéki síkatorban fel és alá, de nem lehetett segíteni rajta... Mindenki a sebeit takargatta fel. A bűneikről beszéltek az áldozataikról, és közben a csuklóinkra és bokánkra kapcsolt láncunk zörgött... Éjjel-nappal lánczörgés. Takarítani csak reggel szabadott, pedig sok tengeribeteg volt közöttünk. Zsizsikes főzeléket ettünk néhány gramm kenyérrrel... Naponta fél órát sétálhattunk a fedélzeten.

Itt találkoztam Lacrenelle őrzetővel. A hajón ugyanis katonai őrség volt. Lacrenelle őrzető a századomnál szolgált a háborúban. Akkor még csak hadnagy voltam. A lángokban álló Reims utóvédjei voltunk, néhány száz halálra szánt ember, akik a szörnyű visszavonulást fedezték, és az volt a parancsunk, hogy további utasításig mindenáron maradjunk az égő pokollá változott városban, és akadályozzuk meg a német előőrsök bevonulását. Fullasztó füst, pokoli hőség recsegő, zuhanó égő gerendák között, nagyon lassan vonultak ki a városból. Itt is ott is ledőltek házfalak, égve zuhanó zsindelek lavinái temettek el kisebb csoportokat... És az utca végén már megszólaltak a német gépfegyverek. A harminc és felesek azért tovább lőtték az égő várost, megduplázva az ezer halált a süketen, vakon, haldokolva vonuló és harcoló utóvéd számára.

...Lacrenelle-t, aki a legényem volt, leütötte egy darab zsarátnok és ő is odazuhant az aszfaltra, amit mindenfelé, mint elhullajtott rongydarabok, a hősi halált halt francia katonák borítottak be. Felrántottam a földről... vonszoltam magammal... Azután nem tudtam, mi történt a füst és a szikrahullás egy szélrohamtól felkavarva végignyargalt a városon... fuldokolva bukdácsoltam valamerre, ordítás, recsegés, ropogás... Talán nem is tudtam volna elengedni Lacrenelle-t mert az ujjaim élettelen görcsben szorították. A szélroham valószínűleg a németek felé fordult, és ezért nem bírtak követni minket, különben egy szálíg elpusztultunk volna mert ebből a századból nem adta volna meg magát senki.

...Az éjszakai országúton tértem magamhoz. Csend volt. Csillagok ragyogtak, távol égett Remis, mint egy felrobbant olajkút, és itt is, ott is színes röppentyűk szálltak fel. Lacrenelle mellettem ült piszkos kötéssel a fején. Valószínűleg idáig hurcoltam, azután a füstmérgezéstől aléltan feküdtem, és ő előbb tért magához. Páncélautó viharzott arra és felvett minket. Így menekültünk meg az őrzetővel, aki akkor még közlegény volt.

V.

Egyszer egyedül álltunk a fedélköz fordulójában. Lacrenelle megszólított. „Megismer még, kaptány úr?” „Megismerem, Lacrenelle. De figyelmeztetnem kell hogy vétséget követ el, ha kapitánynak szólít. Engem lefokoztak...” „Kapitány úr, én nem tudom elhinni hogy maga azt tehette...” „Ártatlan vagyok, de minden ellenem szól.” Nem beszélhettünk tovább. Másnap

Lacrenelle visszatartott a fordulónál. „Idehallgasson, kapitány úr. Sok időnk nincs, gyorsan értse meg, amit mondok. Itt a jobb oldalon van a kórházi raktár, oda nemigen nyit be senki. Adok magának egy ráspolyt. Bújjon be oda és reszelje le a láncát. Éjfélre egy szigetcsoport közelébe érünk, akkor ereszkedjen észrevétlenül a tengerbe, és ússzon ki...” „Nem értem, Lacrenelle! Ha én most eltűnök, nyomban átkutatják a hajót, de ha fel is tesszük, hogy nem találnak meg, akkor maga kerül bajba...” „Nem fogják átkutatni a hajót, és én sem kerülök bajba. Bízza rám magát. Nincs időm megmagyarázni, mit akarok. Éjfélkor igyekezzen a part közelében észrevétlenül a tengerbe ugrani. Az isten áldja meg, kapitány úr.” Nem hagyott felelni. Benyomott egy kis ajtón, utánam dobta a ráspolyt, és továbbment. Később jöttem csak rá a tervére, mikor hirtelen lövést hallottam, és utána Lacrenelle hangját: „a 117-es a vízbe ugrott. Utánalóttam a golyó fejbe találta, és elmerült...” Valószínűleg azt hitték hogy az öngyilkosságnak ezt a nemét választottam. Lacrenelle az egyik fordulónál a vízbe hajított valamit és utánalótt. Igazán kézenfekvő volt az egész. A közelben hallották a csobbanást, a lövést és aki nem ismerte a reimsi csatában velünk történt eseményeket, az nem foghatott gyanút. Senki sem gondolt arra, hogy átkutassa a hajót. A kapitány valószínűleg jegyzőkönyvet vett fel Lacrenelle vallomásáról és ezzel lezárta az ügyet. Kedves bajtársam, Lacrenelle! Most már miatta aggódtam. Ha rám találnak, ez kétségtelen bizonyíték az ő bűnössége mellett. Fél nap alatt sikerült elreszelnem a bilincset. Éjfél felé kisurrantam az ajtón, és behúzódtam egy hatalmas szellőztetőtölcsér mögé. Elhaladt az őrző... megtörtént a váltás... Tiszta éjszaka volt, és fekete foltok látszottak a távolban: szigetek... Az éjszaka olyan csendes volt, hogy ugrást nem kísérelhettem meg. Feltétlenül meghallották volna a víz csobbanását...

...Hason csúszva, tíz centiméterenként jutottam előre meg kellett próbálnom elérni a hajó tatját, ahol a horgonyláncon lemászhattam olyan mélyre, hogy a vízbe ugrásom ne okozzon nagyobb bajt egy szelíd hullámcsobbanásnál... Ez sikerült. A horgonyon ültem, mélyen a hajó hátsó kiszögellése alatt... A csendesen sustorgó éjszakai tenger távlatában egyre nőttek a foltok: sziklás szigetek... Csendben eleresztettem magam... Jó úszó vagyok, tudtam, hogy elérem a partot. Nemcsak a szabadságomat nyertem vissza, de a halálhírem biztosította azt a nyugalmat, amelyre szükségem volt, ha a céloom felé akarok haladni. Másnap partot értem... Két nap múlva elindultam egy újonccsoporttal Mogadorból Sidi-bel-Abbes felé...

Megtaláltam azt a helyet, ahol elrejtve és nyugodtan gondolkoztam. Beálltam a légióba!

David, a kilencedik

I.

Lakatlan vidéken jártak. Elhagyták a Ziz folyót is, megint egyre kopárabb, egyre halálosabb tájakon vonszolták magukat tovább. A hőség újra elviselhetetlen volt, és az árnyéktalan sziklás vidék csak fokozta a nap erejét. Ez már a sivatag birodalma volt, bár az út a Tadla-vidék dombjai között kanyargott. De a dombok szikes földjéből nem volt kipárolgás, tehát eső itt már nem esett soha. A forró, kemény talaj csak a hőt sugározta vissza, mint egy roppant gyújtólencse. Ezen a terepen érvényes volt a légió jelszava: „Marche ou crève.” Menjél vagy megdöglesz! És ez talán az egyetlen katonai jelmondat, amely nem fellengzős, nincsen benne semmi túlzás; egyszerűen a reális következményekre való figyelmeztetés. A szekerekre nem vehetnek fel több embert, mert pontosan annyira van megterhelve, amennyit az öszvérek húzni tudnak. Aki eldől, nem tud továbbmenni, az meghal. Itt a saját terhét is nehezen viszi mindenki, szó sem lehet arról, hogy valakit még csak támogassanak is. A hőség, a szomjúság, a sakálók órák alatt elintézik a lemaradót. Ez a helyzet. Menni vagy meghalni. A légionista a világ legrosszabbul fizetett katonája: Feladatai béke idején súlyosabbak, mint más hadseregé háborúban. Menetteljesítményei meghaladják az elképzelhetőket. És mégis, minden gyakorlat, minden tréning kevés. Eleinte délelőttől délutánig a legnagyobb napsütésben gyakorlatozik és végzi éhgyomorral az úgynevezett légiós reggelit: csukló- és térdgyakorlatot, körbefutást, amíg úgy érzi, hogy megpattan valami a tüdejében. Ez az érzés sok esetben nem csal, és a barmok fiának valamelyik fia elterül egy vérömlésben. De a legtöbbször, miután túlelt ezen, már keresztülvágja magát a napi harminc-negyven kilométeres menetelési gyakorlatokon teljes felszereléssel, árnyéktalan terepen. Azután megszokja azt, hogy éjjel egykor riadót fújnak, és futólépésben vagy erőltetett menetelésben szaladgáljon másnap estig. Saját jól felfogott érdekében kegyetlen eszközökkel szoktatják a meneteléshez. Nem ritka eszköz a rúgás. Vagy a „csiszolás”. Talpra állítva hozzákötik a kidőlt légionistát a szekér farához úgy, hogy a lába a földet éri, és két karja, mintha keresztbe feszítették volna, szélesre tárva oda van erősítve a kocsizhoz. Ezek után vagy megy, vagy a kocsit „csiszolja”, illetve vonszolja álló helyzetben.

Több hónapos gyakorlása után a fentieknek még mindig három-négy légionistát kíván áldozatul minden menetelés. A légionista nem hagyja ott elhullott bajtársát. Magával vinni nem tudja. Hogyan csinál mégis? Nagyon egyszerű.

A szolgálati szabályzat szerint elhullott menetelőt magára hagyni a sivatagban nem szabad. Ebből a rendelkezésből is látszik, hogy a szolgálati szabályzat szerkesztői milyen nyájas öregurak lehettek: Csak éppen elfelejtették a szabályzathoz hozzáfűzni azt is, hogy a fáradt légionistát ez a zord hadsereg palankinon vagy riksán vigye-e tovább? Ugyanazzal a fáradtsággal ezt is melléje írhatták volna. A szolgálati szabályzatot természetesen mindenki betartja. Midőn a légionista hirtelen kizuhan a sorból, és úgy marad, elhangzik a hosszú fütty. Fixe! A káplár odamegy, elveszi az ájult puskáját, töltényeit és egyéb felszerelését ami igazán humánus eljárás, mert minek még ezzel is terhelni az ájult embert. Hát nem? Ezután kijelöl két katonát, akik hátramaradnak az ájulttal, és azt a parancsot kapják, hogy részesítsék gondos ápolásban, és ha magához tér, hozzák vissza a csapattesthez. Mire a legények azt felelik: „Oui, mon chef!” Újabb fütty, a század továbbmegy. A két légionista egy óra múlva beéri a századot, és alázatosan jelenti, hogy hátrahagyott bajtársuk hőgutában kimúlt, és eltemették. Azt már igazán nem írja elő a szolgálati szabályzat, hogy halott légionistákat őrizni kell a sivatagban. Az őrmester, a káplár, a hadnagy és az egész század tisztában van azzal, hogy a hátrahagyott

légionistát egy golyóval megszabadították a szenvedéseitől. De mit lehet tenni? A légionista nem üldögélhet órákig a sivatagban, mert egy kis szél elfedi a nyomokat, és a végtelen homokpadok között nem találja meg a csapatát, hanem ott pusztul nyomorultan. Mit lehet tenni? A sivatag törvényei a gyakorlatban sokkal erősebbek, mint a szolgálati szabályzat. Ezt jól tudja az a légionista is, aki alatt meginog a föld, elborulnak a sárga fénykévek, és odabukik a forró porba. Jól hallja, hogy kijelölnek két embert, mozdulni nem tud, de érzi, hogy lecsatolják a felszerelését, hallja a füttyöt és a távolodó bakancsok ütemes poroszkálását. Azután nagy-nagy csend lesz, valahonnan iszonyú dörrenés hallatszik, megreccsen a feje... Minden elmúlt.

David Moschkowitz órák óta érezte, hogy egy lépést sem tud továbblépni. Tirone kiköpte a bagót. A szája olyan száraz belül, mint egy darab fa. A bagó csak karcolta. A vízadagja már fogytán volt, és az utolsó kortyokkal takarékoskodott. És ilyen gyaloglás után az éhség is elviselhetetlen. A fiatal La Motte, illetve Berg még vonszolja magát valahogyan, miután az óriás Ahmed, aki vigyorogva sétál, átveszi egy frankért, néha tíz percre, a fegyverét. Ahmed korzózik. Nem is ember. Ha sziklából lenne, már kifáradt volna. Kaucsukból van. A kapitány, aki lovon megy, jóval fáradtabb, mint Ahmed. Hufeisen, a herkules vérbe borult szemmel, nyitott szájjal liheg, hol a puskája csúszik hátra, hol a sapkája ferdül el, vagy a bardája siklik le a válláról. A két Burger fivér vállal egymásnak dőlve megy, a kisebbik néhány lépésig megemeli a nagyobbik bardáját, amitől az megkönnyebbül. Már napok óta szó nélkül mennek. Mintha némák lennének valamennyien. Az őrmester megjárná, ha éneklést vezényelne.

A fehér, kopár lejtők között zörögve, csikorgó szekerekkel, a menetelés egyhangú zajával vonszolja magát a század. Minden órában öt perc pihenő. Persze állva. Aki leül, az nem tudja folytatni az utat. Görcsöt kap minden tagjában, ha újra fel akar emelkedni öt perc múlva. A szekérfékek csikorognak. Lejtőn haladnak, derékig szürke porfelhőben. Néháynak a szeme már gyulladt és dagadt. Az egyik öszvér elesik, maga után rántva egypár méterre a szekeret csúszik le. Eltöri a lábát, keservesen ordít és rángatózik. Hoznak egy tartalék állatot. Eddig a szekér mögé volt kötve. Ezt a portól belepett, elcsigázott dögöt pihent állatnak nevezik ki. Az őrmester a porban fekvő öszvér füléhez nyomja a pisztolyát és elsüti. Néhány légionista ijedten hátranéz. Az öszvér még kettőt rúg, azután már csak a patái rezegnek. Porlepte, riadt, markáns arcok néznek össze. Őrájuk sem vár jobb sors, ha kidőlnek. A kocsis visszafelé darálja a féket, a szekér nyikorogva megindul újra. Az öszvér hulláját belepí a por. A lejtő kanyarulatában eltűnik a hosszú sor. Homokdombok következnek. David két öklét a mellére szorítja, néha üt egyet a szívére, és csukott szemmel mormog. A halotti imáját mondja. De még menetel.

Menni vagy meghalni!

Hosszú fütty!

A század megáll.

David Moschkowitz kilép a sorból, még kettőt üt a mellére, még kétszer bólogat mormolva, azután szép csendesen leül, és oldozza a kamásniját. Tirone fel akarja rángatni. Vörös szakáll között átszellemült mosollyal oldalt dől és elfekszik. Jött is segít felrángatni. Jön az őrmester. Szitkozódik. David lehunyt szemmel, ájultan fekszik a szája habzik és mosolyog. Jön a káplár. Elveszik a felszerelését. A kulacsát meghagyják, és soron kívül egy napi vízadagot kap. Az őrmester Hufeisenre és Laverborgra mutat. A két katona kilép a sorból. A számvevő altiszt az ő számukra is kiutal két vízadagot és egy doboz konzervet. A szolgálati szabályzat szerint Moschkowitz David közlegénnyel maradnak, hogy megvárják, amíg magához tér, és visszatérjenek vele a csapathoz. Az őrmester úgy mondja ezt, mint aki saját maga is elhiszi. Néhányan különös búcsúpillantást vetnek a földre hullott Davidra, aki valószínűleg mindent jól

hall, csak mozdulni képtelen. Hosszú fütty. A kerekek felnyikordulnak. A bakancsok megzörrennek. Mennek...

David hallja a füle alatt remegni a földet, ahogy megy a század. Még az öszvérek apró patacsattanásait is meg tudja különböztetni a többi lármától. Azután egyszer csak már nem hall semmit, a beleibe mintha éles kés szúródna, és a szíve vadul rángatózik. De az agya csodálatosan tiszta. Tudja, hogy a sivatagban van, arcra borulva, és tíz körme sas módjára váj bele a porba, ahogy széttárt karokkal fekszik mint aki megölelte a földet. Még azt is tudja, hogy Laverborg és Hufeisen állnak mellette, őket rendelte ki az őrmester. Már türelmetlen. Várja a koponyájára szoruló kis nyílást, amely megnyitja számára a szenvedésekből kivezető utat. Közben visszaemlékezik, hogy tavaly a gtdalai nagy marsnál ő és Marburg maradtak vissza Gottóval, az ájult olasszal, és sorsot húztak... Marburg lőtte le szegény fiút... Mi van? Még mindig várnak. Pedig már messze lehetnek a többiek. Most Hufeisen hangját hallotta: - Sorsot húzunk. Amelyikünk veszít, az végez vele. Szegény. Szívósabbnak hittem. Fej vagy írás... - Most hallotta, hogy egy pénzdarab esik le. De Laverborg nem szól. Mit késlekednek ezek? A tüdejében valami rángatózott, és görcs szorította a mellkasát. Tüdővérzése lesz. Már várta a langyos buggyanást... Hufeisent hallotta: - Miért nem szól?! Az végezzen vele, akire a sors mutat. Újra dobom, de ne álljon itt, mint egy sóbálvány. - Várjon - hallotta most a bárót. - Várhatunk még. Talán magához tér.

Laverborg tanácstalanul állt. Nézte a mozdulatlanul heverő Davidot. Ő maga is tudta hogy ez a kegyelemdőfés elkerülhetetlen. Csak annyi lehet a különbség, hogy egy halott helyet három marad itt a porban. És mégis...

- Megbolondult?! - kiáltotta Hufeisen. - Ha egy órán belül nem érvük el a többieket, akkor itt rothadunk el, ebben a pokolban. Nézd, az ég alja milyen barna. Sirokkó támad, és akkor már kereshetjük a nyomát a csapatnak.

- Én nem tudom megtenni - hallotta David a báró hangját.

- Eh! Hát engedjen! Maga vénasszony! - Hufeisen levette a puskáját. A pállott hőségben egy závarzat csattanása hallatszott.

- Megállj! - kiáltotta Laverborg, és kirántotta a puskát Hufeisen kezéből -, nem fogjuk agyonlőni!

- Hát mit csinálunk?

- Leverjük a bardát. Katonához méltóan fogunk viselkedni. Érti?! Lehet, hogy ez a gyilkosság elfogadott dolog, lehet, hogy tradíció, lehet, hogy ostobaság mást tenni, de az én jelenlétemben ezt nem lehet.

- Semmi közöm ahhoz, ha maga meg akar dögölni, de én nem fogok megdögölni. Legfeljebb magával is végzek. Két ember is kaphat hógutát. - Azután szelídebben folytatta. - Ne bolondozzon. Azt hiszi, van olyan légionista, akit nem kísért álmában egy-egy bajtársa, egy-egy agyonlőtt barát? Mi nem tehetünk róla. Itt a sivatag diktál! Na, adja ide azt a puskát.

- Sátrat fogunk verni, és megpróbáljuk magához téríteni ezt az embert. Ha nem sikerül, akkor lelőheti.

- Egy perc időnk sincs! Elég volt az ostobáskodásból. Adja ide azt a puskát, mert megjárja - Azután csend lett. És néhány másodperc múlva még élesebben: - Hallja, vigyázzon magára! Még úgys van számolnivalónk.

- Figyelmeztetem, hogy a puska az én kezemben van. Maradjon nyugton Hufeisen. A kötelességemet teljesítem, mikor nem hagyom agyonlőni ezt az embert, és a kötelességem fogom teljesíteni ha maga rám támad, és keresztüllövöm...

Nem fejezhette be, Hufeisen elrántotta a puskát, ő maga nem tudta megfogni, de a rántástól kirepült a báró kezéből.

Hufeisen eléje lépett.

- Most legalább magával is leszámolok.

...És megkezdődött a sivatag mindennapi drámáinak egyike.

Hufeisen hatalmas jobbával megragadta Laverborg nyakát. Baljával a derekát fogta át. Azután megpróbálta a kezében lévő nyakat hátrafelé tolni miközben a karja, mint a forgás tengelye, ellenkező irányba húzta a derekat. A báró ökle fölfelé irányult, és a szorító kar között odavágódott a bajor álla alá. Összekoccanó és széttörő fogak reccsenése hallatszott. Egymást átkarolva gurultak a földön, Hufeisen maradt felül, a báró nyaka még mindig a kezében volt. Néhány másodperc, és az ellenfél, aki alatta vonaglott megfullad. A küzdelem néma volt. A forróságban, amely szinte szétfeszítette a levegőt, csak lihegés hallatszott.

És egyszerre puskadörrenés!

Hufeisen egy lökést érzett a vállán, riadtan megfordult. David ott feküdt ájultan az eldobott puska mellett, ujjai görcsösen a závarzatra fonódtak, és ösvény látszott a porban, ahogy nagy kínnal a puskáig csúszott. Valami meleg ömlött el Hufeisen lapockáján. Gyorsan megfordult. A báró felkelt, egyik kezében a rohamkés másikban az ásó. A bajor fogdarabokat és vért köpött a szájából. Erezte, hogy az állsebe könnyű.

- Utoljára figyelmeztetem, Hufeisen - kiáltott a báró -, hogy maradjon veszteg.

A bajor egy lépésnyire állt tőle. Azután ügyes brigantitempóval teljes erőből belerúgott a báró jobb csuklójába. Sikerült. A rohamkés messze elrepült, és a bajor ugrott. De Laverborg híres balkezes vívó volt a katonaiskolában. Az ásó egy szekond paráddal belecsapott Hufeisen arcába és a báró már oldalt ugrott. Mikor utánavetette magát, keresztbe kettőt kapott az ásó élével. Jobb szemétől, az orrtövén keresztül, a bal szája széléig egyetlen roncsolt seb volt az arca. Ezek már nem is tudták, miért verekszenek. Ez a küzdelem ősi volt. Távol mindentől, ami a társadalmat jelenti, a győzelemért, a halálig...

Laverborg jobbra-balra ugrált és már a negyedik csapással sújtott le Hufeisenre. A bajor megállt. Hátralépett. Megrázta a fejét, és a homlokából a szemébe folyó vért ledörzsölte. Úgy álltak egymással szemben karommal görbült kezekkel, széttépett, rongyokban lógó ruhában, vérbe borultan mind a ketten, két tagja a nagy hordának, a forró pusztaságban.

Hufeisen egy tigrisugrással dobta magát ellenfelére, aki kisiklott ugyan előre, de a nyaka ott maradt a hatalmas kézben. Ha még egyszer megszorítja, az a vég. Laverborg összeszorított foggal, csukott szemmel, egész testsúlyával és hosszú lendülettel belevágott az ásó élével... Vér fröcskölt, és meleg agyvelőrészecskék repültek az arcába. Egy darabka ott rezgett az aranygombon, és lehullott a porba.

Hufeisen álláig széthasított koponyával zuhant le. A szikkadt por mohón itta be a vért.

II.

Hat óra után trópusi gyorsasággal zuhant le az este. A bardákból Laverborg jókora sátrat vert. Alighogy lehült a levegő, David mozogni kezdett. Ez a vékony, sovány, rogyant vállú ember vasból volt. Igaz, hogy négyéves szolgálat törte hozzá a pokol minden melegéhez, kínjához és legalább tizenötször volt olyan állapotban, hogy sajnálattal rúgtak bele mozdulatlanul fekvő, nyomorult testébe: „fini”. Azután leszállt az este, lehült a levegő, valaki még egyszer felemelte a fejét, széterőszakolta a fogait, és a vékony kis ember megint megmozdult. Később egyszer csak ott ment valahol a sorban...

Most feltápászkodott a tenyerére, bágyadtan körülnézett, és azt sóhajtotta kimerülten: - Mein Gott... Micsoda strapa.

Azután elájult.

Laverborg lemosta az arcát és megitta. Azután erőszakkal ülő helyzetbe hozta. Tíz perc múlva újra szétnyílt kissé a lengyel fehér szeme, kezét tétován a zubbonya zsebébe tette, és azt mondta:

- Adjon egy cigarettát...

Elszívta, azután felállt, leverte magáról a port, felvette az ásót, és kifelé lépve a sátorból, így szólt:

- Temessük el azt a pimaszt.

III.

- Én vagyok a kilencedik - mondta David. Laverborg nem kérdezett semmit. Azt tudta, hogy mikor Patt lezuhant Jerome és Lucas mellől, valaki azt mormolta a közelben, hogy tizenegy. Valószínűleg Hufeisen a tizedik volt, és ezek szerint David a kilencedik. De miféle számsorban?

Sötét éjszaka borult a sívó homok fölé, amely mint egy fényforrás, élénken ütött el a fekete égbolttól. A sivatag ilyenkor ontja magából a nap melegét, és a felhőtlen ég egy kalóriányit sem sugároz vissza, tehát ez a por, mely nappal szinte izzik, éjszaka valósággal hűsíti a beléje fűrődő kezét, annyira kihűl. A lengyel ezzel a hideg porral játszott, egyik kezéből a másikba öntötte, mint a háziasszony mikor borsót szemelget.

- Nézze, báró, én nem köszönök magának semmit. Én nem szoktam sok szót mondani... azt én nem is tudok... Hosszú ideje élek, sok országot bejártam kevés a jó ember... Aj, de milyen kevés... Maga igazán egy igazi jó ember... Erős ember... okos ember és biztosan nagy úr volt. Úgy néz ki, mint egy gárdatiszt. De erről nem kell beszélni. Mindenkinek legyen az ő titka a magáé. Nem?... Na, de mondjuk hogy maga egy gárdakapitány Vityebszkből. Jobb ha ezt mondjuk, mert akkor én most kvitt vagyok. Ugyanis a lovaskapitány Vityebszkből egyszer megjelent egy szotnya katonával, és elvitte a hűgomat... Ez még nagyon régen volt... Ja, igaz, az apámnak nem tetszett a megtiszteltetés és összeverekedett a kapitánnyal. Na, ez azután jól megölte őt... Az anyámmal azután el kellett költözni onnan nekem meg a két öcsémnek, szóval ahányan életben maradtunk... Strebinszkinék hívták ezt a kapitányt... Na, azután lett a háború, én akkor voltam tizennyolc éves, és engem elvittek... A két öcsémet soha nem láttam többet, azokat egy ilyen nagy dolog, mint a háború, két olyan kis vérszegény kölket, felszívta... A háború után raktárnok voltam, egy izében... egy textiles kereskedésben. Ott a szomszédban lakott egy részeges gabonakereskedő, Sterbinszkinék hívták, és valamikor lovaskapitány volt.

És én egyszer meglátogattam. Ez este történt. Nagyon csúnya este volt... Sűrű hóvihár, és felmentem és bemutatkoztam neki... Akkoriban nem sok históriát csináltak egy gabonaügynökből, aki cufellig valamikor lovaskapitány volt. De engem az sem érdekelt volna, ha ügyet csinálnak belőle, mert én már akkor jelentkeztem a légióba. Hát ha maga is lovaskapitány volt... akkor most kvitt vagyok. Amit az egyik pusztított, azt a másik jóra csinálta. És örülök, hogy ilyen jó volt velem egy másik lovaskapitány. Igaz hogy már gyalog... de jó volt. És ezért én most magának végrendelkezem. Mert én vagyok a kilencedik. Ez annyit jelent, hogy Hufeisen után rám kerül a sor...

Laverborg hallgatott. Az emberi életek és tragédiák mélységeit egyre mélyebben járta, mióta vezérkari tisztből szökött gályarab lett. Istenem! Hiszen az embereknek a nagy lakásokban, kényelemben, a nagy szavak és szép elméletek között fogalmuk sincs, hogy milyen gyötrelmek, milyen szörnyűségek léteznek...

Távolról néhány sakál ügetett feléjük, és valami nem is érezhető, de sejthető lehelet járta át a pusztát, apró porszemek selymes érintésével vonulva át arcukon és kezükön. És mintegy kegyetlen válaszul a báró gondolataira, egy hiéna rekedt, de éles, otromba kacagása rázta fel bántóan a némaságot...

- Ötmillió angol fontról van szó, nagyságos lovaskapitány úr. Amit hatvan egyforma részre kellett volna elosztani. De ötvenegy részvényes erőszakos halállal távozott. Hufeisen volt az ötvenegyedik. Róla legalább láttam, hogy miért halt és hogyan. A többiről nem tudja senki. Illetve csak egy tudja. Hogy ki az az egy, az mellékes, azt nem tudjuk. No és Patt? Fogadni mernék, hogy Jerome és Lucas lökték le az öszvérrel együtt a szakadékba. De hallgasson meg, hogy volt. Ott történt Ait Yacub poklában. Hammadánál feküdtünk egy garnizonban. Már akkor félig-meddig le volt verve a felkelés. Hogy itt mi volt! Azt talán sohasem fogják megtudni Európában. A levegő száz kilométerekre hullabúztól és puskaportól volt mérges... A légyrajok elől karavánokban menekültek... A füstölgő casbák ezreit senki sem oltotta, hogy megszenesedjenek a halottak. Az életet adó wadik kiapadtak a beléjük hulló szekerektől, ágyútalpaktól, szikláktól és holttestektől, úgyhogy egész oázisok és falvak pusztultak szomjan... És akkor mi már két hete feküdtünk Hammadában. Az egész harmadik század, gépfegyverekkel, reflektorokkal, hegyi ágyúkkal együtt. Itt nem lehetett kibírni a fertőtlenítő és a vér szagától a nagy melegben. Mindenki otthagya a menázst... Isten az atyám!... - vakaródzott. - Teli sebesülten minden. És akkor az ellenség maradványát akarták leverni Ait Yacubnál... Na, ez volt a hecc! Akkor már azt hitték a hadvezér urak hogy győztek, és elég lesz csak úgy félvállról odaütni, hogy a maradék is elpusztuljon. Na, de tévedtek... A felkelők néhány év előtt sokat tanultak Abd el Krimtől. Adjon még egy cigarettát.

Beburkolták magukat köpenybe, takaróba. Legalább öt fok hideg volt. Azután cigarettáztak, és David tovább beszélt.

- A kéme az jelentették, hogy Ait Yacub után a hegységbe bújtak el az utolsó menekülők. Éjjel megérkezett vagy négyszáz főnyi szövetséges bennszülöttesapat. Ezek azok az árulók, akik azt mondják, hogy ők harcolnak velünk, pedig csak gyilkolnak és rabolnak, ha mi már végeztünk... Én mindig utáltam őket... Sokkal jobban, mint az ellenséget, akik végre is a földjükért verekedtek, azért, ami az övék. De ezek közülük valók voltak, és az ő hulláikból élőködtek... Mondom jöttek ezek a fickók, és akkor már tudtuk, hogy minket küldenek verekedni... Egy fiatal hadnagy és Defour őrmester vezettek minket. Mikor odaérkeztünk Ait Yacub elé, ami egy sziklák között húzódó, keskeny oázis, azt mondja az őrmester: „Nem tetszik nekem az a hely, mon commendant. Ha a bennszülöttek itt vannak valahol a sziklák között, akkor innen egyikünk sem megy ki élve.” Na, a hadnagy azután jól lehordta. „Ne törődjön vele, maga hülye paraszt! Az a népség ott van túloldalt a hegyekben.” Azután az

örmester nem törődött a dologgal. Mikor az oázis közepén jártunk, vártuk a fényjelet, hogy a túlsó oldalról megérkeztek-e már a Bu Denib erőd katonái, hogy elzárják a kabilok visszavonulását. Röppentyű nincs. Fénypontokat látunk. - Ott tüzharc van - mondja az örmester. - Táborozni! - mondja a hadnagy. - Négy ember járőrbe megy.

És letáboroztunk. Örültünk, hogy végre jót ehetünk, mert nem volt undorító karbolszag. Alighogy kigyúltak a nagy konyhatüzek, és kitűnő célpont lettünk, kaptunk a völgy két oldaláról gyors egymásutánban három sortüzet, megszólalt legalább négy gépfegyver. Azt látta volna! Pillanatok alatt minden fa, minden domb szabályszerűen megszállva általunk. Pedig váratlan tűz volt és az emberek úgy hullottak, mint a legyek. Mind a két oldalról olyan tűz alatt tartottak minket, hogy tudtuk: innen élve ember ki nem jut. A járőrből csak egy jött vissza, és jelentette amit már mindnyájan sejtettünk: Bu Denib helyőrsége elpusztult. Őket is kelepcebe csalták. Hiába volt minden. A golyók úgy kopogtak, mint a zivatar... Kézigránátok robbantak közöttünk egymás után, ember, állat, szekér darabokban röpködött a levegőbe. Azután a hegyi ágyú dörrent közénk szakadatlan... Ez volt a híres ait yacub-i katasztrófa... Hulladombok feküdtek mindenütt, sziklákon, sziklák alatt: francia uniformis. Vagy nyolcvan egy nagy vízmosásba húzódtunk, egymás mellett álltunk, hátunkkal egy sziklafálnak dőlve, a hadnagy cigarettát sodort. Egy golyó kiszakította a kezéből a papírt, és elvitte két ujjahegyét. „Merde” - mondta dühösen, és lerázta kezéről a vért, mintha csak befröcskölte volna valami. Azután elővette a dobozát, és harsogó kommandóval fordult az örmesterhez: „Sergeant! Sodorja meg!” És átadta a dohányát. Az én kezembe zuhant, mikor egy repeszdarab leszakította a fél arcát.

Az emberek morgolódni kezdtek. Ne haljunk meg így, egy helyben állva. Vágjunk neki a vízmosásnak, az istenfáját, és essünk el verekedve. Már akkor pokol volt az oázis. Előttünk egy derékba tört pálma hatalmas reccsenéssel három embert vágott agyon. Minden égett! És a golyók sűrű zivatara, a kézigránátok tömege zuhogott ránk. „Én avant!” mondta az örmester, és a vízmosásban álló néhány emberrel megindult felfelé. Földre dobtam a halott hadnagyot, feltűztük a szuronyt, és előre! Talán a vízmosás két oldala elfedett bennünket, talán nem számítottak arra, hogy ezt is megkísérli valaki, nem tudom, hogy volt, de egyszer csak ott álltunk a bozóttal fedett sziklaplatón vagy hetvenen. Hasra feküdtünk. A völgy két oldala ordítástól zúgott, ahogy rohamra mentek: Azt a pár embert, aki még mozgott lent, megölték. És visszavonultak Bu Denib felé. Mi meg csak hasaltunk ott. És mikor felkeltünk, az örmester tovább hasalt. Még most is úgy hasal, ahogy elástuk... Két század jóformán megsemmisült az ait yacub-i csatában. A völgyben alig volt talpalatnyi hely a hullák között. Kezek és csizmák lógtak a pálmákról...

Láttuk lent jární a szpáhi tisztet; és az arcuk elé kötötték a zsebkendőiket, mert a vérszag kibírhatalatlan volt, ahogy a forró napon elgőzölgött a nagy tócsákból. Gépfegyverrel hajtották el a sakál- és a hiénacsordákat. A szanitéceknek alig volt dolguk... Fogoly vagy sebesült egyik részről sem volt. Elhatároztuk, hogy csatlakozunk a szpáhikhoz. Hatvan közlegény, akik túléltek a mézszárlást. Csendben elindultunk. Egy óráig haladtunk a bozótos vidéken, mikor vagy tíz méternyire egy ember vánszorgott elő a bokrok közül. Európai ruha volt rajta cafatokra tépve és több könnyű sebből vérzett, a homlokán piszkos kötés. Mikor megpillantott minket, futni kezdett. Ez gyanús volt. Miért fut előlünk egy európai? Hufeisen és Jott elérték. Közrefogtuk. Valamelyik hirtelen elkiáltotta magát, hiszen ez kabil! Valaki már bele akart döfni, de akkor a véres, rongyos ember azt mondta, vigyük őt a parancsnok elé, mert fontos hadititkot tud. Azt mondta, hogy ő valamikor Abd el Krim szárnysegédje volt, Muhat a neve, és tudja, hogy elrejtettek ötmillió fontot. Azt is tudja hová! Bolonddá tart minket? De Hufeisen vasmarokkal fogta Muhatot. „Beszélj, vagy meghalsz!” Ő ezt csak a tisztnek hajlandó elmondani. „Akkor sosem fogsz beszélni többet” - mondta egyikünk. Erre elárulta a titkot.

Abd el Krim egy nagyhatalomtól kapta az ötmillió fontot. De már a háború végén! Azt akarta hogy elrejtse valahol, és a pénz alapja legyen egy újabb felkelésnek. Elrekesztette az Ued folyót, és a láda platinarudat elásta a mederbe, ráhengerítettek egy mázsás sziklát, és utánaeresztették a folyót. Megmotoztuk. Nála volt a tervrajz. Pontosan megjelölve a hely. Ott volt a ládikó fényképe, ott volt az elrekesztett folyó képe, a megásott nyílás, mellette a hatalmas szikla. Kétségtelen volt, hogy ez az ember igazat mond. Mialatt összehajoltunk a rajz felett, halk pattanás hallatszott, és pillanatokra elvakultan szédültünk: könnyfakasztó bomba volt nála. Mire újra láttunk, ez az ember eltűnt; sokáig mentünk szótlantul. Azután egy tisztáson, mintha csak ide készültünk volna, valamennyien megálltunk. Hufeisen Ringelein, Kolseff, Jott és én kezdtük megbeszélni a dolgot. A Tadla-vidék, ahol az Ued folyik, a Tafilalet határa. Tudtuk, hogy a franciák rövidesen elfoglalják a Tafilaletet. Akkor „en masse” megszökünk. Hatvan jól felfegyverzett ember könnyen átvágja magát néhány kilométeren. Egypár dinamitpatronnal gyorsan elintézzük a folyót és a sziklát, azután az ötmillió fonttal valahová Dél-Amerikába szökünk. Az iratokat és a fényképeket mindig az fogja őrizni, akinek a legbiztonságosabb beosztása van. Aki csak egy szót kikottyant, aki keresztezi a tervünket: arra halál. Nem esküdünk. Nem kötöttünk vérszerződést. Egyszerűen megbeszéltük. És tudtuk, hogy ezt legalább olyan komolyan kell venni, mint egy vérszerződést.

És azt hiszi, ez összekovácsolt minket? A közös titok barátokká tett bennünket? Igen. Eleinte. Később azután kezdtünk kihalni. Az egyiket elvágott nyakkal találták meg. A másik furcsa módon leesett egy szikláról. A harmadik a városban sétált, és éjjel, egy sötét utcában leszúrták. Így lett hatvanból ötvenhét. És tudtuk, hogy ez a szörny aki többet akar az ötmillióból, mint egyhatvanad részt, közülünk valamelyik. De melyik? A kis Ringelein, az óriás Ahmed, Jott vagy én, a Burger fivérek vagy Hufeisen? Vagy ki? Lucas? Kolseff? Jerome?... Érti, lovaskapitány úr? Nem mertünk többé hátat fordítani egymásnak. Nem mertünk kettesben egy sötét utcán végigmenni. Azt hiszi, Patt véletlenül zuhant le? Lehet. De én nem hiszem. Ő volt az ötvenedik. Érti? Az ötvenedik ember, akit meggyilkoltak ebben az ügyben. Hufeisen volt az ötvenegyedik. Egyedül ő halt meg természetes-erőszakos halállal. A többi a platináért halt meg. Most már csak kilencen vagyunk. Lehet, hogy valamelyik egyedül magának akarja az egész ötmilliót, és megöli a további nyolcat is. De ezt sem hiszem. Nem lesz több gyilkosság. Én, David Moschkowitz mondom magának, hogy nem lesz több gyilkosság. Hogy Hufeisennel meghalt a gyilkosság. Érti? Ő akarta egyedül az egészet. Hogy jóllakjon. Hát most jóllakott porral. Az Ued folyó olyan hadizónában van, hogy a kabilok nem közelíthetik meg, mert Bu Malemből blokálnak. Jól beleesik a gépfegyver lőtávolaiba. Mi sem közelíthetjük meg, mert a Tafilaletből ezen a szabad terepen ezer embert is szitává lőnek. És csalódtunk a franciákban. Évekig békében hagyták a Tafilaletet. Mindenki tovább szolgált az elátkozott századból. Egyik sem fogadta el az obsitot. Itt kell megvárni, amíg a francia hadsereg bevonul a Tafilaletbe. És akkor megszerezzük a platinát nyolcan vagy heten vagy csak az az egy, aki él. Hát így van. És én most mondom magának valamit. Ha az öreg David nem élné meg ezt a napot, az ő része egyik piszoké se legyen. Legyen a magáé. Ha élek, akkor az én részem fele, ha meghaltam, akkor az egész rész... Várjon, ne beszéljen bele... maga biztosan megéli a Tafilalet elfoglalását. Magának egyik sem fog az életére törni, mert nem sejtik, hogy maga is tudja az ötmilliót. Maga vár nyugodtan addig, amíg elfoglalják a Tadla-vidéket és akkor odamegy hozzájuk hogy az én örökösöm, és akkor magát is be kell venni az üzletbe. De ha akarja, meg is előzheti őket - ravaszán nevetett -, én örülnék, ha az egész a magáé lenne, és úgy élhetne ma is mint lovaskapitány korában, mert az egész biztos, hogy maga lovaskapitány. Látszik. Finom ember.

Hallgattak. A hiéna újra kacagott, de most valamivel közelebből.

- És kinél vannak most az írások és a fényképek erről az ötmillióról? - kérdezte Laverborg.

- Magánál. Ugyanis minden Hufeisenné volt. Mielőtt elástam, elvettem tőle ezt is, meg azokat a holmikat, amit majd visszaküldök a fivérének. A fényképeket és az írást a maga köpenyébe tettem. De nekik majd azt mondjuk, eltemettük Hufeisennel. Maga temette el Hufeisent. Én ájult voltam. Jöjjenek ide, és ássák ki, ha tetszik. Érti? Maga pedig most jól eldugja az egészet. Azért ők majd megtalálják a platinát, mert már kívülről ismerik az összes adatot. Talán valamelyik le is másolta. Na most már menjünk. Esetleg lehet, hogy, még kikecmergünk innen. Úgy éljek, ilyen alakok, mint mi, különb csávából is kimásznak. És ha én felfordulok hát ne örüljenek hogy eggyel kevesebb. Majd akkor hirtelen rájönnek, hogy egy rendes zsidónak vannak örökösei. Maga pedig megy Dél-Amerikába, ott fölépít magának a pénzből egy csodálatos palotát, és szeretni fogja gondolatban az öreg Davidot, aki úgyszintén itt a sivatagban mondja el az utolsó brochét. Most szedjük szét ezt a vacak bardát, és menjünk, kapitány úr...

IV.

A legközelebbi táborhelyen a század őszinte csodálkozására megjelentek a huszonnégy óra óta halottnak hitt légionisták, és senki sem értette, hogy az egyik őrszem ottmaradt, helyette a beteg tért vissza. Az őrmester olyan szemeket meresztett, mint egy víziló. Csodálkozásból gyanakvásba ment át. Azt várta, hogy egy óra múlva jelentkezik Hufeisen és Laverborg. Ehelyett egy nap múlva jönnek Laverborg és Moschkowitz. Alázatosan jelentik, hogy David magához tért és rövid ápolás után folytatni tudta az útját. Sajnos Hufeisen ottmaradt. Tölténye és puskája velünk van. Meghalt? Oui, mon chef!

Hógutában.

Helyőrség a sivatagban

I.

Laverborg hanyatt dőlve feküdt az ágyon. Tikkasztó délelőtt volt. A nap színtelen izzása átvert a szemhéján. A nehezen elszívott levegőt egy-egy hirtelen fújással dobja ki a tüdő, hogy azután kínos, lassú emelkedéssel újra belelegezze. Mellette Kolseff feküdt meztelenül az ágyon, verejtékezve aludt, és vékony habfoszlányok táncoltak a szája szélén... Egy pőrére vetkőzött ember pokrócot próbál teríteni az ablakra, amelyen tág kévékben özönlik be a sárga nap. A szemközti meszelt, fehér falon egy polc vonul végig, rajta sapkák, könyvek, üvegek és oldal-fegyverek... Senki sem beszél, senki sem mozdul. A hőség mint egy sárgásan oszló, sejtelmes szörny ül a kis fehér vályogcitadellán. Két-három héten belül megkezdődik az „offenzíva”. Az idej, az komoly lesz. Általában offenzívának azt a rendszeres felvonulást nevezik amellyel a hadsereg előnyomul a névleg francia, de valójában még meghódítatlan területeken. Ez minden évben ősszel kezdődik és eltart tavaszig. Ilyenkor új garnizonokat létesítenek, bevezetik a himlőoltás és az adókötelezettség szent vívmányait, és a büntetőtábor név alatt működő, ingyenes utáskülönítmények tömeges munkaerővel szaporodnak, a megrendszabályozott törzsek csoportjaival, akik mindenféle vétségeket követnek el, mivel nem tudják hetek alatt megtanulni azt, amivel a hódító is csak évezredek alatt jött tisztába. Viszont utak kellene, és ide a pokolba igazán nem jönnek napszámosok, különösen ingyen nem, még akkor sem, ha durva bánásmódban és rossz kosztban részesítik őket.

A csapatösszevonások még a „szieszta” végén történnek. Szép lassan, szinte észrevétlenül. Leváltják a régi helyőrségeket, stratégiai pontokon elhelyezik az újoncokból összeállított pelottokat, azután néhány hét csend van, és végül lassan megkezdődnek a csapatmozdulatok, mikor a legforróbb nyár már elmúlt.

Laverborg százada a megérkezés után folytatta a sziesztát. A szieszta annyit jelent, hogy a nyár legmelegebb heteiben délelőtt tíztől délután ötig a légionista köteles az ágyban fekvéssel eltölteni az idejét. A meleg ilyenkor a legedzettebb európai számára is elviselhetetlen. Sokat a szieszta sem használ. Egész nap jéghideg zuhany alatt állva lehetne csak elviselni ezt. Zuhany? Ezen a vidéken drága a víz. A napi ivóadaggal is takarékoskodni kell. Csak a fárasztó gyakorlatokat szüntetik be és a hősadagokat csökkentik.

A szieszta javában tart. Elbágyadt, tikkadt gőzölgő emberi testek szinte élettelenül hevernek az ágyakon a dohos, moslékos levegőben. És egyszerre felharsan a riadó. Mi az, talán az arabok? Szédelegve és félájultan öltözködnek... A puska súlya elbírhatatlan. Még a lépcsőhöz sem érnek, és a ruhájuk csuromvizesen tapad a testükhöz. Képtelenség az udvaron állni a napon! De azért ott állnak. A mellvéden az őr nem hagyja abba az alarmot. Elviselhetetlen ez a recsegés! Nem az arabok, hanem valami magas rangú feljebbvaló. Megörült hogy ilyenkor jön? Ponti őrmester a zubbonyát gombolva száguld és bozontos szemöldökei rángatóznak. A káplár végigrohan a sor előtt és kinyújtott karral vizsgálja fölül a zsinórmértéket. Mindenki ájuldozik, azután kinyílik a kapu, és három katonatiszt gurul be egy autón, puhára főve. A trombita elhallgat. A tisztek kiszállnak, arcukról patakszik a víz a sofőr lihegve levegőért kapkod, és a kapitány, aki a félholt bizottságot vezeti, rekedten kiabál a káplárnak: - Adjanak vizet a sofőrnek gyorsan, és mossák le valahol. - A sofőrt kihúzzák az ülés mögül a gép még jár, az egyik tiszt leállítja. Benzinbűz remeg a levegőben és az őrmester jelent. A százados elővesz egy ívet a

belső zsebéből. Az ívről csöpög a víz. Olvashatatlan. Eldobja az egészet. Az őrmesterhez fordul:

- Hufeisen közlegényt megvasalva, erős fedezettel Oranba kell küldeni. - Nagy csend. A hang újra recseg.

- Hufeisen, lépjen ki a sorból!

Az őrmester végre magához tér.

- Hufeisen meghalt, mon commendant.

- Mikor?

- Menetelés közben hőgutát kapott.

- Merde!... Ki látta?

Az őrmester harsogására Laverborg és David kilépnek. A nap éppen merőlegesen áll a gömbölyű erődudvar fölött. Az autó alatt sötét kis olajtócsa képződik. Az egyik legény kizuhan a sorból. Elviszik.

- Ti láttátok Hufeisent meghalni?

David felelt az ő sajátos katonai stílusában:

- Mi az, hogy láttuk, mon commendant? Még el is temettük.

- Elhoztátok az írásait, az azonossági lapját és a felszerelését?

- Nem hoztuk el, mon commendant.

- És miért nem hoztátok el? Most maga feleljen, maga másik.

- Moschkowitz közlegény ájultan feküdt, és nekem őt kellett a csapattestig támogatnom. Teljes felszereléssel. Képtelen lettem volna még bármit is hozni.

- Nem szökött meg ez az ember? Vigyázzatok! A nyakatokba kerülhet, ha elhallgattok valamit. Hogy halt meg az a Hufeisen?

- Csúnyán mon commendant - adta át magát David a kellemes visszaemlékezésnek. - Hirtelen vörös lett, azután zöld, majd sárga, később egészen lila színt kapott az arca, és végül megfeketedett. Akkor Laverborg eltemette.

- Van erről valami jegyzőkönyv?

- Igenis - felelte az őrmester.

- Rompez!

Az erőd kapitánya eddig csendben cigarettázott. Mindez az őrmesterre tartozott. Miután a katonák elszédelegtek, odalépett a bizottsághoz.

- Mit csinált ez a Hufeisen?

- Kém volt. Találtak nála egy vörös foltos, szürke mappát. Ezt a mappát most egész Afrikában hajszoják. Ha a fickó szerencséjére nem hal meg, akkor Oranban sok mindent elbeszél volna. Oranban nagyon könnyen beszédre bírják őket. Mondja, nincs itt valahol hideg feketekávéja vagy teája, a mindenit neki!

...Mindenki levetkőzött újra, és nyögve hullottak az ágyakra. Laverborg elővett a feje alól egy szürke mappát és buzgón tanulmányozta. A mappa fedelén vörös folt volt, valószínűleg vörösbortól.

II.

Kolseff a kövér orosz, Lucas és Jott mint bírák ültek egymás mellett, Ringelein, Jerome és a két Burger fivér a bejárók körül helyezkedtek el, hogy senki se hallgatózthasson. A disznóól-szerű csapszék két helyiségből állt. Vályogfalak, amelyekből szalmadarabok álltak ki, a padlón gyékény. Asztal vagy szék sehol, a gömbölyű tetőről egy fiákerlámpa lógott le, isten tudja, hol szerezték, és egy nyolcas számnak a kacsaringója még most is látszott mint a lámpa szolgálati idejének emléke. A kisebbik helyiségben egy söntésasztal volt, amelyen hideg birkahúsdarabok, kuszusz és néhány üveg állt. A hús és sütemény organtinnal volt letakarva. Az organtinon fáradt, nagy legyek pihentek. A levegő zsong a legyektől és attól a tompa zúgásnak ható érzéstől, amit a fehér falakról visszaverődő, bántó fény okoz. Valahol egy rekedt fonográf zörgött. A vén tulajdonos homályos poharakban hozza a rumot. Gurul a kocka, csörög a pénz, az arcokon egészségtelen, nyirkos fényfoltok ülnek, pipáznak, rekedten ordítóznak, töltik az időt, mint száraz, apróra őrölt húst egy láthatatlan hurkabélben.

A szomszédos helyiségben csend van. Itt ül együtt a vésztörvényszék. Ha valaki bekukkant, rögtön kockáznak és ordítóznak. Azután megint komolyan, hidegen néznek az előttük guggoló Davidra, aki mögött mint őr, esetleg mint hóhér, Ahmed mozdulatlan alakja magasodik fel.

- Te tudtad, hogy Hufeisennél vannak az okmányok?

- No és ha tudtam? - felelte ő dallamos, ősi, kérdő formájában, amellyel felháborodást, hidegvért, megvetést vagy szomorúságot tudott kifejezni egyetlenegy árnyalat modulálásával. - Tegyük fel, hogy tudtam - mondta jelenleg a megvetve kérdő formában -, akkor is mit csinálhattam volna? Vagy szoltam volna a tüdőmnek, hogy legyen szíves lélegzetet venni? Feküdtem ott, ki tudja, meddig, és mikor csillagok voltak, magamhoz tértem. Akkor ez a Laverborg azt mondta, hogy a másiknak fuccs. Mondom neki: hol az a szegény disznó? Azt mondja: lila lett, azután sárga lett, azután zöld...

- Végül fekete. Ezt már mondtad. Ha Laverborg eltemette, akkor ki kellett volna újra ásnod.

- Jó vicc. Úgy éljek. Én alig tudtam járni, és akkor majd ásnok neked. Különb is, minek kellene azok a dolgok? Én kívülről tudok mindent.

- Nem arról van szó - mondta Jott. - Arról van szó, hogy te esetleg elloptad az írásokat, a fényképeket, és most letagadod.

- Én köpök rátok. Én utáltam azokat a vacakokat, mert csak bajt csinálnak. Ha nálam lenne, sürgősen odaadnám valamelyikteknek.

- És honnan tudod, hogy Laverborg nem vette magához?

- Miért vette volna magához? Nem úgy néz ki, mint egy halottrabló. Egyiktekre sem hasonlít. És azt hiszem, sokkal jobban el volt foglalva az életével. Különb is egy szót sem értett volna belőle. És egyáltalán, mi közöm neked ahhoz, amit ez a Laverborg csinál?

...Vakító forráság terpeszkedett a meszelt falakon, és egy ócska ingaóra, mint valami kivénült énekes minden fertálykor artikulátlan kísérleteket tett arra, hogy elüsse a negyedét. A szomszéd ivóból áthallatszott a kocka zörgése. Végre is David megunt a dolgot és felállt.

- Elég volt ebből a cirkusból nekem. Ha valamelyikteknek nem tetszik, amit mondtam, az próbáljon meg leszámolni velem. - Ahmed kinyújtotta feléje tétován a kezét, de a vádlott rohamkése egy pillanat alatt a hasának szegeződött: - El innen!

Csak egy pillanatra lepődött meg az óriás, és ezalatt David már eltűnt a szomszéd helyiségben. A többiek összenéztek. Végre is semmi biztosat nem tudtak. Inkább Laverborg volt gyanús,

mint a zsidó. Később a légionisták megütötték az egyik falubelit. Hárman is érkeztek segítségére, mire a légionisták ezeket is megverték. Futólépésben érkezett az őrző, nyolc emberből állt, és ők is beleavatkoztak a verekezésbe. A hadnagy takarodót fúvatott, és a részeg katonák a három sikátorból álló községen keresztül visszamentek az erődbe. Általában ez volt a napi program. Ezen az estén szerencsétlenség történt. Lucas át akart menni a kantinba, és a bástya magasságából egy szikladarab zuhant a fejére. Nyomban szörnyethalt. - Nyolc - mondta sápadtan Ringelein Kolseffnek, miután Lucast eltemették a domboldal kis temetőjébe, és eldőrdült felette az utolsó sortűz. - Nyolc - mondta a hosszú Kurt a kis Johannak. - Nyolc - mondta elgondolkozva David Laverborgnak. - Talán ez véletlen volt? - Laverborg hallgatott. - Vagy talán mégsem Hufeisen volt?... De hát akkor ki? Mikor a szerencsétlenség történt, Jerome és a két Burger az udvaron álltak. A félkegyelmű Citrom beteg. Ahmed? Nem látszik vérengzőnek. Marad tehát Ringelein, Kolseff, Jott és én. Én, azt hiszem, nem voltam, Ringelein vagy Kolseff? Vagy véletlen?...

- Véletlen volt - állapították meg a nyolcak, miután házi vizsgálatot tartottak az ügyben. Azért ezután sem mertek hátat fordítani egymásnak. Éjjel a puskaszíjat a csuklójukra csavarták, és úgy aludtak el, fegyverrel a kezük ügyében. De lehet, hogy valóban csak véletlen volt.

A szieszta utolsó napjaiban már egyre nyilvánvalóbb volt a készülődés. A közeledő offenzíva csalhatatlan jelei mutatkoztak. A környező helyőrségeket leváltó századok naponta vonultak át az erődön. Porlepte szekérrajok, megrakott öszvérek, gépfegyverek, fényszórók, hegyi ütegek vonszolták magukat a Tadla-vidéket környező dombok irányába. Bu Malem egy tevéosztagból és gyalogosokból álló megerősítést kapott. Az udvaron gúlába rakott fegyverek körül a La Carmagnola kórusa hallatszott. Pihenő bakák énekeltek vacsora után. Néha elbődültek a tevék, ilyenkor tompa puffanások és káromkodások vegyültek a dalba. Azután élelmiszer- és munícióutánpótlás érkezett.

Jerome eltűnt. A káplár jelentette a szökést. A rádió leadta a körözést. Harminc kilométeres körzetben járőrök mentek szét felkutatni. A katonák káromkodtak. A szökevényt nem találták. Hogy jutott eszébe innen megszökni? Az Atlaszon vagy a Szaharán át akar menekülni?

Ahmed és a két Burger örködött. A nyolcak megtárgyalták Jerome ügyét... Mit akart a nyolcadik? Talán megkísérli éjszaka felrobbantani az Ued medrében lévő óriás sziklát? Örültség! És ha sikerül neki?...

Nem jutott semmi okos az eszükbe.

- Még esetleg előkerülhet - mondta David. - Ki tudja merre van?

Az ivó megtelt légionistákkal. Skarlátvörös köpenyükből, hófehér ruháikban szahariánok érkeztek. A szahariánok kiváltságos helyzetben vannak. Állandóan a Bledben teljesítenek szolgálatot, válogatott vasemberek, akiknél az ötven-hatvan fokos meleg, az örökös sivatag megszokott életkörülmény. A felszerelésük még a légionistáénál is finomabb. Puskájuk nincs, csak egy kis karabélyuk és automata revolverük, amilyen csak tiszteknek jár. Turbánt viselnek, hosszú, fehér salavari bugyogót, oldalfegyverük nincs, ahelyett hosszú tőr van az övükben, amelyet a tuaregek hordanak. Ez a fegyver a hírhedt ponyár. Csak a saját altisztjeiktől félnek. A légiós őrmestereket, káplárokat kutyába sem veszik. Valamerre átvonulóban előzönlötték a várost. Csupa széles vállú, sötétbarnára égett, hallgatag ember. Csuklójukon egy gömbölyű, kinyitható tükröt viselnek. Apró reflektor, amivel éjszaka a morzerendszer alapján kilométeres távolságokra adnak le fényjeleket. A söntésasztal előtti tolongásban egy légiós őrmester félrelöki valamelyiket. Hatalmas pofont kap. Általános verekezés. - Ide, szahariánok! Leszúrtak egy légionistát! - Mindenki a társait hívja. Pár perc alatt üvegek, polc darabokra törve. Hörgés, csattogás, lövés, a sikátorok harci zajjal telnek meg.

Vágtatva érkeznek a szpáhik. Sortűz a levegőbe! Belevágtatnak a gomolyagba. Egy óráig tart, amíg megtisztítják a községet. Közben mindenfelől alarmot fújnak. A domboldal hajlatán szép sorrendben vonulnak el a szahariánok Igli felé. Harminchat sebesült, nyolc halott, köztük öt szenegáli, két légionista és egy szaharián. A szahariánt hátulról fejbe lőtték. A halottak közt van az őrmester is, görcsösen szorongatja a revolverét, és kilenc szúrással ölték meg a vizsgálat szerint valami hosszú, vékony pengével. A halottakat eltakarítják, a sebesülteket ápolják, és vacsora után a gúlába rakott fegyverek mögül újra vidáman zeng a carmagnola.

Másnap délelőtt egy arab jelentkezik az őrségen. A káplár az őrmestert keresi. Az őrmester haladéktalanul őrjáratot állít össze. Benne vannak: Kolseff, Laverborg, a fiatal Berg, David és két breton paraszt. A káplár vezeti az őrjáratot.

Közben, mintha nagy darab víz zuhanna alá, sűrű, botnyi vastag sugarakban ledobban egy trópusi zápor, harsogva, hirtelen. A tevéket izgatja a víz szaga, és vadul rángatják a kötőfékeiket. A felhőcsoport elvonul... A nedves időt olyan hőség váltja fel, hogy a tócsák valószínűtlen gyorsasággal, szemmel látható gőzölgéssel párolognak, és mint egy kemence belseje, úgy izzik a táj.

Az őrjárat a falu egyetlen főutcáján halad végig. A káplár vezeti. Alkonyodik. Az egyik sárkunyhó ablakán egy szomorú teve néz ki az utcára. Bűzös, nagy szeméttelre vezet az utca. Kora hajnalban itt még tömegesen láthatók a hiénák. Elhagyott, vörös gyárépület áll a szeméthalom mögött. A gyár melletti süppedő, mocsaras terület jelzi, hogy ezen a helyen szennyvíztó lehetett egykor. Az őrjárat egyenesen bemegy a gyárudvarra. Mindenütt átható gumiszag és igen sok nagy, vörös patkány. A második udvarból elviselhetetlen bűz árad. Egy gépvázon puffadt holttest fekszik, Jerome. Már több napja fekszik itt holtan. A feje lelóg a gép oldalán, és elvágott torka széle sebbel tátong az őrjárat felé. A ruháján látszik, hogy aránylag messziről, a porban hurcolták ideig. - Mondtam, hogy még esetleg elkerül... - suttogja David. Nedves zsebkendőt kötnek az orruk, szájuk elé, és óvatosan leemelik a holttestet. - Az ötvenharmadik... - suttogja Kolseff. - Már csak hét... - mondja ugyanúgy Ringelein, az egykori állatszélidítő. Laverborg nem szól semmit. A hetek iszonyattal és gyanakvással nézegetik egymást este. Vajon melyikük a Rém, aki legalább ötven embert küldött a másvilágra?

A főhadiszállásra jelentés megy.

Egy hét múlva jön a válasz. Illetve nem is válasz. A gyilkosságról nincs szó benne. A hadvezetőség utasítja Bu Malem kapitányát, hogy a colomb-béchari büntetőszázad őrállományát sürgősen erősítse meg a hét emberrel. A hét ember neve különösképpen: Ringelein, Kolseff, Ahmed, a két Burger, a félkegyelmű Citrom és persze David Moschkowitz. Ez nem büntetés, ebben nincs semmi különös. Sokszor áthelyeznek embereket egyik helyről a másikra, és a büntetőtábornak is szüksége van helyőrségre. Bár oda még őrnek sem kívánkozik senki.

A kapitány még aznap egy átvonuló megharist pelotte fedezetével útnak indította a hét embert Colomb-Béchar felé.

Jerome-ot eltetették Lucas mellé.

Egy sortüzet kapott.

A nyom

I.

A Luxembourg-kert fáinak rőt színű levelekkel borították be a kavicsos, sárga sétatávokat. A Szajna piszkos vize is őszi lombszemetet sodort magával, és a közeli tengerpartokról néha az óceán langyos, egészségtelen ködei jártak látogatóba Párizs fölé. Október volt.

Lauyanel megfésülködött a tükörnél, azután az ablakon nézett ki rosszkedvűen, melankolikusán. Ősz volt, tipikus párizsi ősz. A Port St. Martin hatalmas boltíve piszkosan, hámlottan meredezett egy ponyvával letakart, ládákkal megrakott teherautó fölött, amely átdöcögött alatta. A szemközti bisztró elé kitett asztalok között egy ónkályha füstölgött, és pamutkesztyűs csarnoki árusok forró kávékat ittak. Felvette a zubbonyát. Kopogtak.

La Motte tábornok lépett be Lauyanel legénylakásába. Az öreg katona lefogyott, és a haja galambbősz lett. De a tartása éppolyan egyenes és határozott volt, mint régen. Csak a szeme tükrözött vissza valami titkos, belső bánatot.

- Elhoztam a kérvényét, Lauyanel - mondta, és leült a szőfőre. Egy írást húzott elő a zsebéből.
- Tépje szét és dobja el. Először hozzám került, és én ráírtam, hogy, nélkülözhetetlen szolgálatára a hadseregnek szüksége van, nyugdíjazása iránti kérelmét nem intézhetjük el. Tessék.

Átnyújtotta. Egy percig szótlánul nézték egymást.

- Tudomásul vettem, excellenciás uram.

Csend.

- És most beszéljünk egymással mint barátok, kedves Lauyanel. Tudomásom van róla, hogy maga nem szüntette be ebben a Toulet-ügyben a nyomozást.

- Nem szüntethetem be, amíg a helyemen vagyok. Kegyeskedjék a kérvényemet elintézni, és óvakodni fogok attól, hogy mint magánember a hadsereg ügyeivel foglalkozzam.

- Ne higgye, hogy megváltozott a véleményem ebben a kérdésben. Pedig a fiamat vesztettem el miatta. Talán kivándorolt, lehet, hogy meg is halt. Semmi hír felőle.

Szomorúan maga elé meredt a padlóra.

- Én nem zárkozom el attól... - folytatta egy idő múlva - hogy azt a szegény embert majd egyszer... rehabilitáljuk, ha igazán ártatlan volt. Amire nézve nincs bizonyíték. De csak a hadjárat után. Érti? Addig semmit!

- És addig „Gordon” nyugodtan szolgáltassa ki a hadsereg titkait? Ez a Gordon, aki minden bizonnal a hadügyben ül!

- Hogy érti ezt?

- Úgy, hogy az egyetlen sikeres lehetőség a nyomozás számára végigmenni a Toulet-ügyön. A Toulet-ügy végén megkapjuk Gordont. Szent meggyőződésem, hogy azon a rejtélyes és felderíthetetlen ponton, ahol Toulet ártatlansága bizonyos lesz, egyúttal Gordon bűne is kiderül. Ha ön különválasztja ezt a két ügyet, ha megtiltja a Toulet-eset kinyomozását, akkor Gordonnak zavartalan munkát biztosít.

A táborszernagy fel és alá járt. Az arca hol piros lett, hol sápadt.

- Az ördögbe! Ezt az érvet mondhatta volna a múltkor is... Barátsággal hozakodott elő és igazsággal, csupa olyan érzélemmel, ami az én szememben eltörpül a hadsereg érdekei előtt. Eltörpült akkor is, amikor a saját fiamról volt szó.

Újra egy székbe roskadt és maga elé nézett.

- Lauyanel, lehet, hogy magának igaza van, és én két rossz közül a rosszabbat választottam. Nem gondoltam erre, amit maga most mondott. Előbb kellett volna mondania... Mindegy...

Újra felállt. Megint a kemény katona lett.

- Lorenz, a titkosszolgálat legügyesebb embere, amint tudja, hónapok óta Afrikában van. Olyan híreink voltak, hogy a gyarmati hadseregben korrupciós tisztek vannak. Megbízhatatlan elemek. Sajnos nagyon hiányosak az értesülések, és azért küldték le Lorenzot, hogy utánajárjon ezeknek a híreknek, és ha valóban vannak ott megbízhatatlan tisztjeink, akkor a Tafilalet elleni hadjárat előtt szépen lassan, egyenként vonja össze ezeket a megbízhatatlan tiszteket Oranban. Lorenz hihetetlen ügyességgel befészkelődött Barud el Mansur táborába. Tudja, ez a hamadai caid. A rejtélyes szervező. Állítólag az ő terve volt, hogy a végső harc előtt megpróbálja korrumpálni a gyarmati hadsereget. Lorenz legutóbbi jelentésében tragikus leleplezéseket emleget. Ez nem lepett meg. Sajnos, sok kártyás, eladósodott és mindenféle vétséget elkövetett tisztet szokás áthelyezni a gyarmati hadseregbe. De meglepett, hogy valami rejtélyes utalás szerepel jelentésében a Toulet-ügyre vonatkozólag is. Most már azt is mondhatom, hogy Du Garde szintén értesített a főhadiszállásról hasonló ügyről. Valami rejtélyes mappa tűnt el. Ez a rejtélyes mappa a Toulet-ügyről tartalmazott írásokat, a központi páncélszekrényében volt, amelyet álkulccsal nyitottak ki. Úgy látszik, a világesemények között a Toulet-ügy mérge lassan rágja magát, most már két világrészben. Toulet halott, de az ügy él.

- Az igazság kiolthatatlan fényforrása él. Hiába borítunk rá kendőt.

- Jó. Hát akkor előre! Lesz, ami lesz, vágjunk neki! Utasítani fogom Lorenzot, hogy tájékoztasson erről a mellékmondatáról részletesebben, és a főhadiszállásról is bővebb jelentést fogok kérni. Most pedig halljuk magát, maga katonai Sherlock Holmes.

- Az egyik tettes itt van a markomban - mondta Lauyanel. - Ha nem félttem volna öntől, már őrizetben lenne. Ma fent voltam nála. Barátságos látogatás volt. Ez az ember sárga lett a rémülettől, legszívesebben rögtön nyakon csíptem volna. Az ügyben való részessége kétségtelen.

- Azonnal el kellett volna fognia! Ki ez az ember?

- Most fogózkodjon meg jól excellenciád? Desposlin ügyvéd.

A táborszernagy felugrott.

- Fontolja meg, kérem, amit mond! Tudja jól, hogy milyen következményekkel járhat egy előkelő polgári személy bevonása katonai bűnügyekbe.

- Mindenesetre a rendőrséget vettem volna igénybe, és csak ha a rendőrség kivett előle mindent, akkor vittem volna át a katonai fogházba.

- De mire alapozza...

- Kérem, figyeljen rám: Du Garde azért nem mehetett el a találkozóra, amelyet Toulet-vel megbeszéltek, mert a garázsban megrongálták az autóját. Sajnos a vizsgálat túl biztos volt a dolgában, nem terjedt ki azokra a személyekre, akik az autó közelébe férközhettek. A kastélyban nem tartózkodott más, mint a százados édesanyja, Du Garde és Desposlin, aki

valami peres ügyükben járt el, és már két napja a kastélyban lakott. A sofőr lent uzsonnázott a garázmesterrel a kocsmában. A lakáj odafent kiszolgált, a szakács és a kukta bevásárolni voltak, a szobalány beteg volt, a házmester kint ült az utcán, a kertajtó előtt, és a felesége kávéfőzőt. A személyzet közül egy embernek nem volt alibije: a házmesternének, aki főzés közben bemehetett a garázsba egy percre. Ezt az asszonyt vallatóra fogtam. A házmesterlakás ajtaja szemben van a garázzsal. Desposlin ügyvédet látta kijönni a garázból. Az ügyvéd megkerülte a garázst, de az angolkert másik oldalán találkozott a garázmesterrel, és beszéltek egy pár percig. Elővettem a garázmestert. Igen, találkozott Desposlinnal, aki kérdezett tőle valamit a Párizs felé vezető útról, közben a garázmester figyelmeztette, hogy bepiszkolta valahol a kezét. Desposlin azt mondta, hogy nekitámaszkodott egy fának, és attól lett piszkos a tenyere. A garázmester szerint a keze olajos volt. Az ügyvéd tehát eltitkolta, hogy a garázsban járt.

A táborszernagy izgatottan járkált.

- Még ha bűnös volt is Toulet, ez az ember akkor is bűnrészes. Ebben az esetben Toulet-vel játszott össze.

- Én azt hiszem, Gordonnal játszott össze. Öt napig Angliában voltam ezután, hogy Desposlin múltjára nézve adatokat szerezzek. Desposlin egy angol-francia utazási irodát vezetett évekig Londonban. Semmi terhelőt nem tudtam meg róla. De találtam egy láncszemet a Toulet-ügyhöz. Lenyomoztam egy jelentéktelen magánügyét az öreg marsallnak. Toulet marsall minden évben Londonban töltötte a szabadságát. Diszkrét szívügy. Egy Duncan nevű, világhírű táncosnővel volt ilyenkor együtt néhány hétig a művésznő tengerparti kastélyában. Ennek az asszonynak a gyermeke Leon Toulet is, akit a marsall később adoptált. Az asszony negyvenkét éves korában meghalt, és nagy vagyont hagyott hátra. A vagyon kezelője Desposlin volt. Az örökös Toulet marsall.

- De hiszen a marsall szegény katonameger volt! - kiáltotta döbbenetben La Motte.

- A marsall természetesen nem nyúlt a vagyonhoz, kezelését továbbra is Desposlinre bízta, és végrendeletet a vagyonról, valószínűleg Laura Duncan és saját gyermeke javára. Mint tudjuk, a marsall halála után szegény Leon semmiféle örökséghez nem jutott. És itt lett volna meg az okom rá, hogy Desposlint őrizetbe vetessem a rendőrséggel, ahol azután a kémkedésre nézve is mindent kivettem volna belőle. Ugyanis Joseph, az öreg lakáj, akit kikérdeztem az elhunyt marsall végrendeletéről, nagyon érdekes dolgokat közölt. A marsall egyszer azt mondta neki, hogy végrendeletében tisztességesen gondoskodott róla, és annak idején majd Desposlintól megtud mindent. Mikor a marsall meghalt, az öreg lakáj azt hitte, megfeledkezett róla, és nem akart kegyeletsértést elkövetni avval, hogy a hagyaték iránt érdeklődjék. A végrendeletet tehát Desposlin eltüntette, és a Duncan-vagyon jelenlegi haszonélvezői egytől egyig bűntársak.

- Azonnal lépjen érintkezésbe Grison tanácsossal! - kiáltotta izgatottan a marsall. - Azt az ügyvédet nyomban le kell tartóztatni! Belátom, hogy tévedtem! Úgy látszik, itt egy nagystílű bűnszövetkezetről van szó, amely minden pillanatban embereket dönthet romlásba.

A százados azonnal felhívta a rendőrséget:

- Lauyanel százados. A politikai osztályt kérem... Lauyanel százados Grison tanácsos urat kéri...

- Grison tanácsos. Jó napot, Lauyanel.

- Azonnal vegyék őrizetbe Desposlin ügyvédet. Csalás és sikkasztás miatt. Kémkedéssel is gyanúsítható. Ne hallgassák ki, amíg oda nem jövök.

- De Lauyanel, az istenért, olvassa el a délutáni lapokat! Desposlin ügyvédet ma éjjel meggyilkolták!

II.

A főhadiszállás telefonjai egész nap üzemben voltak. A távíróról végtelen szalagok futottak le. A térképeken reggeltől estig serény munkával jegyezték a csapatmozdulatokat. A futárok érkeztek. Tisztek robogtak el parancsokkal.

A Tuatból nyugtalanító hírek jöttek. Barud el Mansur hadserege készülődik valamire, és kisebb összecsapásokat provokál a Tafilalet határain túl. A titokzatos caid is készül az offenzívára. Hírek szerint nagyon is európai módon képezte ki seregeit, hatalmas csapatokat vont össze a Tafilaletbe és a Tadla környékén. A hírszerzők jelentése szerint muníció- és fegyverszállítmányok érkeztek a Tafilaletbe.

Minden kísérlet, hogy érintkezést találjanak a caiddal, csődöt mondott. Barud el Mansur nem állt szóba senkivel, és ritkán tartózkodott a casbájában. Időnként itt is, ott is feltűnt a törzsek között, találkozott a legtekintélyesebb törzsfőekkel, velük evett néhány napig. Ilyenkor az egész törzs elindult a Tafilalet felé. Különleges hatalma volt a nép felett. Szentnek tartották.

Most már nem tűnt el hónapokra, mint azelőtt. Két-három napig nem látták, azután itt vagy ott bukkant fel hirtelen, vagy hazatért váratlanul a casbájába. Ez a casba a Tafilalet egy lejtőjén állt, és legfelső lakrészéből jó messzelátóval a francia csapatmozdulatokat is megfigyelhette.

A francia főhadiszállás épülete messzire látszott az éjszakában. Minden ablak világos volt. Gilles kapitány menetkészen járt fel és alá Rouf marsall fogadószobájában. Du Garde jött át. A szpáhilaktanyában felnyergelt tevék mellett csak a vezényszót várta a legénység. Mozdulatlanul álltak a barna óriások az éjszakában.

A kürtös keze sárgaréz trombitáján nyugodott. Néha egy teve megrántotta a fejét.

- Isten vele, kapitány úr - mondta Du Garde, amint éppen átsietett a szobán. - Itt az alkalom, hogy mindent helyrehozzon, és a télen már végleg elhagyja ezt a piszkos sivatagot.

- Remélem, Du Garde, hogy úgy lesz. Lehet, hogy a katonaságot is otthagynom. Elég volt.

- Azt hiszem, ennek semmi akadálya nem lesz - mondta Du Garde -, csak bátran és ésszel. Olyan posztja lesz a hadjáratban, ahol könnyen tüntetheti ki magát.

Rouf marsall jött.

- Gilles kapitány! A parancs értelmében azonnal induljon Aut Aurirba. Részletes utasításokat írásban fog kapni. Addig is Bu Malemmel állandó összeköttetést kell létesítenie. Az offenzíva hivatalos kezdetéig minden provokációt kerüljön el. Bármi történik maga körül, nem avatkozik bele. Figyelmeztetem, hogy olyan ponton áll a századával, amelynek döntő jelentősége lesz a hadműveletekben. Azonnal induljon. Aut Auririg erőltetett menetekben vigye az embereket. Sok szerencsét.

Kezet nyújtott. Gilles tisztelgett és ment. Öt perc múlva felharsant a kürt, én a szpáhi elindultak az éjszakai városon keresztül.

III.

Desposlin az íróasztalnál ült, és egy könyv volt a kezében. Átlőtt homlokkal borult erre a könyvre. A páncélszekrény nyitva állt. Nyoma sem látszott betörésnek vagy erőszaknak. Az írások szép rendben. A pénz eltűnt. Lauyanel mindent úgy talált, ahogy az első rendőri vizsgálat otthagya. Még a halottat sem vitték el. Az inas elmondta, hogy Desposlinnek hölglátogatója volt délután. Lefátyolozott, ősz hajú nő. Nem látták elmenni. A pisztolyon hangfogó lehetett, mert a lövést nem hallotta senki.

Bizonyos, hogy a gyilkost Desposlin jól ismerte. Annyira nem volt gyanús neki, hogy a könyvet sem tette le a kezéből. Úgy tűnik, mintha a gyilkos jelenlétében olvasott volna. Olyan ember ölte meg, akivel szemben még az udvariasság sem kötelezte. Különben felállt volna, hogy eléje menjen az ajtóig.

Megvizsgálták a páncélszekrényt. Kulccsal nyitották ki.

- Úgy tudom, hogy Desposlinnek volt valami alkalmazottja.

- Egy gépirónője volt, százados úr.

- Beszélni szeretnék vele.

A kisírt szemű gépirónő nem tudott semmit. Ő fél hatkor elment, akkor az ügyvéd úr még élt, a hölgyel nem találkozott.

- Mióta dolgozik maga ebben az irodában?

- Hat éve.

- Hát, kérem, képzelje el, hogy rendezni kell az iratokat. Van itt valami regiszter?

- Természetesen.

- Állapítsa meg, hogy a készpénzen kívül hiányzik-e írás a páncélszekrényből.

- Azt gyorsan meg tudom mondani.

Elővett egy könyvet az iratszekrényből, sorra vett mindent, ami a nyitott kasszában volt. A századossal együtt rakták ki a borítékokat és a dossziékat. A szekrény már üres volt, mikor a regiszterben még egy tétel állt.

- Hiányzik a D. T. 1924/31. - mondta a gépirónő. A százados sokáig gondolkozott. D. T... Hm... Duncan-Toulet! 1924, ez lehet a végrendelet kelte, és 31?... A homlokára ütött. 1931-ben halt meg a marsall. Érezte, hogy ez a végrendelet és az ügyre vonatkozó írások képezik a közös megoldását a Toulet-ügynek és a Gordon-rejtélynek. A leányhoz fordult.

- Meg tudná mondani, kikkel beszélt telefonon az ügyvéd úr tegnap?

- Kizárólag ügyfelekkel. Elsősorban a Sanders és...

- Nem ilyesmire gondolok. Magánbeszélgetésről nem tud?

- Nem.

- Tegnapelőttről sem?

- Tegnapelőtt felhívta a leányát. Ezt onnan tudom, mert én jelentettem be a beszélgetést.

- Nem hallotta, hogy mit beszélt a leányával?

- Irodai órák után beszélhetett. Már nem voltam itt.

- Köszönöm. - Folyton arra kellett gondolnia, hogy Desposlin olvasott, mikor a lövés érte. Legalábbis nyugodtan ülve maradt a könyve mellett, mikor a gyilkos bejött. Háromszor kinyúlt a telefon felé, háromszor húzta ismét vissza a kezét. Azután mégis telefonált.

- Halló! Le Bourget?... Lauyanel százados. Ott tartózkodik a repülőtéren Simon kapitány?... Kérem... Szervusz... Meg tudnád nekem egész pontosan mondani, hogy tegnap kik érkeztek repülőgépen, és kik utaztak újra el?... Jó, várok. - Cigaretára gyújtott. Nagyon ideges volt. Simon kapitány nevetet olvasott fel a vonal másik végén. Egyszerre Lauyanel izgatottan közbevágott. - Köszönöm, elég...

Lecsapta a kagylót. Lerohant az utcára, autóba ült.

- Hadügyminisztérium.

Chamieux őrnagy szobájába rohant.

- Kérem, őrnagy úr, azonnal intézkedjék, hogy Emmy Desposlint, aki tegnap repülőgépen Párizsba érkezett és este hatkor repülőgépen újra visszaindult, nyomban őrizetbe vegyék. Du Garde százados vendége a sivatagi hadseregnél. Alaposan gyanúsítható Desposlin meggyilkolásával és evvel kapcsolatosan egy kémkedési üggyel.

Az őrnagy kissé csodálkozva nézte a feldúlt századost. Kövér, kopasz ember volt, bágyadt arcvonásokkal. Nyitott zubbonyában inkább úgy nézett ki, mint valami postás. Rendetlen íróasztala, zubbonya, nadrágja hamuval voltak tele. A padlón mindenféle cigarettacsutkák heverték. Ápolatlan, ősz harcsabajusza megrándult, valahányszor a cigarettát a szájába vette. A rossz cigaretták nikotinos bűze egy harmadosztályú váróterem hangulatát adta a szobának. Az őrnagy biccentett, helyet mutatott Lauyanelnek, és megpróbált összeköttetést találni az oráni katonai városparancsnoksággal. Közben puffedt, nagy szemhéjaival fáradtan pislogott, és a cigarettá vége a bajuszát perzselte.

- Mit szól, hogy Lisette nyerte a nagydíjat?

- Igen, igen... engem is meglepett - mondta szórakozottan Lauyanel -, hová dobhatom a cigarettámat?

- Hova akarja? - Udvarias mozdulattal körülmutatott a szobában. - Nekem tudniillik tökéletesen mindegy. Csak hamutálcát ne kérjen, mert az mindig eltűnik innen. Halló!... Igen, hadügy... Tessék tartani a vonalat! Mit bánom én! Ráérek. Még tizenöt szolgálati évem van hátra... Tudja, hogy az a dög tízezer frankomat vitte el? Nem magával beszélek! A szobámban ül valaki! Maga csak a vonalat és a száját tartsa!... Pedig mondták, hogy Lisette-et fogadjam... Halló hadügy! Pierre ezredes urat kérem... várok... Alázatos tisztelettel! Chamieux! Kérem őrizetbe venni a főhadiszálláson Du Garde százados vendégét, Emmy Desposlint... Tessék?... Igen?... Köszönöm... Mi újság különben?... Igen... Nekem tízezer frankot vitt el az a dög... Alázatos tisztelettel...

Letette a kagylót, ásított, azután egészen Lauyanel felé fordította a széket.

- Hát, kérem, e pillanatban nem foganatosítható az őrizetbe vétel, ugyanis Emmy Desposlint és Du Garde százados hűgát sétalovaglás közben egy rabló gum elhurcolta, és nyomuk veszett.

Az őrnagy megdöbbsent. Ugyanis Lauyanel százados felugrott, mint egy óriút, és ordítva verte két öklével az asztalt.

A casba

I.

Emmy Desposlin vidáman sietett fel a nyaraló verandájára. Porköpeny volt rajta és micisapka.

- Már aggódni kezdtünk magáért - fogadta Du Garde a reggelizőasztal mellől eléje sietve.

- Semmi ok nem volt aggodalomra.

Claire jött ki lovaglóruhában.

- Mikor érkezted?

- Ebben a pillanatban. Legközelebb téged is átviszlek Madeirára. Feledhetetlen két nap volt. Elengedi Claire-t?

- Ha akar, nagyon szívesen - mondta Du Garde. Leültek a reggelizőasztalhoz.

- Miért maradtál egy nappal tovább Madeirán?

- Első nap esett.

Du Garde felállt.

- Megbocsássanak, de nekem hivatalomba kell menni.

A két lány egyedül folytatta a reggelit.

- Mi van Ranat doktorral?

- Mostanában nem hallottunk hírt felőle - mondta Claire.

- Úgy látszik, lejárt a szabadsága. Hogy tetszik neked Ranat?

Claire vállat vont.

- Olyan, mint a többi. Nem ellenszenves, és nem túlságosan rokonszenves. Jó modorú ember.

Kissé elkedvetlenedett. Emmy szemében felcsillant valami az előbbi kérdésnél. Claire egy este véletlenül meglátta őt a kertben a fivérével. Csókolóztak. Claire azt hitte, hogy előbb-utóbb Emmy hozzá fog menni Du Garde-hoz. Ezért most meglepte a leány kérdése.

- Ha megvárod, amíg átöltözöm, én is kilovagolok. Úgy össze voltam préselve a repülőgépen, hogy minden tagom elzsibbadt. Alig várom már, hogy Musztafa hátra kerüljek.

...Egymás mellett lovagoltak a külváros után következő szőlődombok között. A hófehér országúton vakítóan tükröződött a nap.

- Neked talán tetszik Ranat? - kérdezte Claire, visszatérve az előbbi tárgyra. Emmy vállat vont, és mosolygott.

- Érdekes ember. Mikor hallottál utoljára Touletről?

A kérdés olyan váratlan volt, hogy Claire döbbenetén rántotta meg a lova zabláját.

- Hogy jut ez most eszedbe?

- Ó semmi, csak úgy kérdeztem... Újabban hivatalos helyen sokat fessegetik a szegény fiú perét. Különösen az a Lauyanel százados. Azt mondják, valóságos ördög, olyan éles szeme van.

Hallgattak. A lovak patája egyhangúan csapkodta az utat.

- Te nem is vetted túlságosan a szívedre - kezdte újra Emmy. - Hamar megvigasztalódtál...

- Belenyugodtam a megmásíthatatlanba.

- Meg vagy győződve róla, hogy bűnös volt?

- Nem tudom... talán nem... Ne forduljunk vissza?...

- A dombhajlásig még lovagoljunk el. Onnan látszik a sivatag.

- Nem jó mostanában messzire lovagolni. Zavaros idők járnak...

- Gyáva vagy? - kérdezte Emmy, és szép arcán megvető mosoly suhant át. Gyönyörű fehér fogai kivillantak. Felelet helyett Claire megsarkantyúzta a lovát. A domb felé rúgtattak. De Emmy elvesztette a kalapját. Kacagva megálltak egy pillanatra, azután lassabban folytatták az utat.

- Valami rejtelmes lény keveri a Toulet-ügyet. Űgyesen, a háttérből...

Elérték a dombot. Claire ijedten rántotta meg a zablát, és csodálkozva nézett a villogó szemű Emmyre...

- Nem értelek...

Távolban feltűnt a végtelen Bled, vakító, sárga fényben úszó porfellegeivel. A domb tetején egy elhagyatottnak látszó csőszkunyhó állt. A kunyhóban egy szenegáli katona randevúzott a kedvesével.

- Vége a komédiának, Claire! - kiáltotta Emmy. Claire valami veszélyt érzett, és meg akarta fordítani a lovát, de a domb másik oldaláról egy csapat beduin rohant elő. Percek alatt megköztették a lányt, hurokkal a lóra erősítették, és vad vágatással igyekeztek a sivatag felé. Emmy is velük lovagolt. A szenegáli katona mezítláb és zubbony nélkül rohant a legközelebbi laktanyáig. De mire kiért a fellármázott őrség, az eltűnteknek már nyomuk sem látszott a távoli sivatagban...

II.

A bennszülött csapatokat sokan látták a dombhajlás mögött táborozni, gyerekekkel, kutyákkal, ócska sátraikkal, de ez nem tűnt fel senkinek, hiszen gyakran megtelepülnek itt efféle, úgyahogy felfegyverzett bennszülött alakulatok. Ezek az úgynevezett szövetséges egységek háború esetén mint gerillaharcosok követik a reguláris hadsereget. Arra valók, hogy mindazt a szörnyűséget elkövessék saját népükkel szemben, amit francia uniformisban nem lehet egykönnyen megtenni, de azért a hadseregnek szüksége van rá.

Fullasztó porfelhő gomolygott a vágatatók körül, és velük együtt gördült tovább, mint egy hatalmas gömb, betelepelve orrba, fülbe, szempillák közé és a ruhák nyílásába. Claire nem ájult el, de fulladozott a portól, és égette a forróság, amely egyre hevültebben özönlött rájuk, ahogy beljebb értek a sivatagba. A teste megtelt szűrő porral, és sárrá vált rajta a verejtékétől, a kötél mindenütt a húsába vágott, és fojtogatta a párologó állat undok büze, amelyhez szorosan hozzákötötték. Rázkódás közben hol jobbra, hol balra csúszott le, úgyhogy csak a kötelek

tartották. A ló lapockái, ahogy mozogtak, minden lábemeléskor keményen megütötték. Haldoklott a szomszédjától... Azután elájult.

Este tért magához. Sátrak voltak körülötte. Nem messze néhány táború parázslott, és izzó köveken sütöttek valamit, aminek friss kenyérszaga volt. A sátrak körül békésen szorgoskodó alakok guggoltak. Valahol egy rikácsoló hang egyhangúan kántált. Távolságban a lenyergelt lovak álltak egy csomóban. Mellettük puskás őr. Az ég csillagos volt. A táború fényének körén túl sakálók és hiénák árnyai settenkedtek. Hirtelen rájött, hogy a feje valakinek az ölében pihen. Ez a valaki éppen most itatta meg. Az ajkán, a nyakán és az ingén még érezte a lecsorgott víz nedvességét.

Riadtan felült.

Egy ráncos arcú vénasszony vigyorgott rá. Tört francia nyelven beszélt.

- Halott lenni, m'zell... de most már jól lenni... Kapni kili-kili - némajátékával ivást jelzett. - Nangen sejk mondani, hogy nem kell megkötözni m'zellt. Innen már nem lehet szökni... Ha m'zell akarni, hozok kuszkuszt...

Vissza akarta utasítani, de nagyon éhes volt, és érezte, hogy soha még jobban nem kellett vigyázni az erejére, mint most. Az asszony egy pléhdarabon frissen főtt kuszuszt tett eléje. Kukoricalisztból készült, jóízű, édeskés étel volt.

Nem tudta, miért rabolták el és hová akarják vinni.

Emmyt sehol sem látta. Ő bizonyára előre tudott a támadásról. Ki ez a nő tulajdonképpen, aki már évek óta él Párizs legelőkelőbb köreiben?

Görcs nyilallt az agyába. Nem értette az egészet. Mi köze Emmynek az elrablóihoz, és miért hurcoltatta el? Talán megöleti?... Körülnézett...

Körös-körül néma sivatag. Porfelhők szállongtak halk, alig hallható neszezéssel. Ez hát Ghut birodalma... Ilyen halk hangon, áttetsző testtel lebeg a táborúzek körül, leskelődik az áldozataira, és fátyolszerű vonulásával karavánokat temet be... A Ghut a sivatag istene. Gonosz isten. A táborozók csirkéket áldoznak neki, és hallják őt éjjel... A lány megborzongott a hidegtől és a félelemtől. Mindenütt csak a végtelen sivatag látszott.

Hajnaltól a táború felszedték és ismét útra keltek. Claire-t nem kötözték a lovára, de két őr szorosan mellette lovagolt. Emmyt most sem látta. Tudta, hogy a legokosabb, amit tehet, ha ellenkezés nélkül velük tart. Talán valamelyik közeli erődből segítségükre jönnek. Azóta már bizonyára mozgósították a határvidéket, és a Tadla-környékről egy gyors szpáhicsapat lecsaphat még ide... Maga sem tudta, hogy miért nem bízik ebben. Mikor kissé lemaradt, egyik őrzője úgy rácsapott a lovára, hogy majdnem lebukott a kiugró állatról.

Eddig kelet felé haladtak, úgy látszott, mintha a sivatag középpontjába igyekeznének: már feltűntek a hatalmas, fehér schottok, amelyek sós ingoványukkal még abból a világkatasztrófaból maradtak itt, mikor a sivatag egy hatalmas óceán medre volt. Az óriás hegység csúcsai mint apró vulkanikus szigetek látszottak ki ebből az óceánból. Itt a csapat letért nyugat felé. Claire erős lány volt, de ilyen megerőltető utazást nem bírt ki a szervezete megrázkódtatás nélkül. Érezte, hogy még egy napig nem tud a nyeregben maradni. Távolságról feltűnő sziklás tájak jelezték, hogy visszatértek a sivatag nyugati határához. Most értette meg, hogy egy kis kitéréssel előbb vágta neki a Bled középpontjának, valószínűleg ravaszságból. Miután úgy vélték, hogy az esetleges üldözőket félrevezették, újra nyugat felé mentek, abba az irányba, ahonnan jöttek, de valamivel délebbre. Azután egy hatalmas, sötét folt tűnt fel. Ez a folt mindig nagyobb lett. A Bled felett végtelen magasnak és ijesztőnek látszott az ég. Valahol a távolban

belemosódik a sivatag szélébe. A lovak élénkebben ügettek, és egyszer csak meghallotta a közeledő pálmaliget nevét: a Tefilalet! Görcsös rémület szorította össze a szívét. Végleg kívül van a francia hatalom körén.

És a sivatag leghatalmasabb és legfélelmesebb oázisa egyre gyorsabban közeledett feléje, már látszottak az elszórt falvak és a sziklák oldalán felhőkarcolónyira épített, hófehér casbák csúcsig nyúló lakóházai...

Elájult...

Még érezte, ismeretlen sötétben vergődve, hogy a lovához kötik. Megcsapta a verejtékező állat rossz szagú, nedves bőrének párolgása...

III.

A casba a speciális építkezési forma. Lakóház és erőd. Kis faluk mögött húzódik meg sziklára vagy hegyre vezető lejtőn a casbák sorozata. Vályogból készült fehér házak ezek lépcsőzetesen egymás fölé építve. Az egyik ház teteje egyúttal a felette következő ház udvara. És így tovább fel, egészen a csúcsig. Lépcső nincs sehol. Minden ház tetején van egy létra. Ha a létrát felhúzzák, akkor a következő ház udvara már megközelíthetetlen. Hasonlít ez az építkezés a közép- és dél-amerikai indiánok pueblójához. Háború esetén a falu lakossága is bevonul a casbákba, ide hozzák a terményeket, behajtják az állataikat, és akkor házról házra kell megszállni az ostromlóknak. A Tefilalet casbái híres, jó épületek, szebbek, erősebbek a hegylakók gyakran látható casbáinál. És ezeknek a casbáknak egyikében szokott tanyázni Barud el Mansur, a titokzatos hammadai caid. A francia gyarmati uralom mumusa. A seriffek az ő eljövételével hirdetik a szent háborút. A Tefilalettel áll vagy bukik a nomád arabok ellenállása és a felszabadulás utolsó reménye, a mindenható törzsfőnökök hatalma. A franciák részéről pedig a Tefilalettel áll vagy bukik a Szahara-vasút és az összes déli karavánút kulcsa.

A hajnalban, mint egy furcsa templom, mozdulatlanul mered a hammadai caid hófehérre meszelt casbája, melynek utolsó épülete a szikla ormaira ér, ahonnan Bu Malemig lehet ellátni...

A gömbölyű kútnál bőrvedrekben hordják a tevéknek a vizet. A kút mellett egy sovány, vak ember ül. Világtalan szemével a messzeségbe néz, piszkos szakála és piszkos haja szinte egybefolyik az arcán, ősz csomókban, hogy csak az orra látszik. Bordái kiállnak aszott testéből. Nem koldul, de azért mindenki ad neki valamit. Nem köszöni meg, csak ül, és elborult szemével a messzeségbe néz, mint aki állandóan jelenést lát. Az oázis lakói tisztelik őt, és félnek tőle. A testét nagy sebek borítják. A derekára csavart rongydarabon nyüzsögnek a férgek, és erről nem tud... Azt a tevés csapatot sem látja, amely lovakkal tarkítva most rúgdat be az oázisba. A lovak szinte széttaposás, olyan közel mennek hozzá, de ő nem mozdul. Nem lát. A lovasok valahogy megvédik a lovak patáitól. Megitatják, és egypáran körbejártatják az állatokat árnyékos helyen. Zörögnek a fegyverek, kiáltások hallatszanak, a málhás állatokat távolabbi táborhelyre vezetik, hogy leszereljenek. Asszonyok veszekednek, kisgyerekek sírnak, kutyák ugatnak, és egy megkötözött nőt oldoznak le a lóról. Ketten megfogják a vállánál és a térdhajlásánál, úgy viszik a casbába. A kút körül álldogálók néhány szem datolyát dobnak az öreg vaknak. Hamir, így hívják az öreget, felemeli és lassan majszolja a datolyát.

- Mit látsz, Hamir? - kérdezi az egyik férfi.

- Sok, sok rumi katonát... Allah hívja őket ide... Allah le fog sújtani a rumikra, a nap felkel majd a Tefilaletből, és csak a másik tengernél nyugszik le, és az is a Tefilalet napja lesz. A

dicső, hatalmas és félelmetes Barud el Mansur fényessége, akit Allah küldött, hogy eltiporja a hitetlen rumi kutyakat. A vak Hamir így látja. Beszéltem. - Elhallgatott és nem vette le szemét a bántóan sugárzó távoli síkról, amely őt nem vakította.

Claire egy alacsony tetejű, négyszögletes szobában ébredt fel. Kereveten feküdt. A helyiség barátságos volt. Tarka szőnyegek borították a padlót és a falakat, egy alacsony asztal és néhány rövid lábú, gömbölyű szék képezte a bútort. Újra felélénkült. A csuklója és a combjai kissé fájtak még, de minden megerőltetés nélkül tudott járni. Az ablakhoz ment. Moszkítóháló vagy üveg nem volt rajta. Téglalakú, nagy nyílás a falban, ez volt az ablak. Kinézett. Elszédült egy pillanatra az alatta tátongó mélységtől. Odament az egyik ajtóhoz. Zárva volt. A másik ajtó kinyílt. Fürdőszobaféle kis helyiségbe vezetett. Hatalmas tartályban víz állt, mellette szappan, puha háziszóttos törülköző és néhány női ruhadarab fehér gyolcsból. Tudta, hogy ezt neki készítették ide. Nem gondolkozott, nem törődött semmivel, ledobta magáról a tépett, poros ruhákat, és megfürdött. Csodálkozva látta, hogy finom, Párizsban készült szappant tettek oda a számára. Alig vette fel az odakészített ruhát, mikor kopogtak az ajtón. Nem felelt. A szoba legtávolabbi sarkába húzódott. Még egyszer kopogtak.

- Ki az?

Válasz helyett az ajtó kinyílt. Egy szakállas fiatalember lépett a szobába. Választékosan volt öltözve, és aranykeretes szemüveget hordott. Az orrcsontját régi törés nyoma tompította el. Kifogástalan francia nyelven szólalt meg.

- Jobban van már kérem?

Claire riadtan és határozatlanul nézte az udvarias, jól öltözött férfit.

- Önnek most egy ideig itt kell maradnia. Ezt a szobát nem hagyhatja el. Mindent el fogunk követni, hogy ne szenvedjen sok kényelmetlenséget. Ha kíván valamit, tapsoljon, rendelkezésére fog állni egy cseléd. Az ajtót nem zárom be, de ne próbáljon kimenni, mert éjjel-nappal fegyveres őrség áll itt.

- De miért tartanak itt fogva?

- Ezt én nem mondhatom meg magának.

- Maga a caid?

- Nem - mondta a szemüveges, és mosolyogva csóválta a fejét. - A caid nem tartózkodik közöttünk. De nemsokára itt lesz. Kegyes és bölcs ember, akire nyugodtan rábízhatja a sorsát. A caid sohasem tűrte, hogy hölgyeket bántsanak. Nyugodt lehet kisasszony. Én Muhat vagyok, a Tafilalet parancsnoka.

- Ön bizonyára tudja, hogy engem miért raboltak el, csak nem akarja megmondani. Nem hiszem, hogy használna az önök népszerűségének, ha engem fogva tartanak.

- Ismétlem, nem tudom, hogy a kisasszonyt miért hozták ide. Ami pedig a népszerűségünket illeti Európában, mi egyáltalán nem is törekszünk rá. Úgysem lehetünk annyira népszerűek, hogy amíg Európának olcsó nyersanyagra van szüksége, és jobb fegyverei vannak, mint nekünk, ne ontsa a vérünket és ne üljön hordáival a nyakunkon.

Most úgy rémlett Claire-nek, mintha már látta volna ezt az arcot. Távoli zsidó hang hallatszott. Muhat az ablakhoz lépett, lenézett.

- A caid jön!

Claire is az ablakhoz lépett. Lent, nagy mélységben, egy fehér kút körül tevék arabok gyülekeztek, és az oázis népe kiáltozva sereglött köréjük. Vajon melyik a caid?... Azután

meglátta az egyik gyönyörűen felnyergelt teve hátán... Az arcvonásait nem tudta kivenni, de fényes öltözéke és a körülötte tolongók kendőlengetése, zsivaja elárulták, hogy ő Barud el Mansu, a hammadai caid.

- Szeretnék a caiddal beszélni!

- Ez a kívánsága rövidesen teljesülni fog - mondta Muhat, azután meghajolt és elment.

Szökés

I.

A hadvezetőség megállapította, hogy a szökések száma az idegenlégióban negyven százalékkal emelkedett az utolsó hónapban. Az okkal tisztában voltak. A caid ügynökei francia nyelven írt röpiratokat terjesztettek. A röpiratok tudtára adják a gyarmati katonáknak, hogy azokat, akik Lebel puskájukat bármelyik lázadó törzsnél, de különösen a Tafilalet-oázisban beszolgáltatják, semmiféle bántódás nem éri, és Barud el Mansur a prófétára esküdött, hogy az ilyen szökevényeket a tengerpartra segíti és élve, biztonságban visszahajózza a kontinensre. Eleinte nem nagyon hittek ennek a csábításnak. Később azonban egyre több és több, ügyesen fogalmazott levél érkezett Európából, amelyben a hazatért katona rábeszélte valamelyik barátját, hogy vágjon neki nyugodtan a Tafilaletnek, a caid nagyon rendes ember, és becsületesen állja a szavát. Mire a hadvezetőség fokozottabb cenzúra alá vette a leveleket, már elterjedt a hír a légióban. Annyi bizonyossá vált a francia vezérkar előtt, hogy a caid veszélyesebb ember, mint a legvérengzőbb sejk. Minden eszközt megragad, hogy az offenzíva kezdete előtt a gyarmati hadsereget demoralizálja.

Tirone éppen egy ilyen levelet olvasott. Közönyös dolgok voltak benne, igazán a legfigyelmesebb szemlélő sem találhatott a sorok között utalást a szökésre, de Tirone megismerte annak a német fiúnak a keze írását, aki két éven át mellette menetelt és néhány hét előtt nekivágott a Tafilaletnek. A vén afrikai bakának keserű íz gyúlt össze a szájában. Úgy érezte, hogy elég volt már ebből a katonaéletből. Hazavágyott Pármába. Elgondolkozva nézte az ivó piszkos falát. A gyékényből, amelyen guggolt, férgek másztak elő.

A fiatal Berg ült melléje. Sárgás színű arca nagyon lefogyott, a pillái halálos bágyadtsággal hunyódtak, és percenként egy sípoló, hörgő lihegéssel rántotta magába a levegőt. Tirone ránézett, azután zsebre dugta a levelet, és tömkölte a pipáját.

- Beteg vagy?

- A fejem nagyon nyilall - mondta Berg.

- Nem bírod soká ezt a klímát.

- Én is azt hiszem.

- Később azután nem fog fájni a fejed, csak tompa leszel és kábult. Ilyenkor jön a cafard.

- Az mi?

- Afrikai téboly. A meleg, az egyhangúság, az örökös sárga és fehér színek tompa hülyeséget okoznak. Az ember néhány hétig gondolat és szó nélkül jár. Iszik, de nem rúg be. Néha halkán dúdol magában, vagy hirtelen mosolyogni kezd. Azután elhatározza, hogy ír a köztársasági elnöknek, vagy rájön arra, hogy neki a felkelők élére kellene állnia. Végül azon veszi észre magát, hogy nem bírja ki az őrmester szemöldökét, amint folyton rángatózik, és hogy ez megszűnjön, nagyot csap a puskatussal az egyik szemöldökre...

- Tényleg kibírhatatlan... folyton rángatózik a szemöldöke...

- A cafard nagy veszély. A legtöbb légionista átment már rajta. Az a kutyaság, hogy ha valaki gyilkol, akkor a cafard enyhítő körülmény, de azért felkötik a gyilkost. Nem volna kedved eljönni innen?

- Eljönni?... Hová?...

- A Tafilaletbe. Közel vagyunk hozzá.

Már a negyedik pohár rumot itta. Berg is ivott egy keveset. A hőség még jobban kínozza, de felélénkült kissé az alkoholtól. Végighallgatta Tirone-t.

- Nem tudom - mondta Berg. - Holnapig gondolkozom.

Az óra zörrent egyet és elnémult. Negyed hat volt. A legyek ellepték a rumos pohár szélét. Mellettük pergett a kocka.

Megkereste Laverborgot, aki az ágyán feküdt és a szürke mappát tanulmányozta. Elmondta neki amit Tirone mesélt. A báró nem helyezte a tervet.

- Veszélyes dolog ilyen meséknek felülni. Még ha valószínűen is hangzanak. Azután a katona, ha egyszer katona lett, maradjon hű a zászlóhoz. Ne gondoljon az egészszre inkább próbálja megszokni ezt az életet. Ha annyian kibírták, maga sem fog belehalni. Ha maga átviszi hozzájuk a puskáját, az hazaárulás! Azután mint szökött légionistának állandó rettegésben kellene élnie francia földön. Szorítsa össze a fogát, és ha már itt van, szolgálja le az öt évet.

- Meggyőzött. Nem gondolok többé a szökésre... De ez a nyilallás, ez a tompaság az agyamban...

- Nemsokára megkezdődik az offenzíva. A háború majd kirázza ebből a tespedtségből, akár akarja, akár nem.

- Igaza van, Laverborg. Köszönöm.

II.

...Laverborg fent állt az erőd bástyáján. Őrségen volt. Hammada kopár szikláit félelmetesen világította meg a hold. Süvített a harmattan, a sivatag keze, amely egyik tengertől a másikig röpíti magával a Bled pofát. A bennszülöttek azt mondják, hogy ilyenkor a gonosz Ghut járja a pusztákat. És valóban, kelet felől, a végtelen Szaharából újra meg újra előrohan sivítva a Ghut, és kavargó, ezüst fátylaival percekre elfedi a holdat. Laverborg a puskájára dőlve nézi az óriási sziklát, a végtelen sivatag és a dermedt égbolt rideg panorámáját.

Távol furesza villanások cikáznak. Az innen-onnan felfénylő „sivatagi táviró” gyűjtőlencségi. Toulet unalmában a morzejelekkel szórakozik. Megtudja, hogy a kettős szahariánok elfoglalták állásaikat a tigmarti chottoknál... A főhadiszállásnak jelentik...

Laverborg úgy megmarkolta a szuronyát, hogy szinte eltörtek az ujjai. A szeme rémülten fúródik az éjszakába, a fények felé. A főhadiszállásnak jelentik... Üldözés reménytelen... Claire Du Garde és Emmy Desposlin a Tafilalet casbájában foglyok... Üldözést beszüntettük... üldözést beszüntettük... üldözést beszüntettük...

A fényjelek elmúltak.

Laverborg úgy érezte, hogy azonnal le kell rohannia a sánctól. Claire halálos veszélyben van, és ő itt áll a vártán. Nem mozdult. Ebben a pillanatban semmit sem tehet. De hogyan rabolhatták el Claire-t? Miért rabolták el, és hogy került a Tafilaletbe? Gyötrelmes életének leggyötrelmesebb éjszakája volt. Hát még itt is üldözik a halálos kínszenvedések? Nem elég a forróság, a megaláztatás, a gyalázat, amelyben tengődik?

Félelmes zúgásával, a porfátyolaiba burkoltan a sátáni Ghut rohant a sivatagból a Hammada félelmes, kopár szirtjei közé, és verdeste, szaggatta őket homokszemeivel. Pillanatnyilag vereséget szenved, de kitartó dühe ezer vagy tízezer év alatt mégiscsak földig csiszolja és betemeti finom leplével ezeket az irtózatot bazaltkolosszusokat... Ezt tudja jól, és mintha nevetne, olyan szaggatott sívításokkal, bűgásokkal rohan újra meg újra neki láthatatlan harmattan paripáján, tölcsérbe forgó portestével a rettenetes Ghut, a sivatag démona ezeknek a gőgös szikláknak.

...Másnap, kivonulás után, midőn egy érkező hegyi ütég pokoli lármája, csörömpölése töltötte be a forráságot, Laverborg beesett szemekkel, elszánt arccal ment oda Berghez.

- Akar elszökni velem együtt?

- Nem gyávaság?

- De gyávaság. Akar?

- Katona vagyok.

- Én is. Jön velem?

Megkeresték Tirone-t. Nem kellett körülményes tervet kidolgozni. A Tafilalet közel volt. Lent, a völgyben a Tadla-vidék választotta el őket. A legendás Ued folyó túlsó partjáról ide látszott az oázis széle. Csak a völgyig merészkedhetnek utánuk az üldözők. A völgyben már a Tafilalet lőtávolába érnek. Ha délután ügyesen és gyorsan leereszkednek az Ued folyóig, este az oázisban lehetnek. Tirone csak négy óra után volt hajlandó indulni. Akkor osztják ki a napi adagokat, és kijelentette Laverborgnak, hogy nem hajlandó a dohányt és a rumot itthagyni nekik. Az öreg különben is hallatlanul nyugodt természetű volt. A Sidi-bel Abbasben kapcává vágott néhai alsószoknyát nyugodtan tekergette fel a lábára. Miután poggyászt nem vihettek magukkal, úgy vélte, hogy a fenét hagyja itt ezt a finom kapcát a gyarmati hadseregnek. Nem azért dolgozott rajta annyit... Délután kockázott, azután verekedett és öt órakor holtrészezen, de pontosan ott volt a tamariszkuszfánál, ahol találkat adtak. Csak a puskájukat vitték magukkal, a kulacsukban vizet és ami a zsebükben elfért. Laverborg összehajtogatta a szürke mappát és a zubbonya alá tette. - Itt mindenkinek van valami bogara, - morogta erre Tirone, mivel egy vastag mappával bélelt kabát igazán nem a legalkalmasabb védekezés meleg ellen. Megkerülték a dombot, és a nyugati lejtőn indultak lefelé.

Mire bealkonyodott, elérték a völgyet. Most már vigyázniuk kellett, mert a Tafilalet lőtávolába kerültek. Odaát azonban, az Ued túlsó, bozótos partján minden csendes volt. Mielőtt a lejtő végére értek volna, tágas sziklaüreget találtak. Bemásztak. Megszenesedett nyomokból következtetve itt már tanyáztak emberek. Talán hegyi berberék szoktak megszállni éjszakára, ha visszatérnek a völgyből. Gyors haditanácsot tartottak.

- Előbb meg kell tudnunk, hogy bízhatunk-e a caidban - mondta Laverborg. - Én átmegyek, és ha minden úgy van, ahogy Bacud el Mansur a kiáltványaiban ígéri, akkor visszatérek ide magukért. Negyvennyolc óráig elegendő táplálék és víz van nálatok. Ha ez alatt az idő alatt nem térek vissza, akkor baj van. Megöltek, vagy úgy bántak velem, hogy nem szabad odamenniük utánam.

- És akkor?

- Akkor visszamennem Bu Malembe. Negyvennyolc órán belül nem tekintik szökésnek az elmaradást. Kapnak néhány hét travaux-t. Ez még nem a legrosszabb. Azt mondhatják, berűgtak és elaludtak az erdőben.

- A terv jó - mondta a fiatal Berg -, de nekem nem tetszik, hogy mi veszni hagyjuk magát, ha baj van.

- Ez az, ami nekem sem tetszik - mondta Tirone.

- Ha negyvennyolc óráig nem jövök vissza, akkor valószínűleg megöltek, és az sem segít már rajtam, ha magukat is megölik.

- Akkor menjünk együtt - mondta Tirone. - Végre is barátok vagyunk. Vagy húzzunk sorsot, hogy ki menjen egyedül.

- Úgy van! Miért pont maga menjen? - szölt Berg.

- Mert nekem magánügyem is van ott. A caid fogva tartja a menyasszonyomat. És most elég volt a beszédből. Ne mozduljanak ki a barlangból, mert ide már esetleg lemerészkednek az üldözők. Akárhogy fáznak éjjel, ne gyújtsanak tüzet, mert holdfényben messzire ellátszik a füst. Negyvennyolc órát várjanak, egy percet sem tovább.

Választ sem várt, kiugrott a barlangból, és szorosán a sziklafalhoz simulva megindult az Ued felé. Ezen a helyen nem kísérelhette meg az átúszást, mert innen vagy onnan lelövik az örök. Egypár száz méterrel feljebb észak felé, kanyarodott a folyó. Itt nyugodtan megkockáztathatta az átkelést. Közben este lett. A part hajlásánál egy duárt vett észre. A barna sátor alatt öregember üldögélt, körötte néhány gyerek, és a sátor háttérében vén, ráncos asszony kukoricát tört lisztté egy famozsárban. Magányos halászcsalád volt. A légionistától nagyon megijedtek, de Laverborg megnyugtatta őket. A halász egy marék dohányért kölcsönadta a repedező ladikját. Csak menjen vele a rumi, és hagyja ott, ahol kiszáll belőle. Ha neki kell, ő majd átúszik érte.

Laverborg beült a ladikba és egyenletesen, de gyorsan evezni kezdett. A csónak orra nemsokára az Ued déli partjának ütődött. Kiszállt.

A Tafilalet földjére lépett.

Lorenz

I.

Nyugodtan ment abba az irányba, amerről a csúcsra épített casba látszott lépcsőzetesen egymásra következő házsorával. Nemsokára egy széles, kitaposott útra ért. Dús, nagy levelű pálmák között lépdelt. A vad thimián friss, jó szaga üdítette fel. Most már értette, hogy miért ragaszkodnak az itt lakók ehhez a földhöz. Csodálatos, nagy trópusi virágok, kaktuszok, mimózasövények tűntek elő mindenfelől. A levegő tiszta volt és pormentes. Hatalmas, színes kelyhek himbálóztak a pálmák köré fonódó légyököreken. Olajfák bőrszerű levelei nedvesen, acélos fénnel ragyogtak a holdfényben, és szemben az Ari-Aiaschi hófödte csúcsa!

Egyszerre, mintha a mozdulatlan fák elevenednének meg, nyolc-tíz ember bukkant fel a sötétből. Elszánt, barna arcok és csillogó fegyvercsövek meredtek Laverborgra. Megállt, és feltartotta a két karját. Most dől el, gondolta nyugodtan. Ha azonnal nem végeznek vele, akkor lehet valami ebben a caid-dologban, és akkor beszállítják őt a casbába, ahol megtudhat valamit Claire-ről. A mozdulatlan alakok közül, a háttérből előrelépett egy kemény tekintetű férfi, akinél nem volt puska, csak handzsárt hordott az övébe szúrva, és a kard mellé revolvertáska volt erősítve:

- Ki vagy, kutya?!

- A caidhoz jöttem, aki üzent értem.

- Mit üzent a próféta fia, te disznóevő rumi!

- Azt üzente Allah nevében, hogy ha hozok neki egy puskát, akkor visszaszöktet engem Európába.

Az ember intett. Laverborgtól elvették a puskáját, előrelódították és megindultak vele. Több szó nem esett.

...A caid két hónapi távollét után visszatért az oázisba. Ezen a napon lisztet és datolyát osztottak ki a szegények között, az oázis minden falujában birkákat sütöttek, az emberek reggeltől estig a casba körül csoportosultak, és ha egy pillanatra feltűnt a sejk, akkor nagy ujjongásba törtek ki. Örömtüzeket gyújtottak és hálaimeket mondtak.

Este caid vacsorát adott a vezéreinek. Mindenki eléje járulhatott a panaszával, és Barud el Mansur kegyesen fogadott alattvalói közül bárkit a tanácsteremben, a casba harmadik szintjén. A szent Hamirt ezen az estén felvezették a tanácsterembe, mert Barud el Mansur, aki tisztelte a szenteket, azt akarta, hogy Hamir is a közelében legyen. A világtalan szent ott ült a pompás, trónteremnek is beillő helyiségben, a legdrágább szőnyegen, és világtalan tekintete a semmibe nézett. Mansur egy emelvényen foglalt helyet az elefántcsont karosszékben, amelyben elődei és rajta kívül senki sem ülhetett. Körülötte álltak a törzsfőnökök, jobbján Muhat, az oázis katonai parancsnoka. Muhat mellett a legfőbb pap, zöld turbánban. Egy rongyos suhanc állt előtte mélyen meghajolva, mellén összefont kezekkel.

- Nos, Nalam? - szólott hozzá csengő hangon a caid. - Meghagytam neked és a Tigri valamennyi pásztorának, hogy mire a hold a legnagyobb lesz, jöjjetek le nyájaitokkal, sátraitokkal, asszonyaitokkal és minden holmitokkal együtt a Tafílaletbe.

Mélyen meghajolt, megérintette a szívét és homlokát. Nem nézett a caid arcába, úgy beszélt.

- A hold most a legnagyobb, felséges uram, a próféta helytartója. És a pásztorok valamennyien itt vannak, kivéve két sleh törzset. Ezek között a Ghul pusztít, uram, a gyomrukban. Muhat emír eltiltotta őket tőlünk.

Barud el Mansur ebből megértette, hogy vérhasjárvány van a hegyek között. Kegyesen intett a pásztor felé.

- Az én palotámban fogsz lakni, Nalan, és kapsz tőlem egy szép ruhát.

- A kutyád vagyok, caid - mondta, és hátralépett. A nagy úr hirtelen a vak Hamir felé fordult.

- Látlak, Hamir. Azért hozattalak ide, hogy jósolj ma nekem. Mire a Ghut szava elővarázsolja holt medrűkből a sebes sodrú wadikat, megindulnak ellenünk a rumik. Nagyon közel van a harc órája. Láttál-e álmot szent Hamir?

A szent felemelkedett. Kinyújtotta kezét a caid irányában, és merev tekintete Barud el Mandur arca mellé nézett...

- Látlak, caid!... Látlak kivont karddal a sereged előtt, és a hitetlen frenki varangyok elpusztulnak a haragodtól...

- Úgy legyen, Hamir. Pedig ezek a frenkik ügyes emberek. Kémjeik az ágyam fejéig érnek. Kilesik a terveimet.

- De te mindent tudsz, uram... A próféta világosságot adott a te agyadnak, hogy mindenkit lássál!

- Igazad van! Téged is látlak! Látlak szakáll nélkül, fényes egyenruhában. Rumi tiszték között. És látlak itt ülni pizsokban, férgesen, forró napon és zuhogó esőben, fedetlen fővel. Csodálom magát, Lorenz. Sohasem hittem volna, hogy francia tiszt erre képes.

- Hallom, uram, a szavadat, ám mégis süket vagyok. Látlak lépni a rumi kutyák testén... látlak, caid...

A pizsokkal és sebekkel fedett csontvázszerű alak hirtelen ordítással sebesen forogni kezdett, habzott a szája, kidülledt szeme fehére, és rikoltva hörgött.

- Hagyja abba, Lorenz, mert megüti a guta - mondta a caid nyugodtan. - Csodálom magát ezért a teljesítményért. Én nem bírnám ki ezt így élni. - A vázszerű alak a földre zuhant, rángatózva és hörögve, de a caid nyugodtan folytatta a megkezdett mondatokat. - Mondom, hogy ne fáradjon. Két sürgöny kivételével valamennyi jelentése nálam van. Igazán keresztülhúzta volna a terveimet, ha nem fogom el őket sorban. Nem zavartam a munkájában, mert ha felköttem, új embert küldenek maga helyett. Szerencsére az én hírszolgálatom a világon a legtökéletesebb.

Hamir meredten nézett a hang irányába, de a szeme még most is caid arca mellé irányult...

- Látom a rumikat... a hammadai sziklákon keresztül özönlének... A próféta fiai eltiporják őket...

- Látom, hogy tévedtem, Hamir. Te csakugyan vak vagy. Úgy legyen. Mi baja lehet egy vak embernek, ha elveszik a szeme világát? Ki fogom szűrni a szemedet, Hamir - mondta nyájasan a caid. Azután franciául szólalt meg. - Nem akarok túl kegyetlen lenni, Lorenz, mert csodálom magát. Ezért adok még három órát. - Kihúzta az óráját. - Most nyolc óra van. Pontban tizenegy órakor szúrjátok ki a szemét, vasaljátok meg, és lakjon haláláig ott, ahol a sivatagban megvakult glauák tengődnek. Vigyétek.

A mocsokkal belepett, sovány alak kihúzta magát, múmiaszerű vonásai megelevenedtek, de csak annyira, hogy ez az arc egyszerre nyugodt és értelmes lett. Mosolyogva nézett a caidra.

- Lógni fogsz, caid. Vive la France!

Elhurcolták.

- A legveszélyesebb francia kutya! - mondta Muhat.

- Igazi hős. Dicső élete volt, és haláláról is sokat fognak beszélni. Erről gondoskodom.

Egy tiszt lépett be. Földig hajolt.

- Szólj, Ibn Zarn.

- Rumi katona érkezett, caid. Puskát hozott.

- Intézd el, Muhat. - Azután a tiszthez fordult. - Bocsásd be.

Muhat az ajtó felé közeledett, és így, mikor Leverborg megkötözve belépett, először őt pillantotta meg.

- Laverborg vagyok. A légióból szöktem. A caid hívására jöttem ide.

- Azt nagyon okosan tette - mondta a caid. - Lépjen közelebb, Toulet.

A légionista döbbsen állt meg, és kimeredt szemmel suttozta:

- Ranat doktor...

II.

Claire türelmetlenül járkált fel és alá a szobájában. A caid bejelentette, hogy meg fogja látogatni. Már több mint egy napja volt fogoly. Vajon milyen intézkedéseket tettek miatta? A Tafilaletbe csak egy egész hadsereg hatolhat be. Valószínűleg azt hiszik, hogy már nem is él. Nem fognak belenyugodni az elrablásába... Ebben a pillanatban egy kő repült be az ablakon. Parittyával lőhették ki valahonnan. A hófehér kő a falnak pattant, és onnan a földre esett. Papír volt rácsavarva. Üzenet! Gyorsan lecsavarta a papírt. A belső oldalán ez állt:

„Éjjél után valaki ki fogja nyitni az ajtaját. Fátyolozza le az arcát, mint az itteni nők. Próbáljon kijutni a casbából. Menjen az Ued partjáiig. A parton van egy magányos kunyhó. A kunyhótól balra menjen vagy száz lépést, felnyergelt tevét fog találni. Ha állandóan az Ued folyása ellen gyorsan halad, reggelre francia területen van. Lehet, hogy én is ott leszek a tevénél. Sajnos az is lehet, hogy nem.

L.Z.”

Azonnal megértette a levél eredetét. Bizonyára tartózkodik az oázison egy francia kém. Valószínűleg a titkosszolgálat embere küldte ezt a levelet. Ez volt minden, amit megtehetett érte. Elrejtett valahol egy felnyergelt tevét, hogy ha ki tud jutni innen, akkor megmenekülhessen. Sok remény nincs erre. De talán. A követ kidobta az ablakon, és a levelet elrejtette. Lassan este tett. Fantasztikus terveket szőtt, hogy mi módon juthatna ki a casbából. Végül belátta, hogy gyenge. Nem, nem tud kijutni innen.

Kopogtak az ajtón. A caid lépett be. Kedves, udvarias mosolyával Ranat doktor állt a leány előtt.

Éppen úgy megdöbbsent, mint Toulet.

- Jó napot, Claire. Meg van lepve, mi?

- Ön... ön... de hiszen...

- Én vagyok. Barud el Mansur, a caid. A jobb párizsi körökben Ranat doktor néven ismernek. De ezt nem kell tudni rabszolgáimnak. Önök legszívesebben úgy képzelik el az arab királyfiakat, hogy birkákat őriznek és piszkos kunyhókban laknak. Ezért érik önöket a gyarmatokon oly gyakran meglepetések. Ha viszont előkelő ifjakat látnak a párizsi parketten, akkor azt hiszik, ezek a művelt fiatalemberek elcserélik őseik földjét a jó szabású szmokingért. Tévednek. Na, de hagyjuk ezt.

A leány kissé magához tért az első meglepetésből.

- Maga... maga Barud el Mansur?

- Igen.

- Maga hurcoltatott el engem?

- Kénytelen voltam vele, miután egy szíves meghívást nem fogadott el.

- És meddig akar itt fogva tartani?

- Erre nem tudok pontos választ adni. Sok minden függ attól, hogy maga milyen álláspontra helyezkedik, Claire.

- De miért fogatott el tulajdonképpen?

- Mert nagyon okos és ügyes leány. Mert a fivére aláírását hamisítva megszerezte a Toulet-ügy iratait. Mert újra felpiszkálta az ügyet La Motte táborszernagynál, reánk uszította ezt a Lauyanelt, azután mikor végre a vezérkar kezébe került a Toulet-ügy hírhedtté vált szürke mappája, maga éjjel Du Garde hálósobájából ellopta a páncélszekrény kulcsát, újra megszerezte Toulet számára a mappát, és a kulcsot megint visszatette a fivére éjjeliszekrényére. Ügyes munka volt. Gratulálok.

- De hát mi köze magának a Toulet-ügyhöz?

- Nagyon sok. Most már megmondhatom. Úgysem árthat többé nekem. Nem érintkezhet Toulet-vel sem ezután.

A leány elsápadt, és megremegett a szája.

- De... de hiszen tudja jól... Toulet meghalt...

- Még nem. De talán rövidesen. Ne komédiázzon, Claire. Tudom, hogy maga egy pillanatig sem veszítette el a kapcsolatot Toulet-vel, miután a kapitány olyan ügyesen elterjesztette a halálhírét. Másodszor is neki szerezte vissza a szürke mappát.

- Hát igen! Én szereztem vissza! És Toulet él! Velem tehet, amit akar, de a mappa nemsokára ott fog feküdni Párizsban, a haditörvényszék asztalán! - kiáltotta magánkívvül.

- Ezt gondolja? - kérdezte hanyagul a caid, és előhúzta belső zsebéből a szürke mappát. Claire egy székre roskadt. Nem tudott szólni.

- Ön elfelejti, hogy olyan játékba bonyolódott maga és a vőlegénye, amit én már tizenöt éve készítek elő. Egyetlen láncszemnek sem szabad meglazulni, különben elveszítek mindent. És ez a minden az uralmam kiterjesztése és megszilárdítása. Már készen áll az egész épület. Minden veszélyes ember a kezemben van. És amikor kezdődik a harc, én már meg is nyertem a háborút. Maga és Toulet ártatlan áldozatok lesznek, de két ember sorsa nem befolyásolhatja ügyemet.

- Toulet él! Nem kell neki ez a mappa, minden szó a szívébe és az agyába van vésve. Ő majd nélkülem is tudja, hogy mit kell tennie.

- Igazán azt hiszi? - tapsolt egyet, és két felfegyverzett alak Toulet-t hozta a szobába. Claire felsikoltott, odarohant, és átölelték egymást. De a caid intett, és Toulet-t elhurcolták. Azután nyugodtan leült a kétségbeesett leánnyal szemben, és cigarettára gyújtott.

- Figyeljen rám, Claire! Ebben a pillanatban az összes ütőlap az én kezemben van. Mindenki azt hiszi, hogy a saját céljait szolgálja, és tulajdonképpen az én érdekeimet támogatják, anélkül, hogy erről tudnának. Csak most, az utolsó pillanatban jelentem meg én is a színen. Eddig a bábuim dolgoztak helyettem.

- Maga... maga Gordon!

- Maga igazán leleményes - válaszolta nevetve a caid. - Talán csak egy ügyesebb embert ismertem. Azt a szegény Lorenzet. Bámultam őt. Hónapokon át itt ült a sárban, a mocsokban, és csodálatos ügyességgel nyomozott ki mindent. Nem is értem, hogy jutott hozzá a legtitkosabb feljegyzésekhez, a legrejtettebb adatokhoz, de mondhatom, hogy ez az ember éppúgy tud mindent, mint én magam. Amilyen ügyesen én Párizsban européernek mutattam magam, olyan ügyesen játszotta ő itt az örült, arab szentet. Azonban bevallom, az ő szerepe nehezebb volt. De Gordont a hadügyben nem lehet félrevezetni. Mikor a második jelentését küldte, már felfedeztük. A többi jelentését már nekem küldte. Szegény feje azt hitte, hogy értesítései az illetékesekhez jutnak. Ha ez megtörtént volna, akkor vége a Tafilaletnek, végem lett volna nekem és tízévi kitartó, fáradtságos munkámnak. Mert ez a Lorenz mindent tudott.

Lorenz L. Z... Tőle jött a levél, villant át a leány agyán.

- Mi történt vele?... - kérdezte Claire.

- Félórája sincs, hogy elfogattam. És most beszéljünk magáról, Claire. A sorsa tőlem függ. A kezemben van.

- Mit akar tenni Toulet-vel?

- Toulet? Hogy vele mit akarok tenni, ez is teljesen magától függ.

- Nem értem... hogy érti ezt?

A caid elgondolkozva dobolt az asztalon ujjaival...

- Ha kikapcsolom a küldetésemet, a nagy célt, amiért esztendők óta éjjel-nappal munkában vagyok, ha a győzelemre gondolok, ami napokon belül kétségtelenül bekövetkezik, még hátravan egy megoldatlan kérdés. Itt lehet magának szerepe, Claire.

- Még mindig nem értem.

- Szeretem magát...

- Nem érdekel!

Barud el Mansur, mintha nem is hallotta volna a közbeszólást, elgondolkozva nézett maga elé, azután folytatta azon a lágy, kellemes hangján, amelynek a legrendkívülibb esemény sem adott semmiféle modulációt.

- Az embereim tudják, hogy nem ismerem az irgalmat. Talán a maga kedvéért kivételt tennék, és áthajóznám ezt a szerencsétlen Toulet-t Dél Amerikába. Évek óta egyetlen érzelmem a maga iránti szerelmem. Ennek is be kell teljesülnie, mint minden célomnak, amit valaha magam elé tűztem. Gondolkozzék ezen. Egy kis engedékenységgel sok rossztól kíméli meg magát és másokat is, akiket szeret. Holnap újra eljövök.

Feleletet sem várva kilépett az ajtón. Claire több mint egy percig mozdulatlanul állt. Huszonnégy óra alatt annyi minden történt vele, olyan megdöbbentő és meglepő események, hogy úgy érezte, bele kell örülnie. Azután megpróbálta elrendezni a gondolatait. Hogy került ide Toulet? Bizonyára valamiféle rádiókörözést adtak le az eltűnése után, és Toulet meggondolatlanul belopózott az oázisba... És Ranat doktor, a kifogástalan, társaságbeli úriember, asszisztens a Pasteurben hogy került ide? Hogy lehet ő a titokzatos caid? Természetesen azért járt mindig vezérkari tisztek társaságába, azért járt diplomaták közé, mert kémkedett. És Emmy Desposlin?...

Összezavarodott előtte minden. Menekülni kellene! A levelet biztos ez a Lorenz írta, akit elfogtak. Tehát nem jöhet ide az ajtót kinyitni! Viszont ha ki tudna jutni, a felnyergelt tevé valószínűleg ott lesz akkor is, ha a kémeket letartóztatták, persze! Erről talán nem tudnak. De hogy juthat ki innen?...

III.

A caid lejjebb ment a casbák során, és a létrák mellett álló örök mindenütt a porba vágódtak előtte. Mire visszaért a tanácsterembe, az emberei már nem voltak ott, csak Emmy Desposlin ült egy kis asztalnál, kifogástalan lovaglórúhában és cigarettázott. Mikor meglátta a caidot, idegesen felugrott:

- Azonnal mondja meg, hol találom Olivert!

A caid egy pillanatra elgondolkodott, mint aki nem is tudja mindjárt, hogy miről van szó, azután szelíden mondta:

- Nem akar egy kávét?

- Két napja keresem Olivert. Azonnal mondja meg, hol van?

- Kedves Emmy - felelte nagyon udvariasan. - Oliver a vendégem volt, és én nem szoktam a vendégeimet őrizni. Kereste már mindenütt?

- Nem megyek lépre a maga komédiájának. Valószínűleg nagyon jól tudja, hol van Oliver!

- Elsősorban, kedves Emmy, önnek tudomásul kell vennie, hogy ebben az országban én uralkodó vagyok. A legkevesebb, amit elvárhatok a vendégeimtől, hogy udvariasak legyenek. Ami Olivert illeti, legutóbb nézeteltérésünk volt, ő valószínűleg indokolatlanul megijedt tőlem és elszökött. Azt hittem, azóta már visszatért.

- Miféle nézeteltérésük volt?

- Nos... egy izé... egy kozmetikai műtétnak akartam alávetni..

Emmy döbbenet hátralépett.

- Értem... És ő megszökött!

- Úgy van. Lásd be, hogy nem ez lett volna a leggonoszabb dolog azok között, amikre az események bennünket kényszerítettek.

- De ennek semmi köze az üggyhez. És maga biztosan tudja, hogy hol van! A maga kémei mindent tudnak! Azonnal mondja meg!

A caid mindkét kezén a körmeit vizsgálta. Azután mélységes unalommal nézett Emmyre.

- Nem tudom, kérem. Elszökött, és nyoma veszett.

- Vigyázzon, Ranat doktor! Ismerhet engem! Ha én odamegyek Du Garde-hoz és megmondom...

- Maga nagyon is rá van szorulva a vendégszeretetemre, kedves Emmy. Közölnöm kell önnek, mert valószínűleg még nem tudja: egész Franciaország és Afrika területén kövözik Desposlin ügyvéd meggyilkolásáért. Nagyon veszélyes dolog lenne tehát eltávoznia innen. Ha kilép a Tafilaletből, meg sem áll a guillotine-ig. Ezt elhiheti nekem.

Emmy lélektelenül roskadt egy karosszékbe.

- Tudom, hogy maga nem tehetett mást - folytatta Barud el Mansur. - Csodáltam az ügyességét, a lelkierejét és az eszét. De jegyezze meg kérem, hogy aki részt vesz ebben a játékban, az mind az én markomban van, és ha nem engedelmeskedik, akkor én összeszorítom a markomat. Így járt Oliver is.

Mindezt ugyanazon a kellemes szelíd hangon mondta el, amellyel eddig beszélt, és a körmeit nézte közben. Azután otthagya a magába roskadt leányt, és kiment. A teraszon Muhat jött szembe vele. Magához intette.

- Ha ez a nő megpróbálja elhagyni az oázist, végezzetek vele.

Amire nem lehetett számítani

I.

A két fegyveres hátracsavart karral vezette Laverborgot. A casba legalsó épületében éltek a caid kegyelméből tengődő vak glauák. Gyulladt, sebes szemekkel vagy üres szemgödrökkel ültek ott mozdulatlanul, összefont lábaik között egy-egy szilke, amelybe az ajándék ételeket öntötték számukra. A vakok sohasem beszéltek sem egymással, sem mással, csak imádkoztak. A hatalmas helyiségben fullasztó szag volt, zümmögő, sűrű légyrajok, és mindenféle piszoktól csúszott a padlót képező döngölt agyag. A terem végében egy ajtó volt, egyszerű, könnyű fából, és aki mögéje került, az mégis jobban le volt zárva, mintha páncélszekrényben ülne. A vak glauák érzékszervei olyan fejlettek voltak, hogy élőlény nem jöhetett ki onnan a tudtuk nélkül. És ha egy hitetlen fogoly egyedül közéjük merészkedett volna, azt bizonyára darabokra tépik. Most már tudták, hogy a szent Hamir is hitetlen. A caid értette a módját, hogy kell a foglyokat őrizni.

Laverborgot az ajtó mögötti pincyszerű üregbe taszították. Itt vaksötét volt. Fent, egész magasan egy szellőztetőnyílás látszott, de csak mint sápadt kis fénykör, amelynek világossága nem oszlatta el az odú sűrű homályát. Mozgást hallott. Tudta jól, hogy rajta kívül még vannak itt emberek. Valaki sóhajtott a közelében.

- Ki az? - kérdezte.

- Egy öregember. Ne jöjjön közel hozzám, mert tele vagyok férgekkel. Ki maga?

- Szökött légionista. Laverborg a nevem.

- Halló, Laverborg! - kiáltott egy vidám, csengő hang -, ezt nevezem kellemes véletlennek! Mit gondol, kihez van szerencséje?

Laverborg az üreg távoli sarka felé nézett, és nem látott semmit. A hang folytatta:

- Jott vagyok! A maga egykori bajtársa.

Most megismerte a gengszter hangját. Ez csakugyan Jott.

- Hogy a csodából kerül ide?

- Az a Colomb-Béchar undok egy fészek. Ott örnek lenni rosszabb, mint máshol elítéltnek. Nem vártam semmit, pedig lett volna okom, hogy várjak. De nekem csak egyetlen vágyam volt: még egyszer hazakerülni Chicagóba és gengszter módjára rabolni a mindennapi kenyeremet. Pfuj, de undok egy hely ez a sivatag! És a maguk légiója, ha tudni akarja, uram, ezerszer rondább, mint a Sing-Sing. Most viszont már azt mondom, hogy bár maradtam volna ott. A caid becsapott az ígéretével. Idáig kutyagoltam Colomb-Bécharból a puskámmal, erre ez az alak belöketett a tömlőcbe. Azt hittem, első osztályú hálófülkében szállítat haza New Yorkba. Maga is bedőlt neki, mi?

- Úgy látszik. Mióta van itt?

- Három napja. És nem fogja elhinni, egyre kellemetlenebbül érzem magam. Fogalmam sincs, mi a szándékuk velem. Az előjelek után ítélve, nem hiszem, hogy valami zsíros állást tartogatnának a számomra.

Az ismeretlen harmadik gyenge hangon közbeszólt:

- Önöket elviszik egy távoli qsurba. Sok ilyen bennszülött falu van a Tafilaletben. Először kényszerítik magukat, hogy levelet írjanak, amit valamelyik ügynökük Európában bedob. Evvel csalják lépre a légionistákat. Akik átjönnek, ha megírták a levelüket, a távoli qsurokban utat építenek, drótsövényeket és gerendákat szállítanak, végül, ha már elgyengültek, egyszerűen lelövik őket. Ez a végső eljárás a szökevényekkel.

- És maga kicsoda? - kérdezte Laverborg az idegent, aki igen jól van értesülve. - Maga nem a légióból szökött?

- Nem. Én Lorenz százados vagyok, a titkosszolgálathoz beosztott kapitány. Ma éjjel kivégeznek.

Laverborg döbbenten egyenesedett fel.

- Lorenz!... Szent isten!... George!

Most a másik mozdult meg és csodálkozva kérdezte:

- Honnan ismeri a keresztnévemet?

- Ó!... - csak annyit mondott, és újra visszazuhant a helyére, azután hitetlenkedve suttogta: - Lorenz...

- Kicsoda maga? - kérdezte Lorenz türelmetlenül.

- Laverborg szökött légionista. - Azután gyorsan hozzátette: - Annak idején St. Denisben szolgáltam, és ön ott főhadnagy volt. Innen emlékszem a nevére.

- De maga akkor nem volt Laverborg. Hogy hívták?

- Delahay. Louis Delahay.

- Igen? Nem emlékszem ilyen nevű emberre. De ha mondja, akkor biztosan így is van. Mondja, uram, szereti maga Franciaországot?

- Bármikor feláldoznám az életemet, ha ezzel hasznára lehetnék Franciaországnak.

- Hm... Nem szeretem ugyan a szökött katonákat, de most meg kell bíznom önben. Engem itt valószínűleg megvakítanak, bizonyára meg is ölnek. - Olyan hangon mondta, mint aki magától értetődő dolgok felett gyorsan átsiklik. - Magukat nem ölik meg, bár nincs sok esélyük arra, hogy megszabaduljanak. De valami csoda révén esetleg lehetséges. Nos, akkor ön megmenthet rengeteg embert egy nagy katasztrófától. Hajoljon közelebb...

Suttogni kezdett. Jött közben, úgy látszik elaludt.

Egyenletesen szuszogott. Valamelyik távoli sarokból sziszegés, majd köpködő visongás hallatszott. Egy patkány lépett rá valami csúszómászóra. Mint nagyon távoli vízmorajlás, a vak glauák szüntelen imakórusa szűrődött le az üregbe. Lorenz már percek óta suttogott... - A hadművelet legfontosabb pontjain ilyen megvesztegetett tisztek állnak... A Tigmart felőli támadás pontján a szpáhik fedezik a jobbszárnyat... Értem... - Ha Colomb-Béchar felől meglepetés jön, és Brone ezredes a Dzsebel-Sagro ütegeinél...

Ebben a pillanatban motorbúgás közeledett. Jött felugrott.

- Repülőgép!

- Úgy látszik - mondta Lorenz - tehetetlen dühében a francia katonaság néhány bombát akar ledobni. Egy kis fogcsikorgatás a százados hűgáért. Nevetséges.

Jóformán be sem fejezte a mondatot, mikor iszonyú dörrenés hallatszott kintről. Nyomban utána láрма és kiabálás. A szellőztetőablakon vörös fény sugárzott be. Erre senki sem számított. A casba körül tökéletes fejetlenség lett úrrá. Az emberek szaladgáltak fedezékeket keresve. A caid nem talált senkit, aki rendet teremtett volna. A gép hirtelen siklórepülésbe kezdett, és alacsonyan elsuhanva végigszórta egy gépfegyverrel az emberektől nyüzsgő teret. Sebesültek hörögtek, asszonyok sikongtak, vaktában lövöldöztek, és mindenki menekült. A repülőgép magasba emelkedett, és a következő bomba a casba első terasza mellett robbant.

- Próbáljunk megszökni! - kiáltotta Laverborg.

- Istenem, ha egy revolverem lenne! Az egészsel elbánnék! - harsogta a gengszter, aki a robbanásra felriadt.

A glauák nyöszörögve rohantak összevissza, pálmák és olajfák égtek, a casba több helyen beomlott.

- Be kellene törni az ajtót - mondta Laverborg -, de nem érem fel.

- Álljon a hátamra! - ajánlkozott Jott. Laverborg felugrott a lehajló amerikai derekára, és amennyire az egyensúlyától tellett, hátradőlt, azután nekivágta magát az ajtónak. Reccsent... Odakint a zűrzavar pokoli káosza fokozódott. A harmadik kísérletre engedett az ajtó. A vakok már csak ketten-hárman voltak kint, összevissza szaladgáltak. Néhány ökölcsapással áttörtek rajtuk. Újabb dördülés, homok, szikladarabok és gránitszilánkok vágódtak szét mindenfelé. A földön elhajigált köpenyek heverték. Gyorsan magára kapott mindegyik egy leplet. - Csak revolverem lenne! - panaszkodott Jott. A falhoz simulva léptek ki a teraszra. Szörnyű kép tárult eléjük. Elszabadult állatok vágattak fel és alá nyerítve, bögve. Jajgatással és puskaropogással volt teli a levegő, minden lángolt. A lábaiknál egy arcra borult fegyveres feküdt, ponyárral az övében. Jott felkapta a tört a halott dereka mellől.

- Most hová?

- Meg kell menteni Claire Du Gardeot! - mondta Laverborg.

- Nagyon helyes - mondta Jott. - Nem tudom, ki a hölgy, de ha már itt van, éppenséggel megmenthetjük. En avante.

Egy pillanatra sem veszítette el a kedélyét. Lorenz elindult, hogy vezesse őket.

- A legfelső casbában van, ahonnan bizonyára mindenki elmenekült - mondta Lorenz.

A téren már csak sebesültek és halottak voltak. Jottnak sikerült egy revolvért is zsákmányolnia. A középső casba kigyulladt és a legtöbb sátor is lángolva égett. Ebben a pillanatban a repülőgép pontosan a csúcs felett dobott le egy bombát. Telitalálat volt. A casba öt legfelső emelete, mint egyetlen tüzes lavina, fülsiketítő dörrenéssel gurult le, törmelékké válva a sziklaoldalon, és a következő percben az alsó két casba, amelyen a görgeteg egyre omolva bár de fennakadt, messze világító lánggal kezdett égni.

Laverborg szívét a jeges iszonyat szorította össze. Vége! Clairenek vége! Lorenz megragadta a csuklóját és a fülébe súgta:

- Ne felejtse el, hogy nekünk még kötelességeink vannak Franciaországgal szemben. Jöjjön!

Megpróbált erőt venni a fájdalomán és odaszólt Jottnak: - Előre! A pálmák között a sűrűbe és onnan a folyóig!

- Maguk menjenek előre, én fedezem a visszavonulást a revolverrel. Elindultak gyorsan a térrel ellenkező irányba. Laverborg remélte, hogy a halász még nem úszott át a csónakért. Ha elérhetnék az Ued túlsó partját, meg lennének mentve. Kértek a folyó felé vezető csapásra.

Futólépés!... Lövések dörrentek... Laverborg egy pillanatra megfordult... Őt fegyveres sietett feléjük kiáltozva.

- Maguk menjenek - mondta nyugodtan Jott, és csak úgy hanyagul a csípője mellől néhány gyors lövést adott le. Az üldözők sietve letérdeltek. Jott egy fa mögé ugrott, és fától fáig, hátrafelé szökellve igyekezett a folyóhoz. Laverborg megkönnyebbülten kiáltott fel. A csónak még ott volt. Beugrottak ketten, és vártak az amerikaiakra. Sietve jött, lihegett.

- Mehetünk!

Még a folyó közepén sem voltak, mikor újabb négy fegyveres jelent meg, és tüzelni kezdtek. Az egyik golyó a lapátot törte el Laverborg kezében. Egyszerre Lorenz előredőlt. Gyorsan a csónak fenekére fektették. Veszélyes lövést kapott a lapockájába. De Jott is keményen tüzelt. Még két evezőcsapás... Kivonszolták az ájult Lorenzet, és futva mentek fel a lejtőn. Mikor lőtávolon kívül voltak, visszanéztek. Az oázis vérpiros fényben úszott, imbolygó láng és füstfelhők között látszott a tér, a kút, a casba megszenesedett csonkjai és a mozdulatlan óriási pálmák. A vezérkari százados hűgának elrablásáért ezt a bombázást rendezték. Igazán semmi értelme nem volt. Néhány vályogból épült casbát, egypár tevét felgyújtottak, egypár embert talán a legártatlanabbakat, megölték. És a pilóta, mint aki jól végezte dolgát, hazarepült. Csak egy kis előjátéka volt ez a küszöbön lévő mérsárlásoknak.

II.

Claire nem aludt el. Az ablaknál ült és gondolkozott. Innen nem lehet kijutni... Az ajtó zárva... A záron túl örök... Azután bűgást hallott, nyomban utána három puska lövést majd villámfény borított el mindent, és egy siketítő dörrenés zendült fel. Eltántorodott az ablaktól, és két tenyerével összeszorította a fejét, mert úgy érezte, hogy a koponyája varratonként hullik szét. Az irtózatosszívaj, nyírítás és bőgés, az újabb robbanás szinte elvette az eszméletét. Nem tudta, honnan jött elő; egyszerre a caid állt mellette és megragadta a csuklóját.

- Jöjjön szorosan mögöttem! - ordította közről a fülébe. - Repülőtámadás! Ha elmozdul előlem, vége van! - Folyosókon át vezette, azután ölbe kapta és létrákon vitte le, közben újabb dörrenések... Minden lángol, félőrült emberek futkároznak, lövöldöznek, üvöltenek. Hatalmas, sötét darabok röpködnek a szeme előtt... Most már a téren vannak. A caid egy pincszerű üreg felé hurcolja, nyilván gránátbiztos fedezék... Hohó! Akkor már nem menekülhet többé!... Egy megvadult teve rohan egyenesen feléjük. Claire megbicsakolja magát, a caid elengedi a csuklóját, különben a teve legázolná őket, s a lány elugrik, és futni kezd valamerre... Ranat hangja kiált utána... Menekülők csoportja magával sodorja... Most még egy kibírhatatlan dörrenés és az egész tömeg egyszerre sikolt föl... Vonszolják... Levegőt! Levegőt!... Arccal a földre hullik és fekvé marad. Azután felemeli a fejét... Valahol egy sűrűben van. Körülötte pálmák, kaktuszok, és a csuklóját egy kövér férfi fogja... Kirántja a kezét és felugrik, azután ámulatlan látja hogy a mellette levőnek nincs feje. Nagy, sötét tócsában fekszik... Iszonyodva rohan a folyó felé. Egy viskót lát. Talán százlépésnyire. Közben hallja, de nem látja a mindent megrendítő telitalálatot, amely a casbára lesújtott... Rohan! Rohan, nem mer hátranézni, mert az imbolygó árnyakban maga előtt látja, hogy minden ég!

...És íme, ezen a csendes, nyugodalmas helyen, jó távol a pokoli casbától, kérődzve, előrenyújtott nyakkal térdel egy felnyergelt, kipányvázott teve.

Lorenznek igaza volt. Mikor Claire hajnalban egy nagy faépület előtt ájultan fordult le a tevéről, már francia területen volt.

Colomb-Béchar

I.

Tirone és Berg még a barlangban voltak, mikor a menekülők megérkeztek, és óvatosan lefektették a súlyosan sebesült Lorenzet.

- Halló, Jott! Ez aztán a meglepetés! És ki ez a sebesült madárijesztő? - üdvözölte őket Tirone vidáman.

- Szép kis bál volt odaát...

A menekültek nem is feleltek, gyorsan hozzáfogtak, hogy bekötözzék Lorenz sebét. A golyó a jobb lapocka alatt rézsút átszaladt és oldalt az egyik borda mellett jött ki. Valószínűleg a tüdőt is érintette. Ahogy lehetett, bekötözték, azután Laverborg rendelkezett.

- Valamennyien jelentkeztek Bu Malemben. Elsősorban megmondjátok, hogy a titkosszolgálat egyik embere itt fekszik sebesülten. A nevét nem tudjátok, érted, Jott? Maguknak - fordult Tironehoz és Berghez - szerencsájuk van, hogy hallgattak rám, és puskával együtt mennek vissza. Így csekély büntetést fognak kapni. Jott meg én a puska elvesztése miatt haditörvényszék elé kerülünk. Most nem megyek magukkal mert dolgom van még.

- Behold! - kiáltott Jott. - Melyik kávéházban várják? Miféle dolga lehet valakinek ebben a pokoli pusztaságban?

A sebesült szólalt meg gyenge hangon:

- Menjen, Laverborg...

A báró kisurrant a balrangból és eltűnt. Tudta, hogy ha siet, délutánra Tigmartba ér. Már világos volt, mire kikecmergett Hammada sziklái közül. Örömmel látta, hogy az utolsó lejtő alján szép széles országút van. Ha eléri a vasútállomást, egy félóra alatt minden sikerül. Azután jelentkezik az első helyőrségnél. Rohant a melegben, bár ájulás környékezte... Távol már feltűnt egy kis épület. Ott van! Minden erejét összeszedve rohant. Egyszerre vészes patkócsattogás hangzott fel mögötte... Őt csendőr jött vágatva, és a káplár messziről ordított:

- Halt! Campezt!

Úgy érezte, hogy az öklével megy nekik! Vége! Ezeknek nem magyarázhat meg semmit! Adná az isten, hogy Lorenz lábra álljon!

A goumière-ek jó magasan összekötötték hátul a kezét, és hosszú pányvára erősítve a kötél végét odahurkolták az egyik nyereghez, azután galoppban megindultak. Így szokták szállítani a szőkevényeket. Ha nem tud futni a ló után az ötvenfokos melegben, akkor halálra vonszolják. A huszonöt frank jutalom ugyanis mindenképpen jár nekik, akár élve, akár halva hozzák a dezertált katonát.

II.

Ha a légionista elrontotta este a gyomrát, és lidércnyomása van akkor Colomb-Bécharról álmodik. Aki ide kerül, az az emberi szenvedések legnagyobb fokán megy keresztül. A büntetőtábor melletti temető, mintha a francia imperialista politikát jelképezné, egyre nagyobb

és nagyobb területet foglal el. A büntetőtábor az oázis qsurjain túl, egypár kilométerrel távolabb, a Szahara síkján épült. Egy pálma, egy kaktusz, egy lomb vagy fa sehol sem látszik. Csak távolról integetnek a dús oázis fái. Néhány félig kiégett alfafűcsomó képezi a vegetációt ezen a helyen, emellett reggeltől estig szabadon perzsel a sivatag napja, szabadon éget a sivatag talajából sokszorosán visszaverődő forróság, és éjjel, ha ráborítja jeges dérpalástját a gonosz Ghut, öt-hét fok hideg is van. Az aránylag kis méretű garnizonépületben az őrszemélyzet lakik. A büntetés alatt állók éjjel-nappal csak sátrakban tanyáznak. Aki már élt sivatagban mint sátorlakó, az tudja, hogy az egymagában véve milyen kínszenvedés. A sátor belsejében napközben ötven- vagy ötvenöt fokos meleg van, hatvanöt és hetvenre is felmegy. Éjjel viszont szabadon jár be a hideg. És a bűnös légionisták ruháit itt elveszik. Helyette piszkos, vérfoltos ócska rabruhát kapnak lenge vászonból, és ehhez nem jár a ceinture, az a flaneldarab, amely az altest köré csavarva megóvjá a vesét, májat, belet a hirtelen éjszakai lehűléstől. Egy rongyos pokrócot kapnak, párna nélkül. Az élelmezés állati. Reggel feketekávé, ebéd leves egy kevés főzelékkel, ugyanez a vacsora. A napi ezer gramm kenyér helyett itt csak háromszázötven jár, ezzel szemben a munka emberfeletti. Kötörés, útépítés, sziklakoloncok szállítása a távoli Atlasz kőbányáiból, és ha evvel kész a század, akkor következik a tábor kitakarítása, mosása, javítása és este kilenckor takarodó. Ébredés reggel ötkor. A legcsekélyebb szórakozottság, hiba vagy vétség esetén csattog a bikacsök, és a legyengült leromlott ember börtönbe kerül. A börtön padlóját cementbe ragasztott éleskavicsdarabok képezik. Takaró természetesen a börtönben nem jár, élelmezés naponta egyszer kenyér és víz. Munkára azért kell menni. Széknek vagy priccnek nyoma sincs. A kavicsokon fekve csak összetöri az embert az éjszakai alvás, a dermesztő hideg. Ha másnap nem tud dolgozni vagy kidől akkor megoldják a büntetést. Van, aki egynapi áristomot kap, és négy hét múlva jön ki a tömlőből egyenesen a temetőbe. Kórházba csak töréssel vagy vérhassal lehet jutni. A beteg, akinek mondjuk influenzája van, vagy gyomorkatarusa, az itt semmi kíméletben nem részesül. Ezen a helyen nem fontos, hogy az emberek egészségesek legyenek, nem fontos, hogy élve maradjanak, itt semmi sem fontos, csak az elrettentő szigor, amitől irtózni kell azoknak, akik még nem kerültek ide. Az erőd parancsnoka egy karvalyorrú, sovány, ősz kapitány, aki talán még sohasem mosolygott, akin nyomban látszik, hogy elkeseredett, gonosz ember. Őt ritkán látni. Napközben meztelenül ül a szobában, gramofonozik, illusztrált lapokat olvas és elszív száz cigarettát. A tulajdonképpeni parancsnok Ponson őrmester. Alacsony, köpcös, rekedt hangú, vastag nyakú katona. Kegyetlen és rideg. Lehet, hogy valamikor elviselhetően rendes ember volt, de tizenkét éves szolgálat után a büntetőtáborban, ha nem örölt meg, akkor meg kellett belülről kérgesednie. Legtöbbször alattomos udvariassággal kezdi a mondanivalóját, amely mondanivaló általánosan bömbölésben végződik, és a lesújtó bikacsökkel teszi a pontot utána. Ezt bizonyos leereszkedő, cinikus humor jellemzi, ha jókedve van. De Afrikában mindenki hisztérikus, és a jókedv nagyon könnyen változik átmenet nélkül dühroammá. Toutrel, a káplár már valóságos hóhér. Sovány, vörös orrú, harcsabajuszú katona. Nyugodtan nézi, ha valaki meghal előtte, és szinte unatkozva képes halálra kínozni embereket. Egész nap iszik. Éjszaka szinte artikulátlanul énekelve ödög a sátrak között, és ha valahol kipúposodik a ponyván egy fekvő emberi test, akkor nagyot rúg bele és röhög. Ez kedvenc tréfái közé tartozik. A büntetés alatt állóknak dohányozni és alkoholt inni tilos. Ez a tény szörnyűségében túltesz mindazon, amit eddig elmondtam. A légionistát vörösbor és dohány nélkül el sem lehet képzelni. A sűrűn előforduló dühöngő örület, ami itt szinte járványos betegség, éppúgy, mint az öngyilkosság, nem független a dohányzás- és az alkoholtilalomtól. Ez a két méreg segíti át a légionistát a legsúlyosabb lelki és testi megpróbáltatásokon. Colomb-Bécharban mindkettő tilos. De nem tilos az öröknek, akik elképzelhetetlenné fokozzák a foglyok kínjait azzal, hogy előttük isznak és dohányoznak. A büntetés ideje alatt a légionista nem tagja a hadseregnek, a kitöltött idő nem számít bele a szolgálatba és zsold sem jár érte.

Laverborg és Jott egy-egy évet kaptak. Tirone és Berg három-három hónapot. Ponson őrmester föl és alá sétált előttük az irodában.

- Hát megszöktetek? Nem csodálom, fiaim. Igazatok volt. Én is szívesen megszöknék. Nahát, ez most kellemetlen lesz. Mert itt meg fogtok dögölni. Hogy közöljem veletek az elveimet: beteg nincs, kérdés nincs és felelet sincs. Kihallgatás nem létezik. Itt csak két dolgot lehet csinálni: tűrni vagy meghalni. Toutrel! Vezesd ezeket az embereket a helyükre.

Így történt a bevonulás. Útközben ismerős arcokat láttak. A kapunál a kövér Korseff állt őrt. Fent a mellvéden az egyik Burger silbakolt. Bizonyára együtt vannak itt mind a hatan. Jott-tal együtt most már heten. Vagy lehet, hogy megint kevesebben?

Mikor beértek a sátoráborba, elborzadva néztek körül. Emberi agy nem képzelheti el ezeket a figurákat. Egy élő csontvázakból álló hadsereg. Beesett arcok, a soványságtól torzult szájak és megnyúlt arcok pálcavékony karok, révedező, fátyolos szemek, imbolygó járás. Emberek, akikről a szenvedés lemarcangolta a húst, akiknek az agyán már ott ül a téboly, szőrös, kiálló pofacsontjaikon a halál, és mintegy uniformizálva, valamennyi ugyanúgy néz ki. Rövid idő múlva ők maguk is így fognak kinézni. Ezt gondolták mind a négyen. A vázak körülöttük beszéltek, némelyik kacagott is, a hangjuk rikácsolt és hemzsegett tőlük az egész térség. Laverborgnak egy halk suttogás érintette a fülét: - Ne féljen, lovaskapitány úr, itt vagyok. - David Moschkowitz állt mögötte szuronyos puskával. De mikor megfordult, ráripakodott a báróra.

- Gyerünk, te koszos! Mars a sátorba! - és jól oldalba lökte a puskatussal. Mikor Laverborg ránézett, újra oldalba lökte. - Mars, te disznó! Nem hallod? - Laverborg úgy csodálkozott, hogy nem is érezte a fájdalmat. De mit jelentett a suttogás? Csak gúny volt? A következő pillanatban David akkorát lökött rajta, hogy berepült a sátorba, és még utánakiabálta:

- Majd megtanítalak szót fogadni, te koszos!

III.

Reggel öt órakor dermedt tagokkal ébredtek. A sátorlapon átütött a dér nedvessége az ébresztő trombitaszó bántóan recsegett. Előszedték a gamelle-t, a tölcser alakú csajkát, és sorba álltak a kondér előtt, amelyben a fekete főtt. A szakács mellett újabb ismerőst fedezett fel Laverborg. Az óriás Ahmed állt ott mozdulatlanul. A fiatal Berg kezéből kihullott a csajka. Toutrel káplár lecsapott rá a bikacsökkel, hogy odaesett a forró tócsába. A többiek közömbösen nézték. Laverborgnak ökölbe szorult a keze. - Pimasz... - morogta Tirone. Berg nagy nehezen feltápáskodott, és újra odatartotta a csajkát.

- Nincs reggeli! - üvöltötte Toutrel - Fölnyalhatod, amit kiöntöttél! Mars hátra, bitang! - A bikacsök újra lecsapott. Reggeli után sorakozás. Tizenkét órrel kivonultak. A nap már erősen tűzött. Négy kilométernyire az oázistól hatalmas kőbuckák álltak. A foglyokat beosztották, mindegyik kapott egy kalapácsot, és a tűző napon elhelyezkedtek lovaglólásban az átmelegedett halmokon. Kezdődött a kötörés... Örjítő egyhangúságban, anélkül, hogy egy szót beszélhetnének, kopácsoltak az egyre emelkedő nap alatt. A verejtékük odacsurgott a kőre, a kezük égett és hólyagos lett. A hátuk szúrt és sajgott... A por beszivárgott a ruhájuk alá. Aki egy pillanatra abbahagyta, arra lesújtott a bikacsök...

Laverborg érzéketlen karral verte a köveket. Futni, rohanni szeretett volna... Talán Lorenz meghalt... talán még mindig beteg. EGYPÁR napon belül minden elveszett. A haditörvényszék, a fogság, az ítélet teljes öt napját vette el. ...Mellette egy csontvázszerű alak kidőlt. Rúgták,

verték. Nem mozdult. Ahogy ott feküdt mozdulatlanul, Laverborg előtt ismerősnek tűnt fel az arca. Ezek a szemek... az orr... A homlok. Igen, igen már látta valahol. Bizonyára, mikor még nem volt ilyen csontvázvá soványodva. Ezt az arcot ismeri... De honnan?

Toutrel érkezett az ájulthoz. A bikacsők lesújtott...

- Nem kelsz fel, kutya? - Újabb csapás. Laverborg elfordította fejét. Émelygett és szédült. - Szóval nem akarsz dolgozni? Akkor gebedj meg itt a napon! Majd a börtönben jobb lesz!...

Honnan ismeri ezt az arcot? És a szem a szem!... Délre járt az idő. Elviselhetetlen volt. Messze, ameddig a szem ellát, sehol egy foknyi árnyék. Hetven fok lehetett a napon. A szája már feldagadt, a szemébe mintha két hegyes tű lenne szúrva, úgy fájt és égett a visszaverődő kemény, izzó sugaraktól. Lehet, hogy emberek így bánjanak embertársaikkal? Valósággal megpirítják itt lassú tűzön a foglyokat. Irtózatosságnal zuhant rá valami, hogy eszméletlenül bukott le a dombról. A bikacsők! Tudta, hogy azonnal fel kell tápáskodnia, mert mennél tovább marad fekve, annál többet kap. Visszamászott a kövekre, de így is kapott még egyet a vállára, hogy úgy érezte eltörik a csontja.

- Canaille! - üvöltötte Toutrel, aki ugyan nem dolgozott, de a nap megvadította. - Ha még egyszer pihenni látlak, szétverem a koponyádat. - Odább ment kissé támolyogva és nagyot húzott a kulacsából. Végre dél lett. Sátor csak egy volt, az örök számára. A foglyok szétdőltek a puszta földre a napon, és mohón ették a levest. Ahogy a nap túlért a delelőn feltűntek itt is, ott is a sivatag speciális árnyai. A homokdombok mellé fekete, mozdulatlan kis völgyeket vetített a nap. Egy óra pihenő után folytatni kellett a kőtörést a megkezdett szakaszon. David Moschkowitz jelent meg pökhendi módon.

- Hé, dögök! Egy erős alak kell a vas alkatrészeket lerakni! - Pillantása Laverborgra esett. - Jöjjön maga! Maga ügyis nagyon jó színben van aránylag. Allons! - Meglökte a puskaaggal és maga előtt terelte. Jó távol, az egyik homokdüne mögött teherautó állt, amin egy kátránykemence hatalmas alkatrészei voltak. David letette a puskáját, és szigorúan rászólt Laverborgra:

- Üljön oda le, kapitány úr! - Azután a markába köpött, és kezdte leemelni a vasdarabokat olyan erővel, ami nem látszott meg vékony testén. Közben mosolyogva hátraszólt. - Muszáj egy kicsit gorombáskodni magával, különben nem lehetnék a segítségére. Ezért ne vegye rossz néven, lovaskapitány úr, ha a nyilvánosság számára olykor megrúgom. Higgye el, nekem jobban fáj.

- Csak hagyjon engem dolgozni, nem engedem, hogy miattam esetleg bajba kerüljön.

- Ojjé! Maga ne féltse az öreg Davidot. Nézze, ott van cigaretta, gyújtson rá, itt a kulacsom, vörösbor van benne. Ha látja, hogy jön valaki, legfeljebb helyet cserélünk. S ne ellenkezzen, mert itt én parancsolok.

Nem bírt ellenkezni. Mindene fájt, és úgy érezte, hogy a feje szinte széthasad. Nagyot húzott a kulacsból, aztán leült a domb árnyékába, és elszívott egy cigarettát. David fűtyörészve dobálta le a vasdarabokat, közben beszélt. - Különben ha érdeklő a lovaskapitány urat, már öten vagyunk a milliomosok közül. A szerencsétlen Burger valahogy nekidőlt a szuronyának, és mausztolt. Nem látta senki, mikor nekidőlt, de mit lehetett volna kideríteni?... A Ringelein pedig, az a cirkuszos, leesett a bástyáról. Éjjel. Most én elhatároztam, hogy a szemébe nézek ennek a tömeggyilkosnak... Huh! De nehéz. Hopp!... Megfigyeltem, hogy a legtöbb áldozat előlről lett legyilkolva. És egyikén sem látszik erőszak. Tehát olyasvalaki ölhetette meg őket akire nem gyanakodtak. És olyan helyen, ahol nem látta senki. Tudja, mit csinállok én most mindennap? Takarodó után kiszököm az erődből és bejárok az oázisba egy nőhöz. Gyönyörű

alkalom ez az ismeretlen tömegyilkosnak. Mindennap figyelem. Biztos hogy legközelebb rám kerül a sor... Ha úgy van, ahogy gondolom akkor nem csinállok sok históriát. Nem jelentem fel a rendőrségen. Úgy élek... Tegye el a többi cigarettát, báró úr, mert errefelé nincs trafik. Majd megfizeti. Én felírom, nagyon precíz vagyok. Most majd mindjárt visszamegyünk így csak kibírja estig, nem? Azt mondom, ne haragudjon, ha néha megrúgom. Tisztára a látszat miatt van.

La cafard

I.

Ari-Aiaschi mellett van a hatalmas kőbánya. Délben a csupasz szikla már olyan tüzes, hogy alig lehet kézzel megfogni. Hatalmas csákányokkal fejtik a követ. Már félig katlanszerűen van kivájva a szikla úgyhogy megáll benne a forróság és a por. A felcsapódó szilánkok apró, fájó sebeket ejtenek kézen és arcon. Megkettőzték az őrséget, mert a cafard tünetei mutatkoznak a táborban. A sivatagi örület hasonlít az ámokfutáshoz. Az egyik fegyenc például elkezd nevetni és énekelni. Azután a csákányával nagyot üt a szomszédja fejére, és elrohan. A cafard, ha kitör, agyvérzéssel végződik. De lappangó stádiumában a hangulata emberről emberre ragad és senki sem tudhatja, hogy a mellette álló fegyenc, legjobb barátja, mikor sújt le rá. Te piszok kutya! - mondja az egyik, és elkapja a káplár kezében a bikacsököt. A következő pillanatban keresztül-löve fekszik, de már egy másik ragadja torkon a káplárt, sípolnak, lövöldözés, a fegyencek tébolyultan ordítanak, a bikacsök és a puskatus csattan, lövések... Azután a moraj elcsendesedik a munka megy tovább, eredmény négy halott, két súlyosan sebesült, és a katonai kamion békésen szundikáló sofőrjét szinte lefejezték egy ásócsapással. Keskeny iparvágányon, olajtankban érkezik a víz. Langyos és benzinszaga van, mert senkinek sem jutott eszébe, hogy a tankot előzőleg kitisztítsák. Jó lesz így is! Néhányan hánynak tőle, azután megszokják. Később már boldogan várják, hogy megérkezzen. A kúttörmeléket teherautókra rakják. A kamionok elviszik, és járatlan ösvényeknél utakat készítenek, hogy átvonulhassanak a nehéz-ütegek. Egy külön csoport pontonokat épít a wadi Saukránál. Megállás nélkül vonulnak a századok, az ütegek, a gépfegyverosztatok. Szenegáli utászkatonák telefon- és távirópóznákat készítenek.

És a kőbánya kazánjában krétaskínű sűrű fellegek között fuldokolva robotol a büntetőszázad.

A déli pihenőnél itt is, ott is suttogó csoportok képződnek. Citrom, a félkegyelmű szabó vigyorogva járkál szuronyos puskájával. Ő senkit sem bánt, ő még a rabokhoz is udvarias, megáll beszélgetni velük, és állandóan hangosan röhög. Néha minden ok nélkül egy lábon ugrál. A fegyencek szeretik. Minden más katonaságnál régen kiszuperálták volna. A légióban senki sem felesleges. Ponson őrmester nagyon kedveli. Az udvari bohóca Citrom. Tirone megkeresi Laverborgot az ebédidő alatt. Hallotta-e, hogy pár napon belül megkezdődik az offenzíva a Tafilalet ellen? Itt lejjebb tőlünk. Tigmartnál lesz a jobbszárny bázisa, a legnagyobb üteg. - Honnan tudják? - kérdezi. Laverborg. - Nem értem - mondja Tirone -, de ezek itt mindent tudnak. Ezzel a hülye Citrommal játszanak össze. Több levelet kaptak Európából, amelyben megszökött légionisták dicsérik a caidot. Ők meg akarják támadni az ütközet napján Tigmartnál az üteget hogy a caid bevonulhasson és jutalmul segít majd rajtuk, hogy hazakerüljenek, vagy letelepedjenek a Tafilaletben. Megígérte nekik egy kém útján. Tigmart erről az oldalról nem számít veszélyre. Könnyen meglepheti párszáz ember.

Laverborg megborzadt. Mindezt ő már tudta Lorenztől. Elmondta Tirone-nak a levelek történetét. Hogy vele is akartak íratni ilyen levelet. Hogy a foglyokat lelövik a Tafilaletben, és más viszi át Európába a leveleket. Persze ezeket nem lehet itt meggyőzni, mert mindnyájan cafardba estek. Feljelenteni sem lehet őket. Nincs bizonyíték, és Ponson fellépése csak siettetné a lázadást. Az örülséget meg kell akadályozni, és meg kell akadályozni azt is, hogy erről a pontról oldalba támadják Tigmartot. A francia gyarmati hadseregnél nem jobb a caid sem. Csak áldozataik pusztulnak. Itt a katonák, ott a caid érdekében fanatizált felkelők. - Mit csináljunk?

- kérdezi Tirone. - Van egy pár megbízható emberem - mondja Laverborg -, David, Bert, Jott, és talán magában is megbízhatom, Tirone. - Azt hiszem megpróbálhatja - felelte az öreg. - Látszólag belemegyünk a tervbe, azután gépfegyverekkel megszálljuk az erőd falát, és sakkban tartjuk őket. Addig talán még néhány józan embert megnyerünk a tervnek. Hogy akarnak a lázadók fegyvert szerezni? - A hülye Citrom - feleli Tirone - velük van, és ha elfoglalják az erődudvart, átadja nekik a raktár kulcsát. - Helyes - mondja Laverborg -, ezt a Citromot magára bízom. - Rendben van, - mondja Tirone -, de itt valami ötmillió fontról is suttognak. Ami a közelben az Ued medrében van elrejtve. - Erről is tudok - bólogatott Laverborg. - Nagyon veszélyes hurkot dobtak a hadsereg nyakába, és ha nem tudunk innen kiszabadulni vagy telefonálni, akkor komoly baj lesz. Csak az a reményem, hogy Lorenz valami módon felépül a sebéből.

Füttyszó hallatszott, és mindenki megragadta a csákányát.

II.

Citrom eltűnt. Mindenfelé keresték, hiába. A táborban nyugtalanság lett úrrá. Az emberek összesúgtak. Hiába csapott folyton közéjük a bikacsök. A kövekkel megrakott teherautók dübörögtek. Tirone Laverborg mellé jutott csákányával, és odasúgta: - Ahmed is velünk van, a kövér Burgert is megnyertem. Jott beszélt Kolseff-fel. Számíthatunk rá. Azt ígértem neki, hogy ha leverjük a lázadást, mi megyünk el a platináért. Csak azért csatlakoztak hozzánk, mert félnek, hogy a platinát a többiek szerzik meg. Ha üt az óra, valamennyien engedelmessé válnak a maga parancsának... Jaj!

A bikacsök háromszor lesújtott rá és egyszer Laverborgra. Toutrel állt mögöttük. Mielőtt újra lesújthatott volna Laverborgra, David ugrott oda, és az ütés őt találta.

- Ezt a gazembert figyelem! - ordította David. - Ez mindig beszélget! De most majd megtanítalak! Az egész teherautót egyedül rakod fel! Előre, mars! És úgy rúgott bele Laverborgba, hogy a lejtő egy részét gurulva tette meg, igaz ugyan hogy a rúgás megmentette a másodszer is lesújtó bikacsöktől. A kőbánya alján egy sziklaalom mögött állt a teherautó. Már megrakva. Erről persze a káplár nem tudhatott.

- Most üljön le, lovaskapitány úr. Húsz perc időnk van. Tessék a kulacs és a cigaretta. Azt hiszem, két nap múlva itt egészen másképp lesz. Az nagyon is jó ötlet a gépfegyverekkel... A régi harmadik század emberei. Kolseff, Ahmed és a többi ör kitűnően verekszenek és valamennyien velünk vannak... A szamarak a platinát féltik... Ja, igaz, nem tűnt fel kapitány úrnak, hogy ez a Citrom nincs sehol?... Utoljára én találkoztam szegénnyel... Este éppen megszöktem, hogy egy kicsit az oázisba menjek, és mondta, hogy ő is velem jön... Azután az öreg Davidnak nyitva volt a szeme... Tudja, hogy ez a csúnyán megboldogult Citrom nem is volt olyan bolond? Egy kicsit direkt elfordultam tőle, és akkor kivette a rohamkését... Éppen itt, a kőbányánál jártunk... Csak meg ne találják... Ott a felső részen értem el. Nem is hinné hogy az a fickó milyen erős volt... Igaz, hogy a sovány Davidból sem látszik ki, hogy négy hadjáratot harcolt végig, de ha nem számítok rá, akkor végez velem. Csak éppen elkaphattam a csuklóját, különben már bennem lett volna a kés. Ötvenkét embert ölt meg ez a fiú. Találtam nála egy leltárt. Nagyon pedáns ember volt, isten nyugtassa. Ez mindent felírt. Kit, hol, mikor és hogyan. Persze elégettem a jegyzeteit... Nagyon érdekes dolog, nem is szabó... Valami Ranat doktorral járt az egyetemre, és orvosnak készült... Ez a Ranat doktor a világon a legnagyobb gazember lehet... Ez meg egy Muhat nevű csinálta az egész balhét a platinával, és Citrom volt a légiónál a kémük. És ő magának akarta az egész platinát, ez a Citrom, igazi nevén doktor Marbourgh. Micsoda színész boldogult meg benne... Ez a Ranat meg valami

király. És ebből a szegény Citromból nagy úr lett volna, ha az arabok bevonulnak Colomb-Bécharba, és a fegyencek nekimennek Figmert-nek. Mert itt is ő kezdte a cafardban szenvedő katonák között a lázadást... Különben az örök között fizetett kémek is vannak. Nagyon ügyesen lett volna megcsinálva. Most már menjünk vissza. A cigarettákat tegye el... Ne féljen, felírom. A Citrom már jó helyen van. Csak ki ne ássák nekem.

III.

Laverborgot üldözte a balszerencse. Minden pillanat kínszenvedés volt a számára. Tudta, hogy valahogy ki kell jutnia. Ezer és ezer honfitársának az élete múlt azon, hogy kijusson. Már úgy volt, hogy David az egyik teherautón elrejt, és egy órával előbb váratlanul megtalálták néhány cigarettát a zsebében, mikor átkutatták a foglyokat. A zuhogó bikacsök nem is fájt. De egy nap! Egy nap áristom! Tizenkét órát elveszít, mikor percek múlhat minden. Az volt a terve, hogy a schott mögött táborozó szahariánokhoz megy. Órák alatt elintézhette mindent.

...Belökték a nedves cellába. Egy ember feküdt ott a kövön. Megismerte. Ez az, aki mellette összeesett, akiről úgy rémlett, hogy már látta valahol. Megfogta a kezét a szerencsétlennek. Tüszelt. Nagy láza lehetett. Érzéketlenül feküdt az éles kavicsra. Félig önkívületben. Szegény... kész volt.

- Ki van itt? - kérdezte elhalóan.

- Laverborg... kíván valamit?

- Itasson... meg.

Miközben az üveget a szájához tartotta, újra jól látta az arcát. Az erődudvar egy lámpája bevilágított a kis ablakon. Hol látta ezt a szemet?... Azután valami dermedtséget érzett. Ez a szem... órá hasonlít! Ezért tűnt ismerősnek. A Toulet-k egyenesvonalú, jellegzetes orra! És a homlok! Az öreg marsallnak volt ilyen homloka! Melléje guggolt.

- Hogy hívják magát?

- Duncan.

Duncan! Lehetséges, hogy ez az ember?...

- Nem ismerte a Toulet családot?

- Ó, Toulet... - csak ennyit mondott, és lehunyta a szemét. Majd másfél perc múlva újra így szólt - Toulet... kapitány...

- Maga ismerte Toulet kapitányt? - kérdezte Toulet.

- A... testvérem.

Percekig nagy csend volt. A testvére! Milyen iszonyatos véletlen. Laura Duncannek a fia. Az édestestvére, akit sohasem ismert. Nem akarta a haldoklót felizgatni azzal, hogy leleplezi magát. Végigmosta a forró arcot egy kis vízzel, és az ölébe vette Duncan fejét.

- Mi a másik neve?

- Oliver... Oliver Duncan... Csúnyán halok meg, de megérdemlem. Nem tudja, hogy milyen iszonyú terhet... viszek magammal a sírba. De... én igazán... csak gyenge báb... csak eszköz voltam.

Sokáig hallgattak. Azután a haldokló felkönyökölt Laverborg térdére.

- Támasszon meg... úgy... köszönöm. Azt hiszem... valami belső vérzésem... lehet. Uram maga talán kijut még innen valaha, hogyha nem jut ki, írja meg valakinek... El kell hogy mondjam... pedig nincs már erőm...

- Akkor ne beszéljen. Feküdjön nyugodtan, talán jobban lesz.

- Nem leszek már jobban. Hála istennek, nem leszek már jobban. De ez így van rendjén. Nagyon megbűnhődtem... mert megöltem egy ártatlan embert... Megöltem és a sírba juttattam. Toulet kapitányt, a testvéremet!

Toulet nagyot sóhajtott. Rátette kezét a tüzelő homlokra. Ez hát a rejtély megfejtése?

- Én nem tehettem róla... Mikor nem voltam ilyen csontváz sovány, nagyon hasonlítottam a fivéremre. Ezt észrevették... akiknek szükségük volt rám... Hónapokig tanítottak Londonban, azután Franciaországban, és egypár helyen szerepeltem, mint Toulet... Szegény voltam, könnyelmű voltam, pénzt adtak... Desposlin, aki a húgomat adoptálta, ő és Emmy húgom...

Felvillant előtte a leány képe. Szóval Desposlin Emmy is a testvére volt. Igen, a homlok, az orr, a szem. Persze a marsall bizonyára adoptáltatta az ügyvéddel, és Desposlin mint a leányát szerepeltette. Egész közel hajolt a haldoklóhoz, aki suttogva gyónt.

- Ranat doktor... Mikor én jöttem az aktatáskával... az inas ablaka előtt... és Toulet aláírását gyakoroltam hónapokig... Azután el kellett tűnnöm. Emmy azt mondta, hogy Ranatban bízhatom...

Az egész történet lassan kibontakozott. Toulet iszonyodva hallgatta.

- Ranat meg akart operálni, hogy felismerhetetlen legyen az arcom... Kozmetikai műtét... Az orromat és a számat... Nem hagytam, megszöktem... és félttem nagyon, hogy elfognak. Légió... Sidi-bel-Abbesben kiképeztek, szökni próbáltam, idekerültem... és most meghalok. Én sohasem tudtam, hogy valójában mire használnak fel... Azt hittem, hogy csak lopás. Később, mikor megtudtam... szörnyű volt... Ő meghalt... sohasem bocsáthat meg nekem...

Csend volt. Az ör szuronya látszott egy pillanatra az ablak előtt. Ide hallatszott a hiénák kacagása. Megtörölte a lázas homlokot, és csendesen mondta:

- Ő megbocsátott magának, Duncan. Higgye el, egészen biztos, hogy ő megbocsátott. Maga levezekelte a bűnét. Sokszorosan levezekelte.

- Itt a zsebemben... írások. Lelepleztem mindenkit... Sikerült elrejtennem... Vegye magához. Minden benne van... Juttassa el... Hogy megbűnhődjenek... Ó!...

Hajnalodott. Duncan nem is sejtette, hogy a testvére ölében hal meg.

Az utolsó felvonás

I.

Avisóval érintkeztek. Laverborg megmondta Davidnak, amit akart. David továbbadta Bergnek, és így vándorolt a terv Korseffén keresztül egész Ahmedig, aki Burgerrel állt őrt a főkapunál. Az örök közül két breton és a fegyencek közül egy angol és egy lezüllött hajdani francia tiszt őrizték meg annyira a józanságukat, hogy csatlakoztak az összeesküvéshez. Az összeesküvőknek nem volt könnyű a helyzetük. Kevesen voltak, tehát erővel nem fojthatták el a zendülést, csak csellel. Az őrség többsége a zendülők pártjára áll. Hiszen itt örnek lenni is szigorú büntetés volt. Még a kapitányt is büntetésből helyezték ide parancsnoknak. De a kapitány és az őrmester személyére, hű embereikre nem számíhattak. Nem közölhettek velük a zendülésről semmit. Ostobák voltak. Az őrmester alaromat fúvatott volna, és ügyetlen erélyeskedéssel a zendülők malmára hajtotta volna a vizet. Mindezt megbeszélte Laverborg Daviddal, aki az összekötő tisztje volt. Elhatározták, hogy a zendülés első stádiumában látszólag csatlakoznak a lázadókhoz. Egy órával előbb Ahmed és Korseff két gépfegyverrel megszállják a főépületet, a kapunál és az irodaablaknál. Jott, David és Berg két gépfegyverrel elhelyezkedtek a főkapunál. Tirone Burgerrel lezárja kívülről a főkaput, egy gépfegyverrel állást foglal az erőd falai előtt, és aki megjelenik a mellvéden, azt lelövik. Cochran az angol és Sieyés, a hajdani tiszt már a lázadás előtt az utolsó gépfegyverrel megszállják a raktár bejáratát. A zendülők az udvar közepén így keresztűzbe kerülnek és sakkban tartják őket, amíg segítség jön. Segítséget, ha másképp nem lehet akkor a reflektor révén fognak szerezni. De Bu Malemet nem szabad magukra vonni. Mindenki tudta, hogy bármelyikük hibázik, valamennyien elvesztek. Ha a zendülők bejutnak a raktárba és fegyvereket szereznek ha elfoglalják a főépületet, és biztos fedezék mögül harcolhatnak, vagy kijutnak az erődből, és nyakukra hozhatják a segítséget.

A terv az volt, ahogy Lorenz mesélte Laverborgnak, hogy Bu Malemből sietnek majd leverni a lázadást, ezalatt a Tafilaletből megrohanják Bu Malemet, amely így szinte védtelen lesz. Ha Lorenz nem értesítette idejében a központot, akkor ez a katasztrófa bekövetkezhet. A közelben sehol sem volt katonai erőd. Csak a schotton túl a szahariánok. Ezeket este, ha reflektorral morzejeleket adna le, segítségül lehet hívni. Néhány óra alatt ideérnek a sós mocsár ösvényein keresztül. A szomszéd Colomb-Béchar oázisban ötven műszaki katona dolgozott a távíró- és a telefon-összeköttetés felállításán. Talán ezeket is bele lehetne vonni a dologba mondta David. Laverborg gondolkozott... Közben feltűnt a káplár, és David durván hajszolta vissza foglyát a kőbányába. Így álltak a dolgok október negyedikén, egy nappal a lázadás és két nappal a tafilaleti nagy offenzíva előtt.

II.

A colomb-béchari műszaki osztaghoz egy poros, sovány, holtra fáradt ember támolygott be arab ruhában.

- A parancsnokkal akarok beszélni - mondta s miután látta, hogy a kis osztag káplárja megvetően végigméri, ráordított: - Maga barom! Haditörvénszék elé állítatom, ha azonnal nem vezet a parancsnok elé. Egy szót se merjen kérdezni. Takarodjon!

A káplár újra végignézett rajta azután nyelt egyet, és eltűnt a hatalmas sátor belsejében. A sátor középső póznájából mindenféle drótok, vasrudak álltak ki, és a távoli pálmákon szerelte a legénység a huzalokat. Egy kapitány lépett ki álmosan, dühös arccal. Éppen rá akart szólni durván a goromba látogatóra, de ez megragadta a kapitányt a karjánál, félrehúzta, és mutatott valamit.

- Lorenz százados vagyok. A titkosszolgálattól. Az itteni hadsereg léte múlik azon, hogy ön közvetlen telefonkapcsolást tudjon találni a főhadiszállással és onnan Párizsba, a hadügy-minisztériummal.

A kapitány azonnal nagyon készséges lett. Szinte haptákba áll.

- Megpróbálhatom, százados úr, talán sikerül. Bu Malemnek van közvetlen vonala a főhadiszállással, és Bu Malemet esetleg megkapjuk. Ez a vonal még nincs teljesen készen, de lehet, hogy meg tudjuk nyitni Bu Malemig. Halló, Marcel! Bu Malemet, sürgősen! A sátorban várom. Jöjjön, százados úr.

Az a kis csontlapocska, amit ez a holtfáradt ember mutatott, csodálatos hatást gyakorolt. A sátorban az elgyötört férfi feketét ivott, és egyik cigarettát a másik után szívta. Bu Malem jelentkezett. A titkosszolgálat tisztje rövid parancsokat adott: a teljes front összeomlásáról van szó. Mindennél sürgősebb. Döntő információ!... Bu Malem megpróbálja... Újabb cigaretták.

- Rendelkezésemre tud ön bocsátani két tevét és egy megbízható vezetőt? Át kell mennem a schotton.

- Nem rendelkezem ilyennel, de természetesen meglesz. Hé, sergeant!... Figyelj, részeges disznó! Két tevé és egy megbízható vezető a sátor előtt legyen tizenöt perc múlva.

- Az nagyon rövid idő, mon commandant.

- Nagyon rövid? Akkor nyolc perc múlva, mert különben kiköttetek en crapudine! Allors! March!

Marokkó jelentkezett. A kém egész testében remegett, és hideg verejték ült ki a homlokára. Rekedten ordította a kagylóba.

- Lorenz százados! Életbevágóan Párizst! Hadügyminisztert vagy az államtitkárját! Huszon-négy órán belül megsemmisül az itteni hadsereg, ha nem beszélhetek. Nem mondhatok semmit! Önt teszem felelőssé, ha bármiért is késlelteti a kapcsolást! Önt teszem felelőssé azért is, hogy senki se hallgassa le a beszélgetést! Minden más kapcsolat megszakítandó!

Újabb cigaretta. És végre! A zúgó vonalon át egy halvány hang. Bu Malemen keresztül Colomb-Béchar jelentkezett a francia hadügyben. A másfél órán keresztül, amíg a kapcsolást jelezték, mindenki az államtitkár szobájába gyűlt. Ott volt a francia hadsereg vezérkari főnöke, Lauyanel százados, La Motte táborszernagy. Az egész épületet bejárta a hír: Lorenz él! Az eltűntnek hitt százados jelentkezik egy távoli oázisból. Azután az államtitkár beszél. Majd hallgat. Elsápad és leül a székre, mintha elerőtlenedne a lába. Azután remegő hangon szólal meg:

- Ha ez igaz, Lorenz, akkor maga a legügyesebb katona, aki valaha a világon élt. Ide hallgasson: addig is, amíg intézkedem, rendelkezék az én nevemben azonnal és a legjobb belátása szerint. Hová?... Rendben van. A szahariánok számára utasítás megy Colomb-Bécharba... Igen! Bu Malemet értesítem azonnal. Hogy?... Szóval írom: Bu Malemből semmiféle vészjelre ne hagyják el az erődöt. Diktálja be, kérem, azoknak a tiszteknek a nevét... De hisz ez gázság! Ez szörnyű!... - Az államtitkár írt. - Azonnal intézkedem. Hogy? Jó. Küldje azt a kapitányt a telefonhoz... Ön Lenormand műszaki kapitány? Itt a hadügyi államtitkár. Kérem, mindenben

vesse alá magát Lorenz százados parancsainak, még akkor is, ha ezek az eddig kapott parancsaival ellenkeznének. Megértette?... Adja vissza a kagylót a századosnak. Halló, Lorenz! Egy percet se veszítsen! Hiszek magának! Sok szerencsét!

Letette a kagylót. A szobában olyan csend volt, mintha nem is nyolc-tíz ember tartózkodna bent, hanem üres lenne.

- Lauyanel százados úr! Különrepülőgépen indul a főhadiszállásra azonnal. Utasítása a következő...

III.

- A tevék, commandant.

- Megértett mindent, Lenormand kapitány?

- Parancsára.

- Köszönöm. Viszontlátásra. - A kis, sovány Lorenz eltávozott. Ahogy felkapott a vezető mellé a tevére, furcsa, barna színű fellegek látszottak az ég alján. Homok.

- Harmattán lesz, uram...

- És ha mennykövek zuhognak! Vezess a schotton át. A sivatagi rumikhoz megyek.

- Uram! Ne hívd ki magad ellen a halált.

IV.

Tölcsérben kavargott a por a forró sirokkóban. A tevék köhögtek és dobálták magukat. A két utasnak szeme, toroka, füle tele lett homokkal. Fuldokolva ügettek az égő napon. A sovány ember elszántságát nem rendítette meg semmi. A vezető pedig tudta, hogy a bolond rumiktól mindenkit őrizzen meg az ég. A nap izzó, vörös foltta homályosodott a porfátylak mögött. A testüket csípte a por, és a forró, tühegynyi szemecskék görcsös ingert kiváltva rakódtak le a tüdőbe. A harmattán pedig zizegve, zúgva kavargott, forgott, szállongott fölöttük.

A sirokkó este sem állt el. Távolról fehér csillogással feltűnt a hatalmas schott, a sós iszap, amelyen, ha egy lépéssel elvétik a keskeny ösvényt akkor ember, állat másodpercek alatt tűnik el a feneketlen, hideg sárban. Itt megpihentek. A tevét a szél ellen fordították, és a teve mellett a földre borultak, arcuk alatt üreget formálva a homokban. A tüdő ettől megnyugszik. Tizenöt perc múlva mentek tovább, szemben a széllal. Azután elérték a schottot. Mint egy beláthatatlan jéglap, rejtelmesen csillogott a holdfényben. Itt le kellett szállni a nyeregből, mert ha az állat egyet ugrik félre a keskeny gázlóról, akkor menthetetlenül elveszett, utasával együtt. Elöl ment a vezető. Sokszor percekre elvakította a por. A rumi fuldokolva köhögött. Csak gebedne meg, akkor visszafordulhatna, háttal a Ghut gonosz leheletének. A sós mocsár rothadó algákra emlékeztető bűze felkavarta a gyomrukat. A tevéket alig lehetett kötőféken tartani. Döngött az oldaluk a rúgásoktól. A por zörrenve kísérteties zajjal siklott végig a kemény sórétegen. Állati csontokra léptek az ösvényen. A harmattán bántó, rövid füttyökkel suhant el a fülük mellett, és úgy hallatszott, mint eltévedt puszkagolyók sivítása. A két alak lihegve, kimerülten, szánalmasan kecmergett az óriási, tónak látszó, holdfényes schott keskeny ösvényén. És mennél beljebb értek, a rothadás ammóniákos bűze annál súlyosabb, sűrűbb köddel ült rajtuk. Lorenznek az volt az érzése, hogy a vezető már régen eltévedt és nyomban elmerülnek. Már érezte a jeges mocsár undok, híg ízét a szájában... Nem tudta, mióta mennek...

Azután túl voltak a schotton. A vezető arcra borulva imádkozott. A harmattán elmúlt, és távol tábortűz fénye látszott. Lorenz már nem törődött a vezetőjével, a holtfáradt tevét kétségbeesett galoppban hajszolta. Ökölrel verte az állat fejét, ha kirúgott. A tábortűz egyre nagyobb lett. Kibontakozott előtte a szahariántábor. Leugrott a tevéről. Skarlátköpenyes alakok siettek feléje.

- Lorenz századost jelentsétek azonnal a parancsnoknak!

Döbbsenten nézték a porral belepett, tántorgó alakot. Valaki ment a parancsnokért. Egy kapitány jött.

- Sürgős parancsot hozok! Lorenz vagyok, a titkosszolgálatból.

A parancsnok végignézte figyelmesen, tetőtől talpig, azután így szólt:

- Maga Leon Toulet degradált tiszt. Letartóztatom.

Donald kapitány állt előtte. Aki valamikor a legjobb barátja volt.

- Maga szökött fegyenc!

- Ne törődjék azzal, hogy ki vagyok! Ha most elfogat, azért keservesen fog felelni. Colomb-Bécharban az államtitkár utasításai várják. Kérem, vezessen valahová, ahol négyszemközt beszélhetünk.

Tíz perc múlva felharsant a trombita.

Alarm!

V.

Látszólag ugyanolyan délelőtt volt, mint a többi. A foglyok a kőbányákban és útépitésnél dolgoztak. Ponson őrmester ingujjban ült az irodában, a fogát piszkálta, és egy katonai térképet nézett a szemközti falon. Két ór a raktárban kiselejtezett ruhákat kötött batyuba. A kapitány lefüggönyözött szobájában feküdt, egy illusztrált lap volt az arcára borítva, és aludt.

Dél felé járt az idő, mikor a káplár csodálkozva vette észre, hogy az egyik légionista eldobja a csákányt, cigarettát vesz elő, és rágyújt. Oda akart sietni a disznó gazemberhez, de ebben a pillanatban valaki elvette tőle a bikacsököt, és agyonverte. Nem egyszerre. A körben álló fegyencek hurrázása közben addig verte Toutrelt a bikacsökkel, amíg minden csontját össze nem törte. Az öt megbízhatatlan őrt másodpercek alatt szinte széttépték. A teherautót kövekkel és sofőrrel együtt ledobták a mélybe. A többi ór igyekezett fegyvert juttatni a raboknak. Bajonette-t, revolvert, bikacsököt osztottak szét. Távolról hurrá kiáltás hallatszott. Az úton dolgozó rabok is visszafelé hömpölyögtek. A kőbánya aljánál összekeveredtek a többiekkel.

Ezalatt az erőd belsejében a következők történtek. Cochran és Sieyés beugrottak a raktárba, az egyik őrt fejbe verték egy kővel, a másikat mind a ketten egyszerre ragadták meg, és ártalmatlanná tették. Jott, David és Berg már hurcolták ki a gépfegyvereket. Jott teletömte a zsebeit töltényekkel, és egy revolvert vett magához. Ponson őrmester riadtan ment az ablakhoz és csodálkozva látta, hogy a municiósládákat és a gépfegyvereket hurcolják ki. Éppen tenni akart valamit mikor Ahmed úgy ütötte fejbe hátulról, hogy elájult. A kapitány hallott valami zajt azután kopogtak az ajtaján. Négy breton lépett be. Mielőtt bármit is tehetett volna, felpofozták és megkötözték. Előírászerű pontossággal zajlott le minden. Most jöttek be a zendülők a kapun, ahol David és a többiek élénk hurrázással fogadták őket. Percekig tartott amíg valamennyien beértek, az udvar közepére torlódtak és gyűlést rögtönöztek. Egy

kétméteres olasz csontváz vitte a szót. Közben Tirone és Burger becsukták kívülről a kaput. David, Jott és Berg elhelyezkedtek a gépfegyver körül. Nem tűnt fel senkinek. Valamennyien a főépület felé rohantak, halált ordítva a kapitányra és az őrmesterre. A kapu zárva volt. Ostromolni kezdték. - Ez így nem jó lesz - mondta David. - Menjünk fel mi is a mellvédre, a kaput onnan is meg tudjuk védeni, viszont itt darabokra tépnek minket evvel az egy szál gépfegyverrel. - Elindultak a mellvéd lépcsőjén. Közben a rabok betörték a kaput, de rémült ordítással hátráltak vissza, mert az irodaablakból és a lépcsőházból ropogni kezdtek a gépfegyverek. Egy perc alatt csomókban vergődtek a földön az első sorokban állók. A tömeg elindult a főkapu felé, de onnan is kaszálni kezdett a géppuska, úgyhogy üvöltve és gyérülve húzódtak hátra. - Most fel a mellvédre! - kiáltotta Berg, mert látszott, hogy meg fogják rohanni a kaput. A hatalmas olasz egy óriási rúddal rohant feléjük. - Hopp! - kiáltotta Jott, tüzelt, és az olasz rohanása egy bukfenccben ért véget. Lassan vonultak fel a lépcsőn, és tüzeltek.

Sebesültek és haldoklók borították a földet. Utolsónak Jott ugrott fel a mellvédre. A zendülők szabadon hagyták az erődudvar elejét, és csak most vetették rá magukat a raktárépület pincelejárata. Cochran és Sieyés a betört ajtó mögül közéjük lőtt a géppuskával és egy automata revolverrel. Kegyetlen pusztítást végzett eddig a harc. A zendülők teljesen az erőd háttérébe szorultak. Itt a főépület fedezte őket. Tanácskozni kezdtek. Segítséget kell hozni a Tafilaletből! Ha egymás hátára állnak, akkor a mellvéden keresztül lemászhatnak a falról a túlsó oldalra. Egy, kettő, három, négy, öt... Az eleven létrán egymás után értek fel. Most szólt közbe Tirone és Burger az erődön kívül elhelyezett gépfegyver mögül. Egyszer végiglőtték a falat, és az öt ember lezuhant a mellvédről. Hörgés és ordítózás pokoli zaja töltötte be az erődöt.

Ponson magához tért. A feje zúgott. Az óriás, mozdulatlan Ahmed állt az ablakban egy gépfegyverrel. Mellette Korseff parizert evett. A parizert az őrmester fiókjában találta. Ugyanonnak került elő a pálinka és cigaretta is, mindez a gépfegyver mellett állt az ablakon.

- Kutyák! - kiáltott az őrmester. Az oldaltáskájához kapott, és csodálkozva érezte, hogy a revolvere nála van. Kirántotta.

- Csak tegye vissza azt a revolvért - mondta Korseff. - Lázadás van, és egyelőre mi védjük magát. - Az őrmester lenézett az ablakon. Visszaretent az eléje tárolt vérfürdőtől, testek borították az udvart. Nagyot húzott a pálinkásüvegből, azután ráordított Korseffre:

- Magyarázzon el mindent, maga disznó! És hogy jön ahhoz, hogy megzabálja az én parizere-met?!

Korseff levágott neki is egy darabot, és hosszabb elbeszélésbe fogott. Lent néha megszólalt valamelyik gépfegyver. Az őrmester dörögött:

- Előbb is szólhattak volna. Hm... ügyesen volt csinálva. A kapitányt mindenesetre el kell oldozni. Képzem, hogy fog lármázni az a hülye. - Bement a másik szobába. A kapitány megkötözve feküdt a díványon, két breton a hasán ült és likőrt ivott. A másik két breton az őrmesterre szegezte a szuronyát. Azért rövidesen tisztázták a helyzetet, és Ponson eloldozta a kapitányt. Ha máshol lettek volna, akkor bizonyára avval a szörnyű átokkal kezdte volna a kapitány, hogy: „Ezért valamennyien Colomb-Bécharba kerültek!” Miután azonban jelenleg ott voltak, nem talált kellő szörnyű fenyegetést a számukra. Különben az okos őrmester félrehívta, és meggyőzte róla, hogy jobb, ha hallgat.

- Nézze, mon commandant. Ezek itt egypáran leverték a lázadást, ha jó arcot vágunk az erőszakoskodásaikhoz, akkor végül úgy fest majd a dolog, hogy mi intéztük ilyen ügyesen az egészet... Esetleg becsületrend lesz a vége. Néhány pofont és két üveg likőrt megér. Legokosabb ha helyeslünk mindent, amit tettek és átvesszük az irányítást...

Ugyanekkor az összes gépfegyver megszólalt. A lázadók általános rohamra indultak a mellvéd ellen. Jött szétcsapta a karját, és hátrafelé lezuhant a mellvédről. - Négy... - mondta David, és egy vörös szakállú embert, aki a gépfegyvertűzön át már elérte az állásukat, fejbe vágott a puskatussal. A maroknyi összeesküvő csapat azonban jól látta, hogy végül is a túlerő győzni fog. Ha feljutnak a mellvédre, vége mindennek... Egyszerre kinyílt a kapu. Éles vezényszó hallatszott: - En joue... feu! - Egymás után három sortűz ropogott. Éppen idejében. Lenormand kapitány érkezett az ötven emberével. A lázadók riadtan menekültek az épület mögé. David és Berg is beleszóltak a gépfegyverrel. Így már remélhették, hogy visszatartják a támadókat. Este lett... Szörnyű volt, hogy a sebesülteken nem lehetett segíteni. Ott véreztek el az udvaron, iszonyú nyöszörgésekkel. A forráságban fojtogatott a vér szaga. Most Laverborg utasítása szerint kihozták a fényszórót, és Berg fényjeleket adott le. S.O.S., S.O.S... Bu Malem látta a fényjeleket. De már akkor kezükben volt a távirat, hogy a legsürgősebb segélykérésre se hagyják el az erődöt. Ugyanekkor Barud el Mansur kiadta a parancsot: megkezdeni a támadást Bu Malemnél. Biztosra vette, hogy a fényjelekre az erődből erős csapatot küldenek ki, és arra is számított, hogy emberei a lázadókat ráviszik Tigmartra. Ez a két csapás megsemmisítette volna a franciák egyik szárnyát. Bu Malem azonban készen várta a támadást, és Tigmartnál erősen állt az üteg, mert Citrom a kőbányában volt elásva, és a zendülőket gépfegyverek tartották sakkban. Mindennek az volt az oka elsősorban, hogy Barud el Mansur rettenthetetlen volt. Ezért az emberei nem merték jelenteni, hogy a repülőátadásakor elmenekültek a foglyok, köztük Lorenz is. Annyira féltek Barud el Mansurtól, hogy épp az ellenkezőjét jelentették: a foglyokat eltemette az égő lavina.

- A fényjelek - mondta Toulet a mellette vágató Donaldnak. - Azt akarom, hogy ha én el is pusztulok, értesítsétek a szahariánokat. Minden percben végezhetnek velük a lázadók.

A század örületes galoppban ügetett át a schotton.

Már jött a nap a sivatag fölé, amikor az erődhez értek. Egy perc alatt félkörbe fejlődött a század egy része, lövésre kész fegyverekkel. A többiek Donald százados vezetésével rohamlépésben, feltűzött szuronyokkal szállták meg az erődöt. Közben szegény Cochran is fűbe harapott. Még az erős idegzetű szahariánok is visszahőköltek a vértócsába halmozott emberhekatomba előtt. Már alig nyöszörgött valaki. A lázadók bambán bámulták a szuronyerdőt. És amikor elhangzott a kiáltás: „à terre!”, szolgálai a földre feküdtek. Távoli ágyúlövés hallatszott. Bu Malemnél véres fejjel menekültek a caid emberei, és Tigmart felől az üteg megsemmisítette a visszavonulókat. A lázadó rabokat párosával bilincseltek meg. A tetemek közt fáklyával kutattak a sebesültek után. Karbolszaggal telt meg a levegő. A zendülés le volt verve, és amikor a kapitány magyarázni kezdett valamit Donaldnak, a szaharián parancsnok gyorsan leintette:

- Mindent tudok, kérem. Száz embert itt hagyok. Nekem Lorenz százados úrral még dolgom van.

- De hiszen ez az ember...

- Az államtitkár úr megbízottja. Magyarázni nincs idő. A mon commendement!... Par fills de quiatre! En avant! March!

- Szép kis hecc volt - mondta David elismeréssel, és éppen evett.

A becsületrend

I.

Barud el Mansur az újra felépített casba csúcsáról nézte messzelátón a távoli füstcsomókat. A Bu Malem-i vereség nem volt döntő. Tudta jól, hogy még a kezében van a játék. A hammadai ezred meg fog hátrálni. Bu Denibnél Gilles... és az Ued felső folyásánál Furgon... Emmy Desposlin egy fotelben ült. Rövid idő alatt nagyon lesoványodott. A háttal álló caidot orgyilkos pillantásokkal nézte. A bejárat függönye mögött Muhat állt. Lent az oázisban még egyre érkeztek a törzsfőnökök újabb csapatokkal. És Timbukton át öszvérkaravánok hozták a muníciót. A Tafilalet védelme nem fontos. Támadó háborút kezdtek. A francia offenzívából defenzíva lesz...

II.

Ezen a reggelen még a harc megkezdése előtt Gilles kapitánynak jelentették, hogy szahariánok érkeztek, és a parancsnok beszélni kíván vele. Gilles kérette a parancsnok urat. Donald lépett be két szahariánnal.

- A kardját kérem, kapitány úr. A foglyom. - Gilles-nek minden vér lement a fejéből.

- Ho... hogy... érti ezt...

- Egy órán belül itt lesz az ön utódja. Ha nem akarja, hogy a katonák előtt megvasaltassam adja át a kardját és kövessen. - Azután a ponyárja végével rácsapott a kapitány jobbára, mellyel a revolvért rántotta elő. - Nem, kapitány! Ez túl egyszerű lenne. Amit tett, azért felelni fog.

A pisztoly a földön feküdt. Gilles szó nélkül lecsatolta a kardját: - Mehetünk, százados úr.

És átadta a kardját.

Ugyanez történt Furgonnal, az Ued folyásánál, és még vagy hat tiszttel azok közül, akiket valami botlásért helyeztek át a sivatagba, és most el akarták adni saját hadseregüket Barud el Mansurnak. Lauyanel százados közben intézkedett, és minden feltűnés nélkül vették át a megüresedett helyeket új tisztek.

A Tafilalet menekülő emberekkel telt meg. A Tadla-vidéken sűrűn gomolygott a puszkaporfüst, és mire a hajnal eloszlatta és felszívta magába ezt a rossz szagú ködöt, szétroncsolt emberi és állati tetemekkel volt beborítva kilométerekre a föld. Ez a föld, amelynek már minden talpalatnyi homokján öltek meg embert és szenvedtek kínhalált, ez talán sohasem fog megcsömörlni a vértől és a kioltott élettől, amelynek talán sehol a világon nincs kisebb értéke, mint ebben a világrésznyi, forró kemencében.

A caid terve összeomlott, és ezzel a Tafilalet sorsa meg volt pecsételve. Tankok és ágyútalpak gurultak előre a századok pusztító árként özönlöttek át a hammadai sziklák ösvényein. Dübörgött a föld.

A caid megszorította Muhat kezét, és csak annyit mondott: „Menj!” Muhat összeszorított fogai megcsikordultak. Lehajtott fejjel kilépett a caid szobájából. És ment. Barud el Mansur furcsa mosolygással nézett Emmyre.

- Egy Fokker gépem áll kint a qsur mögötti mezőn. Utasítottam a pilótát hogy vigye magát Rhodesiába. Onnan Londonba juthat. Nem hiszem, hogy az angolok kiadják.

- Ezt én mind tudom magam is. Azt mondja meg, hol van Oliver? Mit csinált az öcsémmel?

- Bármit csináltam volna vele, közölném magával. Nem mondhatok mást: egy kozmetikai műtéttel el akartam változtatni az arcát, és megszökött. Legutolsó értesülesem szerint beállt a légióba.

Némán álltak egymással szemben. A caid csak mosolygott, és nagyon furcsa volt az arca.

- Már félórája szorongatja a revolvert a zsebében Emmy. Nem is tudtam, hogy ilyen határozatlan. Kérem, én most elfordulok. Ha le akar löni, csak rajta. Mielőtt még észrevennék a gyilkosságot, a pilótám elindul magával. - Az ablakhoz állt, háttal a leánynak, és szemeihez vette a távcsövet. Emmy egy teljes percig nézte, és görcsösen szorította a revolver markolatát.

Azután csendesen kiment. A caid még mindig nem fordult meg. Nemsokára motorbúgást hallott.

III.

A Toulet-ügy újrafelvétele megtörtént. A zárt tárgyaláson csak a legmagasabb katonai személyek vettek részt, de ezek megtöltötték a hallgatóság sorait. A fontos államérdekekre való tekintettel, amelyekről a tárgyaláson mulhatatlanul szó fog esni, a katonai törvényszék épületét jóformán megszállta a katonaság, hogy avatatlan ember még közelébe se juthasson a tárgyalóteremnek. A per egykori tanúit, elsősorban Toulet három legjobb barátját, Lauyanelt, Du Garde-ot és az Afrikából hazarendelt kapitányt megkérték, hogy állandóan tartózkodjanak a katonai törvényszék épületében.

A tárgyalás elején La Motte tábornagy ismertette az iratokat. Az Angliából beszerzett értesüések alapján kétségtelenül megállapították, hogy az a civil, aki feltűnően hasonlít az elítélt Toulet kapitányra, név szerint Duncan Oliver, azonos azzal az egyénnel, aki mulatókban és szórakozóhelyeken Toulet neve alatt fordult meg. A vádnak az a része tehát, hogy a kapitány titokban költekező életmódot folytatott, elesik.

- De fennáll még a vád - mondta az ügyész -, mely szerint Toulet kapitány november 3-án a hadügyminisztériumból elhozta a tengerészeti jegyzőkönyvet. Fennáll a vád, hogy Toulet kapitány hamis alibit mutatott ki, mert Joseph lakáj látta őt hazatérni egy aktatáskával. Mivel bizonyítja az egykori kapitány, hogy ebben a két esetben is Duncan Oliverről van szó? Tudja-e bizonyítani, hogy a hasonlatosság oly nagy volt közöttük és Duncan Oliver között, hogy úgy az öreg lakájt, mint a hadügyminisztérium portását megtéveszthette?

- Sikerült Lauyanel századosnak Duncan szülővárosában néhány fényképet szerezni erről az emberről. A hasonlatosság kétségtelenül csodálatos.

Átnyújtotta a fényképeket az ügyésznek, aki döbbenetben nézegette őket. A vádlottak padjáról Toulet emelkedett fel. Mozgás támadt. A vén katonák, a hallgatóság csodálkozva néztek rá. Erősen őszült, az orra mellett két mély, markáns ránc vonult a szája szegletéig. Az arca szomorú volt, de mint általában az erős embereknek, a szenvedések nem lágyították meg, hanem rideg, kemény vonásokat róttak rá. Sovány volt, és sötétbarnára égette a nap. A hangja ugyanolyan nyugodtan, mélyen csengett mint egykor.

- Excellenciás uram. Engedje meg, hogy védekezésemet, amely más fontos katonai ügyekkel is összefüggésben áll, a tárgyalás szokott menete nélkül, egyszerre mondhassam el.

- A vádlott kérelmét teljesítem. Remélem, az ügyész úrnak sincs kifogása ellene.

Nyugodtan, minden hangsúly nélkül és nagyon lassan beszélt:

- A legfelső katonai törvényszék engedélyét kérem, hogy látszólag az ügyre egyáltalán nem tartozó dolgokat mondhassak el. Utóbb kiderül majd, hogy mindannak, amit előadok, szoros kapcsolata van a pörömmel.

Toulet kis szünetet tartott. Nem volt izgatott. Claire meghalt. Neki a rehabilitáció most már nem jelent semmit.

- Az apámnál, Toulet marsallnál kell kezdenem - folytatta olyan nagy csendben, hogy a csukott ablakon keresztül egy távoli autóduda hangja hallatszott be. - Nevelőanyám a legjobb és legnemesebb asszony volt, a legtisztább szerelemben, a legnagyobb harmóniában éltek az apámmal, és a házasetük mégsem volt boldog. Nevelőanyámnak nem lehetett gyermeke. Ez a tudat apámat valósággal szerencsétlenné tette. Egy katonai küldetés alkalmával megismerkedett Angliában Laura Duncannel. Megszerették egymást. Ez időtől kezdve apám valósággal kettős életet élt. Ha csak tehetett, Angliába utazott, Laura Duncanhoz. Kis villájuk volt a tengerparton, itt töltötték együtt a szabadidejüket. Öt esztendő alatt három gyermeke született Laura Duncannek. Mind a háromnak az apja Toulet marsall volt. Én voltam az első gyerek, a legidősebb, akinek a Toulet-k katonai pályafutását kellett folytatnia. Hároméves voltam, amikor apám adoptált. Ezekkel a kényes ügyekkel ügyvédje és barátja, Desposlin foglalkozott, akkor még Londonban élt. Vele adoptáltatta édesapám a másodszülöttet, Emmyt, mert nem akarta, hogy a leány mint törvénytelen gyermek nőjön fel, viszont még egy gyermek adoptálása olyan magas rangú katonatisztnél, mint ő, túlságos feltűnést és kíváncsiskodást idézett volna elő. Nekem a legutóbbi időkig fogalmam sem volt, hogy testvéreim vannak. Oliver Duncan, az öcsém, aki a legfiatalabb volt, megmaradt az édesanyjánál. Laura Duncannek hatalmas vagyona volt. Mikor meghalt, vagyonát az édesapámra hagyta, aki hozzá sem nyúlt, még Oliver neveltetési költségeit is a sajátjából fedezte. Olivert egy angol intézetbe adta be, és az öcsém ott is végezte el a tanulmányait. A Duncan-vagyont atyám letétbe helyezte, és Desposlint bízta meg a kezelésével. Ugyancsak Desposlinnek adta át a végrendeletet. Ebben a végrendeletben úgy intézkedett, hogy halála után három gyermeke: Emmy, Oliver és én örököljünk mindent. A végrendeletet Desposlin elsikkasztotta apám halála után.

- Kik szerepeltek ezen a végrendeleten mint tanúk? - szólt közbe az ügyész. - Csak az ő büntársulásukkal volt ez a lopás lehetséges.

- Az egyik tanú maga Desposlin volt. A másik tanúról a reá vonatkozó résznél fogok beszélni.

Miután az ügyész beleegyezőleg bólintott, folytatta:

- Apám halála előtt talán egy évvel kapcsolódott be az ügybe Ranat doktor, aki nem más, mint Yacub el Mansurnak, a hammadai caidnak a fia, aki saját uralmáért évek óta szervezte a Tafilaletet, a törzsfőnök minden eddiginél hatalmasabb felkelését. Ranat tökéletes kémszervezetet hozott létre, és nagyarányú hírszerzést folytatott válogatás nélkül, minden tekintetbe vehető idegen állam javára. A legnagyobb csapást a tengerészeti jegyzőkönyv ellopásával akarta előidézni. Ezért barátságot tartott fenn Angliában Oliver öcsémmel.

- Arról nem tud semmit - szólt közbe La Motte tábornagy -, hogy ez a Duncan Oliver hol van jelenleg?

- Duncan Oliver a colomb-béchari büntetőtábor egy börtöncellájában halt meg, ahova velem együtt volt bezárva.

Újra templomi csend lett.

- Halotti bizonyítványát a Compagnie-Discipline irattárából bekérheti a legfelsőbb törvényszék.

- Folytassa.

- Oliver, akinek az elsikkasztott örökségről fogalma sem volt, nagy szegénységben élt. Desposlin látszólag jószívuén támogatta, holott csak filléreket dobott oda a fiúnak az ellopott örökségből. Ranat doktor volt a másik barát. A könnyelmű fiatalembert nem volt nehéz behálózni. Különben is vakon hallgatott a nővére, aki Desposlin és Ranat cinkosa volt. Duncan Oliver azt hitte, hogy csak lopásról van szó, amit az én nevemben követ el. Hónapokig gyakorolta az aláírásomat. Ranat doktor elvitte néhány helyre, ahol mint Toulet szerepelt. Nagyon hasonlított rám. Mindamellet csak úgy tudta megtéveszteni az embereket, ha ezek előzőleg nem ismertek engem. A tanúk csak hónapok múlva láttak a szembesítésnél, és akkor kétségtelen volt előttük az azonosság. Joseph csak egy pillanatig figyelte őt a lámpa fényében, ahogy az aktatáskával állt és kulcsait keresgélte. Az álmos, öreg, rossz szemű inas így igazán azt hihette, hogy én állok a kapu előtt. Az éjszakai hadügyminisztérium folyosóján is átsuhanhatott egyenruhában egy fél percre a portás előtt, mikor felment, és megszerezte az írásokat. A portásnak eszébe sem jutott, hogy más is lehet, tehát nem vette észre, hogy nem én vagyok.

- De honnan voltak Duncannek a szükséges kulcsai?

- Ezt Gordon adta neki. Átadom a katonai törvényszéknek Duncan Oliver saját kezűleg írt vallomását, amelyet halála után vettem el tőle. Ez a vallomás, amely kétségtelenül az ő keze írása, azokra a tényekre nézve is bizonyíték, amiket a mai tárgyalás további során fogok állítani. Miután Duncan az iratokat ellopta, Ranat doktor rávette, hogy jöjjön vele néhány hónapra a sivatagba, amíg az ügy elalszik. Olivernek fogalma sem volt, hogy a caid a saját birodalmába viszi őt. Csak a Tafilaletben látta meg, hogy fogoly. A caid, aki, mint tudjuk, orvos, egy kozmetikai műtéttel meg akarta változtatni Duncan Oliver arcát. Valószínűleg eltorzította volna. Így akarta megsemmisíteni ezt az eleven bizonyítékot: az öcsém jellegzetes Toulet-arcát. Megölni nem merte, mert Desposlin Emmy, aki a bűntársa volt, nagyon szerette az öccsét. Olivernek sikerült a műtét előtt megszöknie, kijutott a Tafilaletből, rongyosan, éhesen. Akkor olvasta az újságokban tettének szörnyű következményeit. Félelmében és tehetetlenségében a légióba lépett be. Valami vétség miatt a zephyrekhez került, és szeptember 28-án a sors kiszámíthatatlan akaratából az én karjaimban halt meg, miután a bűnét megbocsátottam neki.

A vén katonák krákgotak. Az ügyész a cvikkerét törölgette.

- Hogy sikerült önnek - kérdezte fátyolozott hangon az ügyész - azoknak a részleteknek a felderítése, amiket Oliver Duncan sem tudhatott?

- Miután volt bajtársam, Lacrenelle káplár, akivel együtt vettünk részt a reimsi csatában, segítségemre volt a szökésemben és elterjesztette halálhíremet, első dolgom volt érintkezésbe lépni szegény menyasszonyommal, akivel az érintkezést mindvégig fenntartottam. Ő szerezte meg számomra az összes iratot és Lauyanel százados nyomozásának utólagos eredményeit. Így jöttem rá, hogy Desposlin és leánya nemcsak az én ügyemben, de sorozatos kémkedésekben is bűntársai voltak Ranat doktornak. Erre nézve kérem Lauyanel százados kihallgatását.

Visszaült. Alig figyelte a tárgyalás menetét, Claire halott. Lauyanelt megkérte, hogy kutasson utána. És ma értesült: halott! A Tafilaletbe bevonuló csapatok egyik embere jelentette. Megszenesedett romok között rátaláltak a leány karórájára. És megkerült a nyaklánc, amit sohasem vetett le. Mi várhat még rá ezek után? Claire halott. Üres és, érzéketlen volt belülről. Lauyanel lépett az emelvény elé.

Beszélt:

- Rögeszmémé vált - kezdte vallomását -, hogy a Toulet-ügy végén a kezembe kapom Gordont. Ezért nyomoztam tovább a Toulet-ügyben. Angliában megtudtam, hogy Duncan Laura hatalmas vagyont hagyott hátra. Ezen a nyomon kikutattam Toulet marsall végrendeletét. Felmentem Desposlinhez érdeklődni, aki összevissza hazudozott, hogy a marsall halála előtt visszavette a végrendeletet, hogy semmit sem tud a vagyonról, amelyet a marsall valószínűleg elspekulált. Egy napig tartott, amíg megszereztem a felhatalmazást Desposlin őrizetbe vételére. Sajnos, már késő volt. Desposlin az előző nap délutánján felhívta a leányát telefonon, és közölte vele, hogy nyomon vagyok. Emmy, akinek a mostohaapja már úgysis kellemetlen bűntárs volt gyávasága és megbízhatatlansága miatt, azt hazudta Du Garde-éknak, hogy Madeirába megy kirándulni. Megállapítottam, hogy repülőgépen Párizsban volt aznap délután, mikor Desposlint megölték. Megállapítottam azt is, hogy még aznap este visszarepült. Gyanúm volt, hogy a lefátyolozott nő, aki a gyilkosságot elkövette, Desposlin Emmy. Mindössze egy ősz parókát tett fel, és miután az arcát nem láthatták, ezen a módon megtévesztett mindenki. Azonnal intézkedtem, hogy a leányt vegyék őrizetbe. Biztos voltam benne, hogy nem tud majd alibit igazolni. Desposlin szekrényből nem hiányzott más, mint egy D.T. jelzésű ügyirat, amely valószínűleg a keresett végrendelet és általában a Duncan-Toulet viszonytal kapcsolatos aktacsomó volt. Sajnos, ez a fonál is kicsúszott a kezemből. Mire összekötést teremthettem, Claire du Garde-ot és Emmy Desposlint már elrabolták. Feltételezésem szerint ezt az elrablást maga Emmy Desposlin rendezte meg, mert félt a gyilkosság következményeitől és Claire nagyon is élénk tevékenységétől a Toulet-ügyben.

Lauyanel vallomása után az ügyvéd emelkedett szólásra.

- Miután a vád lényege Toulet kapitány ellen hűtlenség és hazaárulás, perrendszerűnek tartom a Toulet-ügyre nem tartozó olyan események bizonyítását, melyek ugyan a bűnüggyel nincsenek kapcsolatban, de a vádlott egyéniségét olyan megvilágításba helyezik, hogy a legfelsőbb katonai törvényszék nem bélyegezheti tovább hazaárulónak. Ez az ember becsületétől megfosztva, a legszörnyűbb sorsban olyan szolgálatot tett a hazájának, olyan hősiességgel és önfeláldozással, amely kizárja azt, hogy valaha is áruló lehetett volna. Erre nézve kérem Lorenz százados kihallgatását, és kérem továbbá azoknak a légionistáknak a kihallgatását, akiket a hadügyminisztérium intézkedésére Colomb-Bécharból Párizsba hoztak. A légionisták értesülésem szerint ma reggel megérkeztek, és a haditörvényszék épületében vannak elszállásolva.

Az elnök helyt adott az ügyvéd indítványának. Lorenz százados lépett a terembe. Meglátszott rajta, hogy nemrégiben még beteg volt. Gyöngesége dacára egyenesen tartotta magát, és a mellén minden kitüntetés ott díszelgett, amit katona csak megszerezhet. A torzonborz szakállú, szent Hamir helyett egy simára borotvált, galambősz ember nézett az elnökre. Nagyon kimérten adta elő a mondanivalóját.

- Jelentéseket küldtem a Tafilaletből a caid taktikájáról. Barud el Mansurnak néhány tisztet is sikerült megvesztegetnie. Ezek a tisztok fontos pozíciókat adtak volna át a caidnak. Ugyanekkorra szervezték meg a colomb-béchari lázadást, ahonnan oldaltakapva megsemmisítették volna a tigmarti üteget, és elvonták volna Bu Malem erőinek egy részét. Mindezt pontosan és alaposan készítették elő. Én csak a szökésem éjjelén értesültem, hogy jelentéseimet a caid emberei eltüntették. Sebesülten feküdtem egy barlangban, és csak egy elkeseredett lehetőség volt számomra, hogy arra az idegen katonaszökevényre, akinek a vádlott kiadta magát, rábíz-zak mindent. Elmondtam neki az értesüléseimet, odaadtam titkosszolgálati igazolványomat. A többi körülbelül már tudja a legfelsőbb törvényszék. A vádlott elindult, hogy az első vasút-állomásra érintkezésbe lépjen a hadügyminisztériummal. Csak az én nevemben telefonálva, a minisztériumból remélhetett segítséget. Hiszen amíg mint szökött légionista egy eltűnt titkos-

szolgálati tiszt igazolványával a legfelsőbb fórumokig eljut, addig régen lezajlottak volna az események. Útközben Tigmart felé ezt a légionistát elfogták a csendőrök. A büntetőszázadhoz küldték. És itt a legszörnyűbb állapotban, amibe ember kerülhet, először megszervezte a colomb-béchari lázadás leverését, azután az igazolványom segítségével egy műszaki állomásról érintkezést talált a hadügyminisztériummal, majd a nagy schotton keresztül eljutott a szahariánokhoz, akikkel megszállta Colomb-Béchart, és végül őrizetbe vette, jóformán percekkel a döntő csata előtt, a bűnös tisztet. Ehhez nincs semmi hozzáfűznivalóm.

A némaság, amely a tárgyaláson már többször állott be ilyen hirtelenül, most is másodpercekig ülte meg a termet és a mereven előrehajló embereket.

- Köszönöm, százados úr.

A százados kiment. Az ajtónálló káplár beszólította a következő tanúkat: - Moschkowitz, Burger, Tirone, Berg, Kolseff, Ahmed!

Hat légionista lépett a terembe, feszesen megálltak az emelvény előtt, mellükön a légió becsületrendjének frissen kapott kitüntetésével. La Motte táborszernagy felemelkedett, elsápadt, és kimeredt szemekkel nézett a fiára, aki napbarnítottan, halálosan soványan, de nyugodt, tiszta pillantással állt előtte mint a francia idegenlégió közlegénye, mellén a becsületrenddel. Azután a táborszernagy ráeszmélt, hogy erőt kell vennie magán, katonák előtt áll, igen, igen... Itt most valami törvényszéki tárgyalás van, és ő az elnök. Félig öntudatlanul visszaült, és minden erejét összeszedve megszólalt, de valami olyan furcsa, olyan távoli és fátyolos hangon, hogy a teremben zavar támadt, összesúgtak.

- Maguk... maguk... vettek részt a colomb-béchari lázadás leverésében... - Megtörölte a homlokát, és mély lélegzetet vett. - Hogy hívják? - kérdezte az elsőt.

- David Moschkowitznak hívnak, nagyságos lovastábornok úr...

- Ho... hol szolgál?

- A harmadik században. Itt van az egész század. Mi négyen. A kettő nem tartozik hozzánk. Körülbelül ennyien maradtunk. Ez is kész véletlen.

Többen nevettek. Az ügyész a szakállába mosolygott. A felengedő feszültségben a táborszernagy is visszanyerte a lelkierejét.

- És maga? - mondta Bergre mutatva.

- Nevem Berg. A negyedik századnál szolgállok.

- De nem az igazi neve.

- Nem. Valódi nevem: Fréderic de La Motte. - A teremben zűrzavar támadt. Voltak, akik felugráltak és hangosan kiáltoztak. A tárgyalás lassan hiszterizálta a jelenlevőket.

- Nézze meg a vádlottat. Mit tud róla?

- Kezdetől fogva együtt szolgáltam vele. Megmentette az életemet.

Az elnök ezután Moschkowitzhoz fordult.

- Megmentette az életemet - mondta David is. - Mikor ősi szokás szerint agyon akartak löni a sivatagban, mert kidőltem a menetelésnél, a lovaskapitány úr halálra verekedett egy Hufeisen nevű pimasszal. Isten nyugtassa szegényt, de már legfőbb ideje volt, hogy elintézzék valaki. Azután rávett engem, hogy ne csatlakozzam a lázadókhoz, és segítsek neki rávenni erre másokat. Nagyon tüchtig ember. - És rövid gondolkodás után habozva hozzátette: - Megjegyzem, én mindig azt hittem, hogy orosz lovastiszt.

Tirone és Kolseff is ugyanazt vallották, mint a két másik. A platináról nem beszélt senki.

- Elmehetnek - mondta a tábornagy. - A tárgyalás után beszélni akarok veletek. - A „század” Moschkowitz vezetésével peckesen kivonult, és amennyire csak lehetett, kidülszítették a becsületrendet. Az előszobában Tirone nyomban leharapott egy nagy darab bagót. A tábornagy az írásai között lapozott, de másra gondolt. Megmentette a fiát... Az ő fiát. Következett Donald kapitány és Du Garde százados kihallgatása. Donald semmi újat sem mondott. Meghallgatta, amit Toulet jelentett neki azon az éjszakán, és elhitte. Különben is Toulet gyerekkori barátja. Feltétlenül hitt mindig a becsületességében. Megszállták Colomb-Béchart, és letartóztattak hat gyarmati tisztet.

Utána Du Garde lépett a terembe. Az utóbbi hetek eseményei megviselték. Sovány volt, és fáradtnak látszott.

- Du Garde százados úr. Ön meglehetősen szívélyes viszonyban volt Emmy Desposlinnel - kezdte az ügyész. - Tudja ön, hogy ez a leány milyen ügyekbe keveredett?

- Értesültem, hogy gyilkosság gyanúja miatt őrizetbe akarják venni. Nagyon megdöbbsentem. Miután azonban Desposlin kisasszonyt elrabolták, és nem védekezhet, nehéz véleményt alkotni az ügyről.

- Időközben kiderítették, hogy Desposlin ügyvéd azon a szerencsétlen napon, mikor önnek Toulet kapitánnyal randevúja volt, titokban a garázsban járt - szólt közbe az ügyvéd. - Valószínűleg ő lazította meg a carter csavarját. Nem tudja, hogy Desposlin ezen a napon miért nem jött be százados úrral a városba?

- Tulajdonképpen az édesanyámnál volt vendégségben egy telekátírás ügyében - felelte Du Garde -, és a megbeszéléseiket még nem fejezték be, mikor én elindultam vissza Párizsba.

Toulet felemelkedett és a tanú felé fordult.

- Nem emlékszik, százados úr, hogy Desposlinnek véletlenül megemlítette-e a találkozónkat?

- Ez lehetséges. Ennyi idő múltán már nem tudok határozottan felelni, de bizonyára említettem.

- Ugyanis - folytatta Toulet - az ellenem szőtt hálót az a véletlenül, szinte szeszélyből támadt kedvem, hogy százados úrral töltsem együtt az estét, jóformán szétszakította. Nevetségesen megdőlt volna az egész vád, ha én a százados úrral és a húgával igazolok alibit. Ezért hirtelenében tenni kellett valamit, hogy mi ne találkozhassunk. És hogy a találkozás olyan módon maradjon el, amely nem keveri gyanúba a tetteseket.

- Ez nagyon logikus - mondta Du Garde.

- Ha százados úr nem említi Desposlinnek, hogy velem találkozója van, akkor még a letartóztatásomra sem került volna sor.

- Igazán nem gondolhattam erre akkor, de most kívánom, hogy bárcsak ne említettem volna.

Toulet váratlanul abbahagyta ezt a témát, és más kérdést tett fel:

- Volt tudomása százados úrnak arról, hogy Desposlin Emmy tulajdonképpen a húgom?

- Csak néhány hónap előtt értesültem róla Desposlin ügyvédtől. Ugyanis feleségül akartam venni Emmyt.

- Volt-e tudomása százados úrnak arról, hogy Emmy Desposlin Oliver és az én halálom estén hatalmas vagyonhoz jut?

- Nem... nem tudtam.

- Tagadja-e, százados úr, hogy négy év előtt nagyobb spekulációba bukott bele?

- Tagadom!

- Tagadja-e, hogy Toulet marsall végrendeletén, amely eltűnt, ön szerepel mint az egyik tanú? Tagadja-e, hogy apám halála után, Desposlinnel szövetkezve, a végrendelet létezését elhallgatták? Tagadja-e, hogy a barátnőjével, Emmyvel és Desposlinnel együtt ezt a vagyont saját céljaikra fordították, tagadja-e hogy része volt a húga elrablásában és megöletésében...?!

Falfehéren, nyitott szájjal lépett egy-egy lépést hátra Du Garde, és a teremben mindenki megdermedt. Csak Toulet állt a helyén felmagasodva:

- Tagadja-e, hogy Ranat doktorral összejátszott? Tagadja-e, hogy ön adta oda a szükséges kulcsokat Duncannek, és maga látta el utasításokkal? Tagadja-e, hogy ön Gordonnal, a legügyesebb kémmeleggel azonos?!

...Egy döbbenet rázta meg a termet. Mielőtt még valaki is közbeléphetett volna. Du Garde százados fejbe lőtte magát, és odazuhan a legfelsőbb honvédtörvényszék emelvénye elé. A jelenlévők képtelenek voltak megmozdulni. La Motte tábornagy hangja hallatszott suttogó rekedtséggel:

- A... tárgyalást felfüggesztem.

IV.

...Egy század katonaság állt a hatalmas udvaron, és a trikolor magasra felhúzva lengett. A rácsos kapun túl hatalmas tömeg, várakozott, autók tetején, oszlopokon, a szemközti ablakokban beláthatatlan sokaságú emberfejek. A kaszárnyaépület kapujából Toulet kapitány lépett ki, összes rendjelével, kardjával, rangjelzésével, és tisztársai előtt megindult. Mikor a század arcvonáshoz ért, Duhamel ezredes vezényszava süvített: „Vigyázz!” Merev katonafejek fordultak egy ütemre Toulet felé. A párizsi utca szimpátia-tüntetése kilométerekre hallatszott. Mindenfelől kendők lobogtak. Toulet ment. Nem érzett sem örömet, sem diadalt. Az egész csak formalitás... Úgyis vége mindennek. Claire meghalt. Valaki beszélt hozzá. Trombita. Éljenzés... Ott szemben, az Lorenz... és Duhamel. Azóta nem látta... Valamit a mellére tűznek, és valaki megöleli. Persze, a jó öreg államtitkár. Mindegy. Essünk túl rajta. Ennek meg kellett történnie. Vissza fog menni a sivatagba... Előléptették? Ez kedves... Csak már vége lenne. Most elvonul a század... Hm... persze, ezek mind a barátai, az államtitkár is és az öreg La Motte tábornagy. Azért nem tudják, hogy délfelé már milyen elviselhetetlen ott a hammadai kőbányában, pláne, ha lesújt a bikacsök. - Köszönöm magának - mondja La Motte tábornagy könnyes szemmel. Mit köszön ez? És hogy került az autóba? Hová viszik? Talán vissza a légióba, hiszen még három évet kell leszolgálnia. A büntetés nem is számít bele... Ez a ház... Mintha már lett volna itt... ez az angolkert és a szökőkút ott a törpével... Elsősorban kialussza majd magát. Miért nem haza vitték a lakására?

A tábornaggal valamennyien együtt voltak. Donald is. Valahogy eszébe juthatott a hadügyi államtitkárnak, hogy Donald szolgálatait nem nélkülözheti Párizsban, Lauyanel is ott volt. Lorenz is. Csak a fiatal La Motte hiányzott. Tárgyalás után La Motte tábornagy beszélt az öt légionistával. - Mit kívánnak - kérdezte tőlük. Alázatosan jelentik, szeretnének leszerelni - mondták öten: Burger, Moschkowitz, Tirone, Korseff és Ahmed. - Meglesz - felelte La Motte.

- Nem is kell visszamenniük a légióba. És ha leszereltek, gondoskodás történik majd arról is, hogy ne kelljen nyomorogniuk. - És te? - kérdezte a fiától, miután sokáig tartotta átölelve. - Nekem négy szolgálati évem van hátra. Azt kitöltöm. Azután hazajövök, apám. Most azonban az első vonattal megyek vissza.

Teázta. Toulet alig beszélt. Nem is erőltették. Később Lauyanel félrevonta egy sarokba.

- Megbocsátasz nekem?

- Nincs mit. Fordított esetben bizonyosan én is letartóztatlak volna.

- Köszönöm.

- Azt mondja meg, Lorenz - kérdezte a táborszernagy -, mivel tudta a caid megbabonázni ott lent a mi embereinket? Hiszen, ahogy hallom, a sivatagban valóságos árulási folyamat kezdődött.

Lorenz elgondolkozva szivarozott.

- Tömegpszichózist idézett elő. Ennek fő részese Muhat volt. Barud el Mansur legügyesebb embere. Évekig terjesztették a hírt, hogy ötmillió font értékű platina van elásva az Ued medrében. Az egész mese a platináról nem igaz. Én magam is évekig hittem, hogy ott kell valaminek elrejtve lennie. Ez a Muhat hol itt, hol ott tűnt fel, mindig valami halálos veszélyt zúdított magára, és a kínvallatások utolsó percében kibökte a platinát. Kitűnő fotói, térképei és mindenféle hamis írásai voltak Abd el Krimtől. Ezzel csábították a légiót, közlegényektől a tisztékig.

- Úgy látszik, nem is örülsz különösebben - mondta Lauyanel Toulet-nek. - Meg tudlak érteni. Szörnyű, hogy min mehettél keresztül. De még fiatal vagy. Kárpótolni fog az élet.

Gordonról, illetve Du Garde-ról, mintha csak megbeszélték volna, senki sem szólt egész este.

- Vége, pajtás - mondta Toulet Lauyanelnek. - Az én életem tulajdonképpen befejeződött, mikor rehabilitáltak.

- Ez nem biztos - mondta Lauyanel, és figyelmesen a szemébe nézett Toulet-nek. - Tudod, én már régen gyanakodtam Du Garde-ra. Mikor jelentkeztél, és kiderült, hogy az összes bizonyíték a te kezeden van, féltem, hogy kímélni fogod.

- Kímélni! Miután Claire halott! - kiáltotta Toulet elkeseredetten.

- De ha Claire él, akkor esetleg másképp intézed el. Futni hagytad volna Du Garde-ot külföldre. - Belekarolt Toulet-be, és sétálni kezdtek a szobákon át. Egy távoli szalonban megállt, és szembefordult Toulet-vel. - Szerencséjére senki sem kérdezte meg, hogy Duncan vallomását, amely mindent kiderített és leleplezett, miért csak ma adtad át a bíróságnak?... Mert különben kiderült volna, hogy Du Garde-ot a nyilvánosság kizárásával akartad eltávolítani hadseregéből. Kiderült volna, hogy a haditörvényszéknek is csak azért szolgáltatad ki végre az összes bizonyítékot, mert a tárgyalás előtt felkerestelek, és közöltem veled, hogy Claire halála végképp bebizonyosodott.

- Ez bizony lehetséges - mondta Toulet. Lauyanel továbbsétált vele a szobák során.

- Akkor be fogod látni, hogy a magam szempontjából igazam volt, amikor Claire-t elhozattam a marokkói szanatóriumból, és mostanáig házi őrizetben tartottam. - Ezzel már ki is nyitotta az ajtót, amely elé értek, és a szobában ott állt Toulet előtt Claire. Szólni nem tudtak, de mikor Toulet átölelte a lányt, úgy érezte, hogy igazán érdemes még élni.

V.

Az öreg Joseph már nem érte meg azt a napot, mikor Toulet megjött a nászútról, és elfoglalta feleségével a kis, ősi házat, amelyben már apja is lakott. Az ablaknál álltak ketten Claire-rel, és néztek ki a csendes kis kertbe, ahol a házmester tett-vett a virágágyak között. Mikor meglátta a fiatal párt az ablakban, vidáman odaszólt:

- Mind kinyíltak a tulipánok, nagyságos lovaskapitány úr.

.oOo.